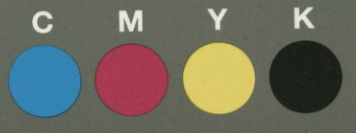

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

Colour Chart #13

DANES-PICTA .COM

Sulzerianus Carolus Tibus 619 BM.

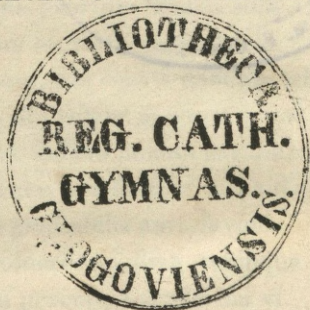
T. LUCRETI CARI *aut.*

DE RERUM NATURA *tyt.*

LIBRI SEX

CAROLUS LACHMANNUS

RECENSUIT ET EMENDAVIT

BEROLINI

IMPENSIS GEORGII REIMERI

MDCCCL.

1850

- frondiferasque domos avium camposque virentis
 omnibus incutiens blandum per pectora amorem
 20 efficis ut cupide generatim saecla propagent.
 quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
 nec sine te quicquam dias in luminis oras
 exoritur neque fit lactum neque amabile quicquam,
 te sociam studeo scribendis versibus esse,
 25 quos ego de rerum natura pangere conor
 Memmiadae nostro, quem tu, dea, tempore in omni
 omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
 quo magis aeternum da dictis, diva, leporem.
 effice ut interea fera moenera militiæ
 30 per maria ac terras omnis sopita quiescant:
 nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
 mortalis, quoniam belli fera moenera Mavors
 armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
 reicit aeterno devictus vulnere amoris,
 35 atque ita suspiciens, tereti cervice reposita,
 pascit amore avidos, inhians in te, dea, visus,
 eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
 circum fusa super, suavis ex ore loquellas
 40 funde petens placidam Romanis, incluta, pacem:
 nam neque nos agere hoc patriæ tempore iniquo
 possumus aequo animo nec Memni clara propago
 talibus in rebus communi desse saluti.

*

- 50 quod super est, vacuas auris animumque sagacem
 semotum a curis adhibe veram ad rationem;

---

27 oralamat || 32 monera || 33 regium in gremiumque || 35 teriti || 43 id
 esse || 44 — 49 = II, 646 — 651. || 50 ut vacuas || animumque sagacem
 omissa.

ne mea dona tibi studio disposta fideli,
 intellecta prius quam sint, contempta relinquo.
 nam tibi de summa caeli ratione deumque
 55 disserere incipiam, et rerum primordia pandam,
 unde omnis natura creet res, auctet, alatque,
 quove eadem rursus natura perempta resolvat;
 quae nos materiem et genitalia corpora rebus
 reddunda in ratione vocare et semina rerum
 60 appellare suemus et haec eadem usurpare
 corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Humana ante oculos foede cum vita iaceret
 in terris oppressa gravi sub religione,
 quae caput a caeli regionibus ostendebat
 65 horribili super aspectu mortalibus instans,
 primum Graius homo mortalis tendere contra
 est oculos ausus primusque obsistere contra;
 quem neque fana deum nec fulmina nec minitanti
 murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
 70 inritat animi virtutem, effringere ut arta
 naturae primus portarum claustra cupiret.
 ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 processit longe flammantia moenia mundi
 atque omne immensum peragravit mente animoque;
 75 unde refert nobis victor quid possit oriri,
 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens.
 quare religio pedibus subiecta vicissim
 operitur, nos exaequat victoria caelo.

80 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
 in pia te rationis inire elementa viamque
 indugredi sceleris. quod contra saepius illa

---

66 tollere || 68 fama || 70 confringere || 71 euperet. || 74 omnem ||
 77 Quantum

- non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
 principium cuius hinc nobis exordia sumet,
 150 nullam rem e nilo gigni divinitus umquam.
 quippe ita formido mortalis continet omnis,
 quod multa in terris fieri caeloque tuentur,
 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur.
 156 quas ob res ubi viderimus nil posse creari
 de nilo, tum quod sequimur iam rectius inde
 perspicemus, et unde queat res quaeque creari
 155 et quo quaeque modo fiant opera sine divom.
 159 Nam si de nilo fierent, ex omnibu' rebus
 omne genus nasci posset, nil semine egeret.
 e mare primum homines, e terra posset oriri
 squamigerum genus et volucres erumpere caelo:
 armenta atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
 incerto partu culta ac deserta tenerent:
 165 nec fructus idem arboribus constare solerent,
 sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.
 quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
 qui posset mater rebus consistere certa?
 at nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
 170 inde enascitur atque oras in luminis exit,
 materies ubi inest cuiusque et corpora prima:
 atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
 quod certis in rebus inest secreta facultas.
 praeterea cur vere rosam, frumenta calore,
 175 vites autumnno fundi suadente videmus,
 si non, certa suo quia tempore semina rerum
 cum confluerunt, pate fit quod cumque creatur.
 dum tempestates adsunt et vivida tellus

- tuto res teneras effert in luminis oras?
- 180 quod si de nilo fierent, subito exorerentur
incerto spatio atque alienis partibus anni;
quippe ubi nulla forent primordia, quae genitalem
concilio possent arceri tempore iniquo.
nec porro augendis rebus spatio foret usus,
- 185 seminis ad coitum, si e nilo crescere possent:
nam fierent iuvenes subito ex infantibus parvis,
e terraque exorta repente arbusta salirent.
quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
paulatim crescunt, ut par est semine certo
- 190 crescere, resque genus servant; ut noscere possis
quicquae sua de materia grandescere alicue.
huc accedit uti sine certis imbribus anni
laetificos nequeat fetus submittere tellus,
nec porro secreta cibo natura animantium
- 195 propagare genus possit vitamque tueri;
ut potius multis communia corpora rebus
multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
quam sine principiis ullam rem existere posse.
denique cur homines tantos natura parare
- 200 non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
transire et magnos manibus divellere montes
multaque vivendo vitalia vincere saecula,
si non, materies quia rebus reddita certast
gignundis, e qua constat quid possit oriri?
- 205 nil igitur fieri de nilo posse fatendumst,
semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
aëris in teneras possint proferri auras.
postremo quoniam incultis praestare videmus
cultura loca et manibus melioris reddere fetus,
- 210 esse videlicet in terris primordia rerum,

quae nos fecundas vertentes vomere glebas
 terraique solum subigentes cimus ad ortus :
 quod si nulla forent , nostro sine quaeque labore
 sponte sua multo fieri meliora videres .

- 215 Huc accedit uti quicque in sua corpora rursum
 dissoluat natura neque ad nilum interemat res .
 nam siquid mortale e cunctis partibus esset ,
 ex oculis res quaeque repente erepta periret :
 nulla vi foret usus enim , quae partibus eius
 220 discidium parere et nexus exsolvere posset .
 quod nunc , aeterno quia constant semine quaeque ,
 donec vis obiit , quae res diverberet ictu
 aut intus penetret per inania dissoluatque ,
 nullius exitium patitur natura videri .
- 225 praeterea quae cumque vetustate amovet aetas ,
 si penitus peremit consumens materiem omnem ,
 unde animale genus generatim in lumina vitae
 reducit Venus , aut reductum daedala tellus
 unde alit atque auget generatim pabula praebens ?
 230 unde mare , ingenui fontes , extentaque longe
 flumina suppeditant ? unde aether sidera pascit ?
 omnia enim debet , mortali corpore quae sunt ,
 infinita aetas consumpse ante acta diesque .
 quod si in eo spatio atque ante acta aetate fuere
 235 e quibus haec rerum consistit summa refecta ,
 immortalis sunt natura praedita certe ,
 haut igitur possunt ad nilum quaeque reverti .
 denique res omnis eadem vis causaque volgo
 conficeret , nisi materies aeterna teneret ,
 240 inter se nexu minus aut magis indupedita :
 tactus enim leti satis esset causa profecto ;
 quippe , ubi nulla forent aeterno corpore , quorum

215 quicquid in || 217 e *omissum*. || 230 externaque || 240 nexus

- contextum vis deberet dissolvere quaeque .
 at nunc , inter se quia nexus principiorum
 245 dissimiles constant aeternaque materies est ,
 incolumi remanent res corpore , dum satis acris
 vis obeat pro textura cuiusque reperta .
 haud igitur redit ad nilum res ulla , sed omnes
 discidio redeunt in corpora materiai .
 250 postremo pereunt imbres , ubi eos pater aether
 in gremium matris terrai praecipitavit :
 at nitidae surgunt fruges , ramiq̄ue virescunt
 arboribus , crescunt ipsae fetuque gravantur :
 hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum :
 255 hinc laetas urbes pueris florere videmus ,
 frondiferasque novis avibus canere undique silvas :
 hinc fessae pecudes pingui per pabula laeta
 corpora deponunt , et candens lacteus umor
 uberibus manat distentis : hinc nova proles
 260 artubus infirmis teneras lasciva per herbas
 ludit lacte mero mentes percussa novellas .
 haud igitur penitus pereunt quae cumque videntur ;
 quando alid ex alio reficit natura , nec ullam
 rem gigni patitur , nisi morte adiuta aliena .
 265 Nunc age , res quoniam docui non posse creari
 de nilo neque item genitas ad nil revocari ,
 ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis ,
 quod nequeunt oculis rerum primordia cerni ,
 accipe praeterea quae corpora tute necessesst
 270 confiteare esse in rebus nec posse videri .
 principio venti vis verberat incita cautes
 ingentisque ruit navis et nubila differt ,
 inter dum rapido percurrens turbine campos
 arboribus magnis sternit montisque supremos

- 275 silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
 cum fremitu saevitque minaci murmure ventus.
 sunt igitur venti, ni mirum, corpora caeca,
 quae mare, quae terras, quae denique nubila caeli
 verrunt ac subito vexantia turbine raptant,
- 280 nec ratione fluunt alia stragemque propagant,
 et cum mollis aquae fertur natura repente
 flumine abundanti, quam largis imbribus auget
 montibus ex altis magnus decursus aquai,
 fragmina coniciens silvarum arbustaque tota,
- 285 nec validi possunt pontes venientis aquai
 vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri
 molibus incurrit, validis cum viribus, ammis,
 dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis
 grandia saxa, ruitque ita quidquid fluctibus obstat.
- 290 sic igitur debent venti quoque flamina ferri,
 quae vel uti validum cum flumen procubuere
 quam libet in partem, trudent res ante ruuntque
 impetibus crebris, inter dum vertice torto
 corripiunt rapideque rotanti turbine portant.
- 295 quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca,
 quandoquidem factis et moribus aemula magnis
 annibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.
 tum porro varios rerum sentimus odores,
 nec tamen ad naris venientis cernimus unquam,
- 300 nec calidos aestus tuimur, nec frigora quimus
 usurpare oculis, nec voces cernere suemus;
 quae tamen omnia corporea constare necessest
 natura, quoniam sensus inpellere possunt:
 tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.
- 305 denique fluctifrago suspensae in litore vestes

---

276 pontus. || 282 quem || 286 turbibus || 289 ruit qua quidquid || 294 ra-
 pidique

- uvescunt, eadem dispansae in sole serescunt.
 at neque quo pacto persederit umor aquai
 visumst, nec rursum quo pacto fugerit aestu.
 in parvas igitur partis dispergitur umor,
 310 quas oculi nulla possunt ratione videre.
 quin etiam multis solis redeuntibus annis
 // anulus in digito subter tenuatur habendo,
 stilicidi casus lapidem cavat, uncus aratri
 ferreus occulte decrescit vomer in arvis,
 315 strataque iam volgi pedibus detrita viarum
 saxea conspicimus: tum, portas propter, aëna
 signa manus dextras ostendunt adtenuari
 saepe salutantum tactu praeterque meantum.
 haec igitur minui, cum sint detrita, videmus:
 320 sed quae corpora decedant in tempore quoque,
 invida praeclusit spatium natura videndi.
 postremo quae cumque dies naturaque rebus
 paulatim tribuit, moderatim crescere cogens,
 nulla potest oculorum acies contenta tueri,
 325 nec porro quae cumque aevo macieque senescunt:
 nec, mare quae inpendent, vesco sale saxa peresa
 quid quoque amittant in tempore cernere possis.
 corporibus caecis igitur natura gerit res.

- Nec tamen undique corporea stipata tenentur
 330 omnia natura: namque est in rebus inane.
 quod tibi cognosse in multis erit utile rebus,
 nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
 de summa rerum et nostris diffidere dictis.
 335 quod si non esset, nulla ratione moveri
 res possent: namque officium quod corporis exstat,
 officere atque obstare, id in omni tempore adesset

321 praecluset speciem || 334 Qua propter locus est intactus inane vacansque.

- omnibus: haud igitur quicquam procedere posset,
 principium quoniam cedendi nulla daret res.
- 340 at nunc per maria ac terras sublimaue caeli
 multa modis multis varia ratione moveri
 cernimus ante oculos; quae, si non esset inane,
 non tam sollicito motu privata carerent
 quam genita omnino nulla ratione fuissent,
- 345 undique materies quoniam stipata quiesset.
 praeterea quamvis solidae res esse putentur,
 hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
 in saxis ac speluncis permanat aquarum
 liquidus umor et uberibus flent omnia guttis.
- 350 dissipat in corpus sese cibus omne animantium:
 crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt,
 quod cibus in totas usque ab radicibus imis
 per truncos ac per ramos diffunditur omnis.
 inter saepta meant voces et clausa domorum
- 355 transvolitant, rigidum permanat frigus ad ossa.
 quod nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
 transire haud ulla fieri ratione videres.
 denique cur alias aliis praestare videmus
 pondere res rebus nilo maiore figura?
- 360 nam si tantundemst in lanae glomere quantum
 corporis in plumbo est, tantundem pendere par est;
 corporis officiumst quoniam premere omnia deorsum,
 contra autem natura manet sine pondere inanis.
 ergo quod magnumst aequale leviusque videtur,
- 365 ni mirum, plus esse sibi declarat inanis:
 at contra gravius plus in se corporis esse
 dedicat et multo vacuum minus intus habere.

---

347 liceret || 349 fient || 352 radicimus || 357 ulla valerent ratione ||
 366 Aut

est igitur, ni mirum, id quod ratione sagaci
quaerimus, admixtum rebus, quod inane vocamus.

370 Illud in his rebus ne te deducere vero
possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
cedere squamigeris latices nitentibus aiunt
et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
linquant, quo possint cedentes confluere undae :

375 sic alias quoque res inter se posse moveri
et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
scilicet, id falsa totum ratione receptumst.

nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
ni spatium dederint latices? concedere porro

380 quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt?
aut igitur motu privandumst corpora quaeque,
aut esse admixtum dicundumst rebus inane,
unde initum primum capiat res quaeque movendi.
postremo duo de concursu corpora lata

385 si cita dissiliant, nempe aër omne necessesst,
inter corpora quod fiat, possidat inane:

is porro quamvis circum celerantibus auris
confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
compleri spatium: nam primum quemque necessesst

390 occupet ille locum, deinde omnia possideantur.

quod si forte aliquis, cum corpora dissilueret,
tum putat id fieri quia se condenseat aër,

errat: nam vacuum tum fit quod non fuit ante,
et repletur item vacuum quod constitit ante,

395 nec tali ratione potest denserier aër,

nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
ipse in se trahere et partis conducere in unum.

Qua propter, quamvis causando multa moreris,

372 alunt. || 383 initium || 384 concurso || 386 flat || 389 quisque || 395 con-
denserier

- esse in rebus inane tamen fateare necessesit .
 400 multaue praeterea tibi possum commemorando
 argumenta fidem dictis conradere nostris .
 verum animo satis haec vestigia parva sagaci
 sunt , per quae possis cognoscere cetera tute :
 namque canes ut montivagae persaepe ferai
 405 naribus inveniunt intectas fronde quietes ,
 cum semel institerunt vestigia certa viai ,
 sic alid ex alio per te tute ipse videre
 talibus in rebus poteris caecasque latebras
 insinuare omnis et verum protrahere inde .
 410 quod si pigraris paulumve recesseris ab re ,
 hoc tibi de plano possum promittere , Memmi :
 usque adeo largos haustus e fontibu' magnis
 lingua meo suavis diti de pectore fundet ,
 ut verear ne tarda prius per membra senectus
 415 serpat et in nobis vitai claustra resolvat ,
 quam tibi de quavis una re versibus omnis
 argumentorum sit copia missa per auris .
 Sed nunc ut repetam coeptum pertexere dictis ,
 omnis , ut est , igitur per se natura duabus
 420 constitit in rebus : nam corpora sunt , et inane ,
 haec in quo sita sunt et qua diversa moventur .
 corpus enim per se communis dedicat esse
 sensus ; cui nisi prima fides fundata valebit ,
 haut erit occultis de rebus quo referentes
 425 confirmare animi quicquam ratione queamus .
 tum porro locus ac spatium , quod inane vocamus ,
 si nullum foret , haut usquam sita corpora possent
 esse neque omnino quoquam diversa meare ;
 id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante .
 430 praeterea nil est quod possis dicere ab omni

- corpore seiunctum secretumque esse ab inani,
 quod quasi tertia sit numero natura reperta.
 nam quod cumque erit, esse aliquid debet id ipsum;
 435 cui si tactus erit quamvis levis exiguusque,
 434 augmine vel grandi vel parvo denique, dum sit,
 436 corporis augebit numerum summamque sequetur:
 sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
 rem prohibere queat per se transeire meantem,
 scilicet, hoc id erit, vacuum quod inane vocamus.
 440 praeterea per se quod cumque erit, aut faciet quid
 aut aliis fungi debet agentibus ipsum,
 aut erit ut possint in eo res esse gerique:
 at facere et fungi sine corpore nulla potest res,
 nec praebere locum porro nisi inane vacansque.
 445 ergo, praeter inane et corpora, tertia per se
 nulla potest rerum in numero natura relinqui,
 nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
 nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
 Nam quae cumque eluent, aut his coniuncta duabus
 450 rebus ea invenies aut horum eventa videbis.
 coniunctum est id quod nusquam sine pernicioli
 discidio potis est seiungi seque gregari;
 pondus uti saxist, calor ignis, liquor aquai.
 455 servitium contra, paupertas, divitiaeque,
 libertas, bellum, concordia, cetera quorum
 adventu manet incolumis natura abituque,
 haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.
 tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
 460 consequitur sensus, transactum quid sit in aevo,
 tum quae res instet, quid porro deinde sequatur:

---

438 transere || 442 possunt || 449 civent || coniuncto duobus. || 451 pernicioli. || 452 gregari. || 453 saxist || aquae. || 454 Tactus corporibus cunctis intactus inani. || 455 divitiaeque. || 458 evento

nec per se quemquam tempus sentire fatendumst
 semotum ab rerum motu placidaque quiete.
 denique Tyndaridem raptam belloque subactas
 465 Troiugenas gentis cum dicunt esse, videndumst
 ne forte haec per se cogant nos esse fateri,
 quando ea saecla hominum, quorum haec eventa fuerunt,
 invocabilis abstulerit iam praeterita aetas:
 namque aliut per sest, aliut regionibus ipsis
 470 eventum dici poterit quod cumque erit actum.
 denique materies si rerum nulla fuisset,
 nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur,
 numquam Tyndaridis formae conflatus amore
 ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
 475 clara accendisset saevi certamina belli,
 nec clam durateus Troiianis Pergama partu
 inflammasset equos nocturno Graiiugenarum;
 perspicere ut possis res gestas funditus omnis
 non ita uti corpus per se constare neque esse,
 480 nec ratione cluere eadem qua constet inane,
 sed magis ut merito possis eventa vocare
 corporis, atque loci, res in quo quaeque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
 partim concilio quae constant principiorum.
 485 sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
 stinguere: nam solido vincunt ea corpore demum.
 etsi difficile esse videtur credere quicquam
 in rebus solido reperiri corpore posse.
 transit enim fulmen caelum, per saepta domorum
 490 clamor it ac voces, ferrum candescit in igni,
 dissiliuntque fero ferventia saxa vapore:
 tum labefactatus rigor auri solvitur aestu:

---

467 fuerit. || 469 aliut terris || 473 forma || 480 lucre || 484 qua || 489
 flumen caeli || 490 ut ad || 491 ferventi || 492 Cum

tum glacies aeris flamma devicta liquescit,
 permanat calor argentum penetrabileque frigus,
 495 quando utrumque manu retinentes pocula rite
 sensimus infuso lympharum rore superne.
 usque adeo in rebus solidi nil esse videtur.
 sed quia vera tamen ratio naturaque rerum
 cogit, ades, paucis dum versibus expediamus
 500 esse ea quae solido atque aeterno corpore constant,
 semina quae rerum primordiaque esse docemus,
 unde omnis rerum nunc constat summa creata.

Principio quoniam duplex natura duarum
 dissimilis rerum longe constare reperitast,
 505 corporis, atque loci, res in quo quaeque geruntur,
 esse utramque sibi per se puramque necessessest.
 nam qua cumque vacat spatium, quod inane vocamus,
 corpus ea non est: qua porro cumque tenet se
 corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
 510 sunt igitur solida ac sine inani corpora prima.
 praeterea quoniam genitis in rebus inanest,
 materiem circum solidam constare necessessest:
 nec res ulla potest vera ratione probari
 corpore inane suo celare atque intus habere,
 515 si non, quod cohibet, solidum constare relinquas:
 id porro nil esse potest nisi material
 concilium, quod inane in rebus queat cohibere.
 materies igitur, solido quae corpore constat,
 esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
 520 tum porro si nil esset quod inane vacaret,
 omne foret solidum: nisi contra corpora certa
 essent, quae loca complerent quae cumque tenerent,
 omne quod est, spatium vacuum constaret inane.
 alternis igitur, ni mirum, corpus inani

500 constat || 517 inane queat rerum || 520 est || vocaret.

- 525 distinctum quoniam nec plenum naviter extat
 nec porro vacuum, sunt ergo corpora certa,
 quae spatium pleno possint distinguere inane.
 haec neque dissolui plagis extrinsecus icta
 possunt, nec porro penitus penetrata retexi
 530 nec ratione queunt alia temptata labare;
 id quod iam supra tibi paulo ostendimus ante.
 nam neque conlidi sine inani posse videtur
 quicquam nec frangi nec findi in bina secando,
 nec capere umorem neque item manabile frigus
 535 nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur:
 et quo quaeque magis cohibet res intus inane,
 tam magis his rebus penitus temptata labascit.
 ergo si solida ac sine inani corpora prima
 sunt ita uti docui, sint haec aeterna necessest.
 540 praeterea nisi materies aeterna fuisset,
 ante hac ad nilum penitus res quaeque redissent,
 de niloque renata forent quae cumque videmus.
 at quoniam supra docui nil posse creari
 de nilo neque quod genitum est ad nil revocari,
 545 esse immortali primordia corpore debent,
 dissolui quo quaeque supremo tempore possint,
 materies ut subpeditet rebus reparandis.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 nec ratione queunt alia servata per aevom
 550 ex infinito iam tempore res reparare.

Denique si nullam finem natura parasset
 frangendis rebus, iam corpora materiai
 usque redacta forent aevo frangente priore,
 ut nil ex illis a certo tempore posset
 555 conceptum summa aetatis pervadere finis.

- nam quidvis citius dissolvi posse videmus
 quam rursus refici; qua propter longa diei
 infinita aetas ante acti temporis omnis
 quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque ,
 560 numquam relicuo reparari tempore posset .
 at nunc , ni mirum , frangendi reddita finis
 certa manet , quoniam refici rem quamque videmus
 et finita simul generatim tempora rebus
 stare , quibus possint aevi contingere florem .
 565 huc accedit uti , solidissima materiai
 corpora cum constant , possint tamen omnia reddi
 mollia quae fiunt , aër , aqua , terra , vapores ,
 569 admixtum quoniam semel est in rebus inane :
 at contra si mollia sint primordia rerum ,
 unde queant validi silices ferrumque creati
 non poterit ratio reddi : nam funditus omnis
 principio fundamenti natura carebit .
 sunt igitur solida pollentia simplicitate ,
 575 quorum condenseo magis omnia conciliatu
 artari possunt validasque ostendere viris .
 Porro si nullast frangendis reddita finis
 corporibus , tamen ex aeterno tempore quaedam
 nunc etiam superare necessest corpora rebus ,
 580 quae non dum clueant ullo temptata periclo :
 at quoniam fragili natura praedita constant ,
 discrepat aeternum tempus potuisse manere
 innumerabilibus plagis vexata per aevom .
 denique iam quoniam generatim reddita finis
 585 crescendi rebus constat vitamque tenendi ,
 568 quo pacto fiant et qua vi quaeque gerantur ,
 586 et quid quaeque queant per foedera naturai .

---

562 refice || demus. || 569 Admixtumque || 578 quaeque. || 580 civcant ||
 584 generatin || 585 Crescendis

quid porro nequeant, sancitum quandoquidem extat,
 nec commutatur quicquam, quin omnia constant
 usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
 590 ostendant maculas generalis corpore inesse,
 inmutabili' materiae quoque corpus habere
 debent, ni mirum: nam si primordia rerum
 commutari aliqua possent ratione revicta,
 incertum quoque iam constet quid possit oriri,
 595 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens,
 nec totiens possent generatim saecula referre
 naturam mores victum motusque parentum.

Tum porro quia nam est extremum quodque cacumen
 600 corporis ullius, quod nostri cernere sensus
 iam nequeunt? id, ni mirum, sine partibus extat
 et minima constat natura, nec fuit umquam
 per se secretum neque post hac esse valebit,
 alterius quoniamst ipsum pars, primaque et una
 605 inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
 agmine condense naturam corporis explet;
 quae quoniam per se nequeunt constare, necessest
 haerere unde queant nulla ratione revelli.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 610 quae minimis stipata cohaerent partibus arte,
 non ex ullorum conventu conciliata,
 sed magis aeterna pollentia simplicitate,
 unde neque avelli quicquam neque deminui iam
 concedit natura reservans semina rebus.
 615 praeterea nisi erit minimum, parvissima quaeque
 corpora constabunt ex partibus infinitis;
 quippe ubi dimidiae partis pars semper habebit

---

588 comitatur || constant. || 591 Immutabiles || 599 quoniam || 600 illius ||
 606 explet. || 608 ulla || 611 illorum || 613 tam.

- dimidiam partem , nec res praefiniet ulla .
 ergo rerum inter summam minimamque quid escit ?
 620 nil erit ut distet : nam quamvis funditus omnis
 summa sit infinita , tamen , parvissima quae sunt ,
 ex infinitis constabunt partibus aequae .
 quod quoniam ratio reclamationem vera negatque
 credere posse animum , victus fateare necessessest
 625 esse ea quae nullis iam praedita partibus extent
 et minima constant natura . quae quoniam sunt ,
 illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum .
 denique si minimas in partibus cuncta resolvi
 cogere consuesset rerum natura creatrix ,
 630 iam nil ex illis eadem reparare valeret
 propterea quia , quae multis sunt partibus aucta ,
 non possunt ea quae debet genitalis habere
 materies , varios conexus , pondera , plagas ,
 concursus , motus , per quae res quaeque geruntur .
 635 Qua propter qui materiam rerum esse putarunt
 ignem atque ex igni summam consistere solo ,
 magno opere a vera lapsi ratione videntur .
 Heraclitus inquit quorum dux proelia primus ,
 clarus ob obscuram linguam magis inter inanis
 640 quamde gravis inter Graios , qui vera requirunt :
 omnia enim stolidi magis admirantur anantque ,
 inversis quae sub verbis latitantia cernunt ,
 veraque constituunt quae belle tangere possunt
 auris et lepido quae sunt fucata sonore .
 645 Nam cur tam variae res possent esse , requiro ,
 ex uno si sunt igni puroque creatae ?
 nil prodesset enim calidum denserier ignem
 nec rare fieri , si partes ignis eandem

619 quod || 626 constant || 628 si || 631 nullis || 634 quas || 639 ob
 omissum . || 646 Ex uro

- naturam quam totus habet super ignis haberent.
- 650 acrior ardor enim conductis partibus esset,
 languidior porro disiectis disque supatis:
 amplius hoc fieri nil est quod posse rearis
 talibus in causis, ne dum variantia rerum
 tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
- 655 id quoque, si faciant admixtum rebus inane,
 denseri poterunt ignes rarique relinqui:
 sed quia multa sibi cernunt contraria adesse
 et fugitant in rebus inane relinquere purum,
 ardua dum metuunt, amittunt vera viai,
- 660 nec rursus cernunt exempto rebus inani
 omnia denseri fierique ex omnibus unum
 corpus, nil ab se quod possit mittere raptim;
 aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem,
 ut videas non e stipatis partibus esse.
- 665 quod si forte alia credunt ratione potesse
 ignis in coetu stingui mutareque corpus,
 scilicet, ex nulla facere id si parte reparcent,
 occidet ad nilum, ni mirum, funditus ardor
 omnis et e nilo fiet quae cumque creantur:
- 670 nam quod cumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes
 de niloque renata vigescat copia rerum.
- 675 nunc igitur quoniam certissima corpora quaedam
 sunt, quae conservant naturam semper eandem,
 quorum abitu aut aditu mutatoque ordine mutant
 naturam res et convertunt corpora sese,

---

649 haberet. || 651 Languidior || 657 muse. || 659 ver aula. || 660 inane. ||
 662 raptis. || 665 mia || 666 coetus || musareque || 668 funditur arbor. ||
 669 e *omissum*. || 670 mutuatum || 674 vigescat

- scire licet non esse haec ignea corpora rerum .
- 680 nil referret enim quaedam decedere , abire ,
 atque alio adtribui , mutarique ordine quaedam ,
 si tamen ardoris naturam cuncta tenerent :
 ignis enim foret omnimodis quod cumque crearent .
 verum , ut opinor , itast : sunt quaedam corpora , quorum
- 685 concursus motus ordo positura figurae
 efficiunt ignis , mutatoque ordine mutant
 naturam , neque sunt igni simulata neque ulli
 praeterea rei quae corpora mittere possit
 sensibus et nostros adiectu tangere tactus .
- 690 Dicere porro ignem res omnis esse , neque ullam
 rem veram in numero rerum constare nisi ignem ,
 quod facit hic idem , perdelirum esse videtur .
 nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat ,
 et labefactat eos , unde omnia credita pendent ,
- 695 unde hic cognitus est ipsi quem nominat ignem :
 credit enim sensus ignem cognoscere vere ,
 cetera non credit , quae nilo clara minus sunt .
 quod mihi cum vanum tum delirum esse videtur :
 quo referemus enim ? quid nobis certius ipsis
- 700 sensibus esse potest , qui vera ac falsa notemus ?
 praeterea quare quisquam magis omnia tollat
 et velit ardoris naturam linqvere solam ,
 quam neget esse ignis , quidvis tamen esse relinquat ?
 aequa videtur enim dementia dicere utrumque .
- 705 Qua propter qui materiem rerum esse putarunt
 ignem atque ex igni summam consistere posse ,
 et qui principium gignundis aëra rebus
 constituere , aut umorem qui cumque putarunt
 fingere res ipsum per se , terranve creare

680 descendere || 683 crearet. || 690 ignem || 694 labefactat || 703
 quidvis *omissum*. || 708 putantur.

- 710 omnia et in rerum naturas vertier omnis,
 magno operè a vero longe derrasse videntur.
 adde etiam qui conduplicant primordia rerum,
 aëra iungentes igni, terramque liquori,
 et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
 715 ex igni terra atque anima prorescere et imbri.
 quorum Acragantinus cum primis Empedocles est,
 insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
 quam fluitans circum magnis anfractibus aequor
 Ionium glaucis aspargit virus ab undis,
 720 angustoque fretu rapidum mare dividit undans
 Italiae terrarum oras a finibus eius.
 hic est vasta Charybdis, et hic Aetnaea minantur
 murmura flammaram rursus se colligere iras,
 faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignis
 725 ad caelumque ferat flammai fulgura rursus.
 quae cum magna modis multis miranda videtur
 gentibus humanis regio visendaque fertur,
 rebus opima bonis, multa munita virum vi,
 nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se
 730 nec sanctum magis et mirum carumque videtur.
 carmina quin etiam divini pectoris eius
 vociferantur et exponunt praeclara reperta,
 ut vix humana videatur stirpe creatus.

Hic tamen et supra quos diximus inferiores

- 735 partibus egregie multis multoque minores,
 quamquam multa bene ac divinitus invenientes
 ex adyto tam quam cordis responsa dedere
 sanctius et multo certa ratione magis quam
 Pythia quae tripodis a Phoebi lauroque profatur,
 740 principiis tamen in rerum fecere ruinas

---

710 verti || 711 longi || 716 Acragantinus || 720 undis. || 721 Hacliac ||
 724 ut omniat || 725 flammae || 739 prosatur.

et graviter magni magno cecidere ibi casu ;
 primum quod motus exempto rebus inani
 constituunt, et res mollis rarasque relinquunt,
 aëra, solem, ignem, terras, animalia, fruges,
 745 nec tamen admiscent in eorum corpore inane ;
 deinde quod omnino finem non esse secandis
 corporibus faciunt, neque pausam stare fragori,
 nec prorsum in rebus minimum consistere quicquam ;
 cum videamus id extremum cuiusque cacumen
 750 esse quod ad sensus nostros minimum esse videtur,
 conicere ut possis ex hoc, quae cernere non quis
 extremum quod habent, minimum consistere prorsum.
 huc accedit utei, quoniam primordia rerum
 mollia constituunt, quae nos nativa videmus
 755 esse et mortali cum corpore, funditus usque
 debeat ad nilum iam rerum summa reverti
 de niloque renata vigescere copia rerum ;
 quorum utrumque quid a vero iam distet habebis.
 deinde inimica modis multis sunt atque veneno
 760 ipsa sibi inter se ; quare aut congressa peribunt,
 aut ita diffugient ut tempestate coacta
 fulmina diffugere atque imbris ventosque videmus.
 Denique quattuor ex rebus si cuncta creantur
 atque in eas rursus res omnia dissoluuntur,
 765 qui magis illa queunt rerum primordia dici
 quam contra res illorum retroque putari ?
 alternis gignuntur enim mutantque colorem
 et totam inter se naturam tempore ab omni.
 770 sin ita forte putas ignis terraeque coire
 corpus et aërias auras roremque liquoris,

---

741 causa. || 744 frugis. || 747 facient || 748 qui. || 752 prorsum *omis-*
sum. || 753 accidit item || 755 utqui. || 758 habes. || 759 veno. || 767
 Aternis || 769 = 762.

- nil in concilio naturam ut mutet eorum ,
 nulla tibi ex illis poterit res esse creata ,
 non animans , non exanimo cum corpore , ut arbos :
 775 quippe suam quicque in coetu variantis acervi
 naturam ostendet , mixtusque videbitur aër
 cum terra simul atque ardor cum rore manere .
 at primordia gignundis in rebu' necessesit
 naturam clandestinam caecamque adhibere ;
 780 emineat nequid , quod contra pugnet et obstet
 quo minus esse queat proprie quod cumque creatur .
 Quin etiam repetunt a caelo atque ignibus eius ,
 et primum faciunt ignem se vertere in auras
 aëris , hinc imbrem gigni , terramque creari
 785 ex imbri , retroque a terra cuncta reverti ,
 unorem primum , post aëra , deinde calorem ,
 nec cessare haec inter se mutare , neare
 a caelo ad terram , de terra ad sidera mundi .
 quod facere haud ullo debent primordia pacto .
 790 immutabile enim quiddam superare necessesit ,
 ne res ad nilum redigantur funditus omnes :
 nam quod cumque suis mutatum finibus exit ,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante .
 qua propter quoniam quae paulo diximus ante
 795 in commutatum veniunt , constare necessesit
 ex aliis ea , quae nequeant convertier usquam ,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes .
 quin potius tali natura praedita quaedam
 corpora constituas , ignem si forte crearint ,
 800 posse eadem , demptis paucis paucisque tributis ,
 ordine mutato et motu , facere aëris auras ,

---

772 et || 774 animas || 775 quisque in coetum || 776 ostendit || 777 et
 quodam cum || manare . || 778 oportet . || 779 glandestinam || 780 De-
 mineat || 781 creatas . || 784 ignem || 785 igni || in terram || 789 facto .

sic alias aliis rebus mutarier omnis?

‘At manifesta palam res indicat’ inquis ‘in auras
aëris e terra res omnis crescere alicue :

805 et nisi tempestas indulget tempore fausto

807 solque sua pro parte fovet tribuitque calorem ,

806 imbribus et tabe nimborum ambusta vacillent ,

808 crescere non possint fruges arbusta animantis .’

scilicet , et nisi nos cibus aridus et tener umor

810 adiuvet , amisso iam corpore vita quoque omnis

omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur :

adiutamur enim dubio procul atque alimur nos

certis ab rebus , certis aliae atque aliae res .

ni mirum , quia multa modis communia multis

815 multarum rerum in rebus primordia mixta

sunt , ideo variis variae res rebus aluntur .

atque eadem magni refert primordia saepe

cum quibus et quali positura contineantur

et quos inter se dent motus accipiantque :

820 namque eadem caelum mare terras flumina solem

constituunt , eadem fruges arbusta animantis ,

verum aliis alioque modo commixta moventur .

quin etiam passim nostris in versibus ipsis

multa elementa vides multis communia verbis ,

825 cum tamen inter se versus ac verba necessesit

confiteare et re et sonitu distare sonanti .

tantum elementa queunt permutato ordine solo :

at rerum quae sunt primordia , plura adhibere

possunt unde queant variae res quaeque creari .

830 Nunc ut Anaxagorae scrutemur homoeomerian

quam Grai memorant nec nostra dicere lingua

concedit nobis patrii sermonis egestas ,

sed tamen ipsam rem facilest exponere verbis ,

806 arbusta || 814 multimodis || 824 bellis. || 830 et

principio, rerum quom dicit homoeomerian,
 835 ossa, videlicet, e pauxillis atque minutis
 ossibus hic et de pauxillis atque minutis
 visceribus viscus gigni sanguenque creati
 sanguinis inter se multis coeuntibu' guttis
 ex aurique putat micis consistere posse
 840 aurum et de terris terram concreescere parvis,
 ignibus ex ignis, umorem umoribus esse,
 cetera consimili fingit ratione putatque.
 nec tamen esse ulla idem ex parte in rebus inane
 concedit, neque corporibus finem esse secandis.
 845 quare in utraque mihi pariter ratione videtur
 errare atque illi, supra quos diximus ante.
 adde quod inbecilla nimis primordia fingit;
 si primordia sunt, simili quae praedita constant
 natura atque ipsae res sunt, aequaque laborant
 850 et pereunt, neque ab exitio res ulla refrenat.
 nam quid in oppressu valido durabit eorum,
 ut mortem effugiat, leti sub dentibus ipsis?
 ignis, an umor, an aura? quid horum? sanguen, os, aurum?
 nil, ut opinor, ubi ex aequo res funditus omnis
 855 tam mortalis erit quam quae manifesta videmus
 ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
 at neque recidere ad nilum res posse neque autem
 crescere de nilo testor res ante probatas.
 praeterea quoniam cibus auget corpus alitque,
 860 scire licet nobis venas et sanguen et ossa
 .....
 sive cibos omnis commixto corpore dicent
 esse et habere in se nervorum corpora parva

---

834 quam || 835 de || 837 sanguemque || 843 idem parte || 846 suira quod ||
 847 inbecilia || 852 efficiat || 853 sanguis an os. || aurum *omissum*. || 860
 sanguin || 861 Sine || core || 862 Esset habere

- ossaque et omnino venas partisq[ue] cruoris,
 fiet uti cibus omnis, et aridus et liquor ipse,
 865 ex alienigenis rebus constare putetur,
 ossibus et nervis venisque et sanguine mixto.
 praeterea quae cumq[ue] e terra corpora crescunt
 si sunt in terris, terram constare necessest
 ex alienigenis, quae terris exoriuntur.
 870 transfer item, totidem verbis utare licebit.
 in lignis si flamma latet fumusq[ue] cinisque,
 ex alienigenis consistant ligna necessest.
 praeterea tellus quae corpora cumq[ue] alit, auget
 ex alienigenis, quae alienigenis oriuntur.
 875 Linquitur hic quaedam latitandi copia tervis,
 id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omnis
 res putet inmixtas rebus latitare, sed illud
 apparere unum, cuius sint plurima mixta
 et magis in promptu primaq[ue] in fronte locata.
 880 quod tamen a vera longe ratione repulsumst.
 conveniebat enim fruges quoq[ue] saepe, minaci
 robore cum saxi franguntur, mittere signum
 sanguinis aut aliquid, nostro quae corpore aluntur;
 cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.
 885 consimili ratione herbas quoq[ue] saepe decebat
 et laticis dulcis guttas similique sapore
 mittere, lanigeras quali sunt ubere lactis,
 scilicet, et glebis terrarum saepe friatis
 herbarum genera et fruges frondesq[ue] videri
 890 dispertita inter terram latitare minute,
 postremo in lignis cinerem fumumq[ue] videri,
 cum praefracta forent, ignisque latere minutos.
 quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,

---

866 sanieq[ue] || mixta. || 874 quae lignis || 882 cum in || 884 in lapidem
 tenemus || 885 herbis || 886 latices || 890 in || 893 res *omissum*.

scire licet non esse in rebus res ita mixtas,
 895 verum semina multimodis inmixta latere
 multarum rerum in rebus communia debent.
 'At saepe in magnis fit montibus' inquis 'ut altis
 arboribus vicina cacumina summa terantur
 inter se, validis facere id cogentibus austris,
 900 donec flammai fulserunt flore coorto.'
 scilicet, et non est lignis tamen insitus ignis,
 verum semina sunt ardoris multa, terendo
 quae cum confluxere, creant incendia silvis:
 quod si facta foret silvis abscondita flamma,
 905 non possent ullum tempus celarier ignes,
 conficerent volgo silvas, arbusta cremarent.
 iamne vides igitur, paulo quod diximus ante,
 permagni referre eadem primordia saepe
 cum quibus et quali positura contineantur
 910 et quos inter se dent motus accipiantque,
 atque eadem paulo inter se mutata creare
 ignes et lignum? quo pacto verba quoque ipsa
 inter se paulo mutatis sunt elementis,
 cum ligna atque ignes distincta voce notemus.
 915 denique iam quae cumque in rebus cernis apertis
 si fieri non posse putas, quin materiai
 corpora consimili natura praedita fingas,
 hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
 fiet uti risu tremulo concussa caehinnent
 920 et lacrimis salsis unectent ora genasque.

Nunc age, quod super est cognosce et clarius audi.
 nec me animi fallit quam sint obscura: sed acri
 percussit thyrsos laudis spes magna meum cor
 et simul incussit suaveni mi in pectus amorem

---

900 flammae || 906 Conficeret || 909 contingantur. || 912 c || 918 Haec ||
 919 taemulo

- 925 musarum, quo nunc instinctus mente vigenti
 avia Pieridum peragro loca nullius ante
 trita solo. iuvat integros accedere fontis
 atque haurire, iuvatque novos decerpere flores
 insignemque meo capiti petere inde coronam,
 930 unde prius nulli velarint tempora musae;
 primum quod magnis doceo de rebus et artis
 religionum animum nodis exsolvere pergo,
 deinde quod obscura de re tam lucida pango
 carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
 935 id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
 sed vel uti pueris absinthia taetra medentes
 cum dare conantur, prius oras, pocula circum,
 contingunt mellis dulci flavoque liquore,
 ut puerorum aetas improvida ludificetur
 940 laborum tenus, interea perpotet amarum
 absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
 sed potius tali pacto recreata valescat,
 sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
 tristior esse quibus non est tractata, retroque
 945 volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
 carmine Pierio rationem exponere nostram
 et quasi musaeo dulci contingere melle;
 si tibi forte animum tali ratione tenere
 versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
 950 naturam rerum, qua constet compta figura.
 Sed quoniam docui solidissima materiai
 corpora perpetuo volitare invicta per aevom,
 nunc age, summai quaedam sit finis eorum,
 necne sit, evolvamus: item quod inane repertumst
 955 seu locus ac spatium, res in quo quaeque gerantur,
 pervideamus utrum finitum funditus omne

---

931 magis || 932 porgo. || 942 facto || 943 videt. || 954 Nec sit

constet, an immensum pateat vasteque profundum.

Omne quod est igitur nulla regione viarum
finitumst: namque extremum debebat habere:

960 extremum porro nullius posse videtur
esse, nisi ultra sit quod finiat; ut videatur
quo non longius haec sensus natura sequatur.
nunc extra summam quoniam nil esse fatendum,
non habet extremum, caret ergo fine modoque.

965 nec refert quibus adsistas regionibus eius:
usque adeo, quem quisque locum possedit, in omnis
tantundem partis infinitum omne relinquit.

praeterea si iam finitum constituatur
omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
970 ultimus extremas iaciatque volatile telum,
id validis utrum contortum viribus ire
quo fuerit missum mavis longeque volare,
an prohibere aliquid censes obstareque posse?
alterutrum fatearis enim sumasque necessesit.

975 quorum utrumque tibi effugium praecludit et omne
cogit ut exempta concedas fine patere.
nam sive est aliquid quod probeat efficiatque
quo minu' quo missum est veniat finique locet se,
sive foras fertur, non est a fine profectum.

980 hoc pacto sequar atque, oras ubi cumque locaris
extremas, quaeram quid telo denique fiat.
fiet uti nusquam possit consistere finis,
effugiumque fugae prolatet copia semper.

Praeterea spatium summai totius omne
985 undique si inclusum certis consisteret oris
finitumque foret, iam copia materiai
undique ponderibus solidis confluet ad imum,

---

957 imensum || 966 omnis. || 971 In || 981 fiet. || 984 scatum || 985
inclusus || 987 confluit

nec res ulla geri sub caeli tegmine posset,
nec foret omnino caelum neque lumina solis:

990 quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
ex infinito iam tempore subsidendo.

at nunc, ni mirum, requies data principiorum
corporibus nullast, quia nil est funditus inum,
quo quasi confluere et sedes ubi ponere possint.

995 semper in adsiduo motu res quaeque geruntur
partibus e cunctis, aeternaque suppeditantur
ex infinito cita corpora materiai.

Postremo ante oculos res rem finire videtur:
aër dissaepit collis atque aëra montes,

1000 terra mare et contra mare terras terminat omnis:
omne quidem vero nil est quod finiat extra.
est igitur natura loci spatiumque profundi,
quod neque clara suo percurrere fulmina cursu x)
perpetuo possint aevi labentia tractu

1005 nec prorsum facere ut restet minus ire meando:
usque adeo passim patet ingens copia rebus,
finibus exemptis, in cunctas undique partis.
ipsa modum porro sibi rerum summa parare
ne possit, natura tenet, quae corpus inani

1010 et quod inane autem est finiri corpore cogit,
ut sic alternis infinita omnia reddat.
aut etiam alterutrum, nisi terminet alterum, eorum

*

simplice natura pateat tamen immoderatum,
nec mare nec tellus neque caeli lucida templa

1015 nec mortale genus nec divum corpora sancta
exiguuum possent horai sistere tempus:

993 nullas || 994 possit. || 996 e *omissum*. || infernaque || 1008 Ipso || 1009 inane.

x) flumina an flumina?

nam dispulsa suo de coetu material
 copia ferretur magnum per inane soluta,
 sive adeo potius numquam concreta creasset
 1020 ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
 nam certe neque consilio primordia rerum
 ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
 nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
 sed quia multa modis multis mutata per omne
 1025 ex infinito vexantur percita plagis,
 omne genus motus et coetus experiundo
 tandem deveniunt in talis disposituras,
 qualibus haec rerum consistit summa creata,
 et multos etiam magnos servata per annos
 1030 ut semel in motus coniectast convenientis,
 efficit ut largis avidum mare fluminis undis
 integrent amnes et solis terra vapore
 fota novet fetus summissaque gens animantium
 floreat et vivant labentes aetheris ignes;
 1035 quod nullo facerent pacto, nisi material
 ex infinito suboriri copia posset,
 unde amissa solent reparare in tempore quaeque.
 nam vel uti privata cibo natura animantium
 diffluit amittens corpus, sic omnia debent
 1040 dissolui simul ac defecit suppeditare
 materies aliqua ratione aversa viaque.
 nec plagae possunt extrinsecus undique summam
 conservare omnem, quae cumque est conciliata.
 cudere enim crebro possunt partemque morari,
 1045 dum veniant aliae ac suppleri summa queatur:
 inter dum resilire tamen coguntur et una

1017 coctum || 1019 orcastet || 1023 quaeque sagaci mente locarunt. ||
 1028 rebus || 1033 summaque || 1034 Floreant || 1037 amissa || 1040
 Dissoluit || 1041 via.

principiis rerum spatium tempusque fugai
largiri, ut possint a coetu libera ferri.

1050 quare etiam atque etiam suboriri multa necessest,
et tamen ut plagae quoque possint suppetere ipsae,
infinita opus est vis undique materiai.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
in medium summae quod dicunt omnia niti,
atque ideo mundi naturam stare sine ullis
1055 ictibus externis neque quoquam posse resolvi
summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa;
ipsum si quicquam posse in se sistere credis,
et quae pondera sunt sub terris omnia sursum
nitier in terraque retro requiescere posta.

1060 ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus,
adsimili ratione animalia suppa vagari
contendunt, neque posse e terris in loca caeli
recedere inferiora magis quam corpora nostra
sponte sua possint in caeli templa volare:

1065 illi cum videant solem, nos sidera noctis
cernere, et alternis nobiscum tempora caeli
dividere et noctes parilis agitare diebus.
sed vanus stolidis haec
amplexi quod habent perv

1070 nam medium nil esse potest
infinita. neque omnino, si iam medium sit,
possit ibi quicquam consistere
quam quavis alio longe ratione
omnis enim locus ac spatium, quod inane vocamus,
1075 per medium, per non medium, concedere debet
aeque ponderibus, motus qua cunq̄ue feruntur.

1047 Principium || 1061 Et simili || 1068 stollidis || 1071 denique ||
medium sit *omissa*. || 1073 alia || 1074 quod in. || vocamus *omissum*. ||
1075 debet *omissum*. || 1076 Aequis

nec quisquam locus est, quo corpora com venerunt,
ponderis amissa vi possint stare in inani:
nec quod inane autem est ulli subsistere debet.
1080 quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
haud igitur possunt tali ratione teneri
res in concilium medii cuppedine vectae.

Praeterea quoniam non omnia corpora fingunt
in medium niti, sed terrarum atque liquoris,
1085 et quasi terreno quae corpore contineantur,
umorem ponti magnasque e montibus undas,
at contra tenuis exponunt aëris auras
et calidos simul a medio differrier ignis,
atque ideo totum circum tremere aethera signis
1090 et solis flammam per caeli caerula pasci,
quod calor a medio fugiens se ibi conligat omnis,
nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
posse, nisi a terris paulatim cuique cibatum

1095 .....

.....

.....

.....

1100 .....

.....

ne volucri ritu flammaram moenia mundi
diffugiant subito magnum per inane soluta,
et ne cetera consimili ratione sequantur,
1105 neve ruant caeli penetralia templa superne
terraque se pedibus raptim subducat et omnia
inter permixtas rerum caelique ruinas

1077 vener. || 1078 in *omissum*. || 1082 victae. || 1091 sibi || 1105 tonc-
tralia || 1106 omnis.

corpora solventes abeant per inane profundum,
 temporis ut puncto nil extet reliquiarum,
 1110 desertum praeter spatium et primordia caeca.
 nam qua cumque prius de parti corpora desse
 constitues, haec rebus erit pars ianua leti:
 hac se turba foras dabit omnis material.

Haec, scio, pernosces parva perdoctus opella.
 1115 namque alid ex alio clarescet, nec tibi caeca
 nox iter eripiet, quin ultima naturai
 pervideas: ita res accendent lumina rebus.

1114 sic || perductus

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

Suave, mari magno turbantibus aequora ventis,
e terra magnum alterius spectare laborem;
non quia vexari quemquamst iucunda voluptas,
sed quibus ipse malis careas quia cernere suave est:
6 suave etiam belli certamina magna tueri
5 per campos instructa, tua sine parte pericli:
7 sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
edita doctrina sapientum templa serena,
despicere unde queas alios passimque videre
10 errare atque viam palantis quaerere vitae,
certare ingenio, contendere nobilitate,
noctes atque dies niti praestante labore
ad summas emergere opes rerumque potiri.
o miseras hominum mentes, o pectora caeca!
15 qualibus in tenebris vitae quantisque periclis
degitur hoc aevi quod cumquest! nonne videre
nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, cui

---

12 plabore. || 15 perictis. || 17 qui.

corpore seiunctus dolor absit, menti' fruatur
iucundo sensu, cura semotu' metuque?

- 20 ergo corpoream ad naturam pauca videmus
esse opus omnino, quae demant cumque dolorem,
delicias quoque uti multas substernere possint.
gratius inter dum neque natura ipsa requirit,
si non aurea sunt iuvenum simulacra per aedes
- 25 lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
nec domus argento fulgenti auroque renidet,
nec citharae reboant laqueata aurataque tecta,
cum tamen inter se prostrati in gramine molli
- 30 propter aquae rivum sub ramis arboris altae
non magnis opibus iucunde corpora curant,
praesertim cum tempestas adridet et anni
tempora conspergunt viridantis floribus herbas.
nec calidae citius decedunt corpore febres,
- 35 textilibus si in picturis ostroque rubenti
iacteris, quam si in plebeia veste cubandum est.
qua propter quoniam nil nostro in corpore gazae
proficiunt neque nobilitas nec gloria regni,
quod super est, animo quoque nil prodesse putandum;
- 40 si non forte tuas legiones per loca campi
fervere cum videas, belli simulacra cientis,
subsidiis magnisque elephantis constabilitas,
- 43 ornatas armis, validas, pariterque animatas,
fervere cum videas classem lateque vagari,
- 44 his tibi tum rebus timefactae religiones
effugiunt animo pavide, mortisque timores
tum vacuum pectus lincunt curaque solutum.
quod si ridicula haec ludibriaque esse videmus,

18 mente || 19 semota || 27 fulget || 28 iaqueata || 29 templ. || 30 super
es || 41 Fruere || 42 magnis epicuri || 43 itastuas tariterque || 46 tempus

re veraque metus hominum curaeque sequaces
 nec metuunt sonitus armorum nec fera tela ,
 50 audacterque inter reges rerumque potentis
 versantur , neque fulgorem reverentur ab auro
 nec clarum vestis splendorem purpureai ,
 quid dubitas quin omni' sit haec rationi' potestas ?
 omnis cum in tenebris praesertim vita laboret :
 55 *Teius* nam vel uti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt , sic nos in luce timemus
 inter dum , nilo quae sunt metuenda magis quam
 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura .
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessesit
 60 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant , sed naturae species ratioque .

Nunc age , quo motu genitalia materiai
 corpora res varias gignant genitasque resolvant ,
 et qua vi facere id cogantur , quaeque sit ollis
 65 reddita mobilitas magnum per inane meandi ,
 expediam : tu te dictis praebere memento .
 nam certe non inter se stipata cohaeret
 materies , quoniam minui rem quamque videmus ,
 et quasi longinquo fluere omnia cernimus aevo
 70 ex oculisque vetustatem subducere nostris ,
 cum tamen incolumis videatur summa manere
 propterea quia , quae decedunt corpora cuique ,
 unde abeunt minuunt , quo venere augmine donant ,
 illa senescere at haec contra florescere cogunt ,
 75 nec remorantur ibi . sic rerum summa novatur
 semper , et inter se mortales mutua vivunt .
 augescunt aliae gentes , aliae minuuntur ,
 inque brevi spatio mutantur saecula animantium
 et quasi cursores vitae lampada tradunt .

- 80 Si cessare putas rerum primordia posse
 cessandoque novos rerum progignere motus,
 avius a vera longe ratione vagaris.
 nam quoniam per inane vagantur, cuncta necessesst
 aut gravitate sua ferri primordia rerum,
 85 aut ictu forte alterius. nam cum cita saepe
 obvia confluxere, fit ut diversa repente
 dissiliant: neque enim mirum, durissima quae sint
 ponderibus solidis neque quicquam a tergo ibus obstet.
 et quo iactari magis omnia materiai
 90 corpora pervideas, reminiscere totius inum
 nil esse in summa, neque habere ubi corpora prima
 consistant; quoniam spatium sine fine modoquest,
 immensumque patere in cunctas undique partis
 pluribus ostendi et certa ratione probatumst.
 95 quod quoniam constat, ni mirum, nulla quies est
 reddita corporibus primis per inane profundum,
 sed magis adsiduo varioque exercita motu
 partim intervallis magnis confulta resultant,
 pars etiam brevibus spatiis vexantur ab ictu.
 100 et quae cumque magis condense conciliatu
 exiguis intervallis convecta resultant,
 indupedita suis perplexis ipsa figuris,
 haec validas saxi radices et fera ferri
 corpora constituunt, et cetera de genere horum
 105 paucula quae porro magnum per inane vagantur.
 cetera dissiliunt longe, longeque recursant
 in magnis intervallis: haec aëra rarum
 sufficiunt nobis et splendida lumina solis,
 multaue praeterea magnum per inane vagantur,
 110 conciliis rerum quae sunt reiecta nec usquam

---

84 terri || 85 cum *omissum*. || 86 confluxere || uti || 88 tergibus || 94
 ostendit et || 95 multa || 99 brevius || 104 de *omissum*. || 105 Paucula

consociare etiam motus potuere recepta .
 cuius , uti memoro , rei simulacrum et imago
 ante oculos semper nobis versatur et instat .
 contemplator enim , cum solis lumina cumque
 115 inserti fundunt radii per opaca domorum :
 multa minuta modis multis per inane videbis
 corpora misceri , radiorum lumine in ipso ,
 et vel ut aeterno certamine proelia pugnas
 edere turmatim certantia nec dare pausam ,
 120 conciliis et discidiis exercita crebris ;
 conicere ut possis ex hoc , primordia rerum
 quale sit in magno iactari semper inani .
 dum taxat , rerum magnarum parva potest res
 exemplare dare et vestigia notitiae .
 125 hoc etiam magis haec animum te advertere par est
 corpora quae in solis radiis turbare videntur ,
 quod tales turbae motus quoque materiai
 significant clandestinos caecosque subesse .
 multa videbis enim plagis ibi percita caecis
 130 commutare viam retroque repulsa reverti ,
 nunc huc nunc illuc , in cunctas undique partis .
 scilicet , hic a principiis est omnibus error .
 prima moventur enim per se primordia rerum :
 inde ea quae parvo sunt corpora conciliatu
 135 et quasi proxima sunt ad viris principiorum ,
 ictibus illorum caecis inpulsa cientur ,
 ipsaque porro paulo maiora lacessunt .
 sic a principiis ascendit motus et exit
 paulatim nostros ad sensus , ut moveantur
 140 illa quoque , in solis quae lumine cernere quimus
 nec quibus id faciant plagis apparet aperte .
 Nunc quae mobilitas sit reddita materiai

corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
 primum aurora novo cum spargit lumine terras,
 145 et variae volucres nemora avia pervolitant
 aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent,
 quam subito soleat sol ortus tempore tali
 convestire sua perfundens omnia luce,
 omnibus in promptu manifestumque esse videmus.
 150 at vapor is quem sol mittit lumenque serenum,
 non per inane meat vacuum; quo tardius ire
 cogitur, aërias quasi dum diverberet undas:
 nec singillatim corpuscula quaeque vaporis
 sed complexa meant inter se conque globata;
 155 qua propter simul inter se retrahuntur et extra
 efficiuntur, uti cogantur tardius ire.
 at quae sunt solida primordia simplicitate,
 cum per inane meant vacuum, nec res remoratur
 ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum,
 160 unum, in quem coepere locum conixa feruntur,
 debent, ni mirum, praecellere mobilitate,
 et multo citius ferri quam lumina solis,
 multiplexque loci spatium transcurrere eodem
 tempore quo solis pervolgant fulgura caelum.

*

165 [nec persectari primordia singula quaeque,
 ut videant qua quicque geratur cum ratione.
 At quidam contra haec, ignari materiai,
 naturam non posse, deum sine numine, rentur
 tanto opere humanis rationibus atmoderate
 170 tempora mutare annorum, frugesque creare,
 et iam cetera, mortalis quae suadet adire

---

144 novor || 147 solea || 152 quosi || 155 trahuntur || 158 remoravit. ||
 160 conixa || 163 Multiplesque || 166 Ut deant || 168 reddi.

ipsaque deducit dux vitae dia voluptas
 et res per Veneris blanditur saecula propagent,
 ne genus occidat humanum. quorum omnia causa
 175 constituisse deos cum fingunt, omnibu' rebus
 magno opere a vera lapsi ratione videntur.
 nam quamvis rerum ignorem primordia quae sint,
 hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
 confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
 180 nequaquam nobis divinitus esse creatam
 naturam mundi: tanta stat praedita culpa.
 quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta:
 nunc id quod super est de motibus expediemus.]
 Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
 185 confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
 corpoream sursum ferri sursumque meare;
 ne tibi dent in eo flammaram corpora fraudem.
 sursus enim versus gignuntur et augmina sumunt
 et sursum nitidae fruges arbustaque crescunt,
 190 pondera, quantum in se est, cum deorsum cuncta ferantur.
 nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum
 et celeri flamma degustant tigna trabesque,
 sponte sua facere id sine vi subigente putandum est.
 quod genus est, nostro com missus corpore sanguis
 195 emicat exultans alte spargitque cruorem.
 nonne vides etiam quanta vi tigna trabesque
 respuat umor aquae? nam quo magis ursimus alte
 deiecta et magna vi multi pressimus aegre,
 tam cupide sursum revomit magis atque remittit,
 200 plus ut parte foras emergant exiliantque.
 nec tamen haec, quantum est in se, dubitamus, opinor,
 quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.

---

181 quamquam praedita || 184 quoque illud || 192 signa || 193 subiecta ||
 194 e || 197 altu. || 198 Derecta || 199 removet || 200 exiliantque.

- sic igitur debent flammae quoque posse per auras
 aëris expressae sursum succedere, quamquam
 205 pondera, quantum est in se, deorsum ducere pugnent.
 nocturnasque faces caeli, sublime volantis,
 nonne vides longos flammaram ducere tractus
 in quas cumque dedit partis natura meatum?
 non cadere in terram stellas et sidera cernis?
 210 sol etiam summo de vertice dissipat omnis
 ardorem in partis et lumine conserit arva:
 in terras igitur quoque solis vergitur ardor.
 transversosque volare per imbris fulmina cernis,
 nunc hinc nunc illinc abrupti nubibus ignes
 215 concursant: cadit in terras vis flammea volgo.
 Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus,
 corpora cum deorsum rectum per inane feruntur,
 ponderibus propriis incerto tempore ferme
 incertisque loci spatiis decellere paulum,
 220 tantum quod momen mutatum dicere possis.
 quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
 imbris uti guttae, caderent per inane profundum,
 nec foret offensus natus nec plaga creata
 principiis: ita nil umquam natura creasset.
 225 Quod si forte aliquis credit graviora potesse
 corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
 incidere ex supero levioribus, atque ita plagas
 gignere, quae possint genitalis reddere motus,
 avius a vera longe ratione recedit.
 230 nam per aquas quae cumque cadunt atque aëra rarum,
 haec pro ponderibus casus celerare necessesit
 propterea quia corpus aquae naturaque tenvis

203 quoque debent flamme || 205 quantum inest || 209 caderem in terra ||
 210 summo *omissum*. || 218 firme. || 219 locis spatio depellere || 222 Im-
 bres || 227 plag. || 229 Aulus

- aëris haut possunt aequae rem quamque morari,
 sed citius cedunt gravioribus exsuperata :
- 235 at contra nulli de nulla parte neque ullo
 tempore inane potest vacuum subsistere rei,
 quin, sua quod natura petit, concedere pergat ;
 omnia qua propter debent per inane quietum
 aequae ponderibus non aequis concita ferri .
- 240 haud igitur poterunt levioribus incidere umquam
 ex supero graviora , neque ictus gignere per se ,
 qui varient motus , per quos natura gerat res .
 quare etiam atque etiam paulum inclinare necessest
 corpora ; nec plus quam minimum , ne fingere motus
- 245 obliquos videamur et id res vera refutet .
 namque hoc in promptu manifestumque esse videmus ,
 pondera , quantum in se est , non posse obliqua meare .
 ex supero cum praecipitant , quod cernere possis :
 sed nil omnino nulla regione viai
- 250 declinare quis est qui praestet cernere sese ?
 Denique si semper motus conecitur omnis
 et vetere exacto exoritur novus ordine certo ,
 nec declinando faciunt primordia motus
 principium quoddam , quod fati foedera rumpat ,
- 255 ex infinito ne causam causa sequatur ,
 libera per terras unde haec animantibus exstat ,
 unde est haec , inquam , fati avolsa potestas ,
 per quam progredimur quo ducit quemque voluntas ,
 declinamus item motus nec tempore certo
- 260 nec regione loci certa , sed ubi ipsa tulit mens ?
 nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
 principium dat , et hinc motus per membra rigantur .

---

233 Haerant || 234 exsuperate. || 240 potuerunt || 247 se *omissum*. ||
 249 nulla *omissum*. || 250 possit || 251 motu || 252 exacto *omissum*. ||
 257 voluptas.

nonne vides etiam patefactis tempore puncto
 carceribus non posse tamen prorumpere equorum
 265 vim cupidam tam de subito quam mens avet ipsa ?
 omnis enim , totum per corpus , materiai
 copia conciri debet , concita per artus
 omnis ut studium mentis conixa sequatur ;
 ut videas initum motus a corde creari ,
 270 ex animique voluntate id procedere primum ,
 inde dari porro per totum corpus et artus .
 nec similest ut cum impulsu procedimus ictu ,
 viribus alterius magnis magnoque coactu :
 nam tum materiem totius corporis omnem
 275 perspicuumst nobis invitis ire rapique ,
 donec eam refrenavit per membra voluntas .
 iamne vides igitur , quamquam vis externa multos
 pellat et invitos cogat procedere saepe
 praecipitesque rapi , tamen esse in pectore nostro
 280 quiddam quod contra pugnare obstareque possit ?
 cuius ad arbitrium quoque copia materiai
 cogitur inter dum flecti per membra per artus ,
 et proiecta refrenatur retroque residit .
 quare in seminibus quoque idem fateare necessest ,
 285 esse aliam praeter plagas et pondera causam
 motibus , unde haec est nobis innata potestas ;
 de nilo quoniam fieri nil posse videmus .
 pondus enim prohibet ne plagis omnia fiant
 externa quasi vi : sed ne mens ipsa necessum
 290 intestinum habeat cunctis in rebus agendis
 et devicta quasi id cogatur ferre patique ,

---

264 quorum. || 266 materiae. || 268 conixa || 275 Perspicuum nobisst ||
 278 Pallat || 279 rapit || iectore no. || 281 cona || 283 residia. || 289 ne
 res || 291 quaci cogatur

id facit exiguum clinamen principiorum
nec regione loci certa nec tempore certo .

Nec stipata magis fuit umquam materiai

- 295 copia nec porro maioribus intervallis :
nam neque adaugescit quicquam neque deperit inde .
qua propter quo nunc in motu principiorum
corpora sunt , in eodem ante acta aetate fuere
et post haec semper simili ratione ferentur ,
300 et quae consuerint gigni gignentur eadem
condicione et erunt et crescent vique valebunt ,
quantum cuique datum est per foedera naturai .
nec rerum summam commutare ulla potest vis :
nam neque quo possit genus ullum materiai
305 effugere ex omni quicquam est , neque in omne seorsum
unde coorta queat nova vis inrumpere et omnem
naturam rerum mutare et vertere motus .

- Illud in his rebus non est mirabile , quare ,
omnia cum rerum primordia sint in motu ,
310 summa tamen summa videatur stare quiete ,
praeter quam siquid proprio dat corpore motus .
omnis enim longe nostris ab sensibus infra
primorum natura iacet ; qua propter , ubi ipsa
cernere iam nequeas , motus quoque surpere debent ;
315 praesertim cum , quae possimus cernere , celent
saepe tamen motus , spatio diducta locorum .
nam saepe in colli tondentes pabula lacta
lanigerae reptant pecudes quo quamque vocantes
invitant herbae gemmantes rore recenti ,
320 et satiati agni ludunt blandeque coruscant ;
omnia quae nobis longe confusa videntur
et vel ut in viridi candor consistere colli .

294 fult || 301 vique || 305 in omnes . || 313 ipsum , || 314 asurpere ||
318 quam || 320 satiat || 322 uti

praeterea magnae legiones cum loca cursu
 camporum complent, belli simulacra cientes,
 325 fulgor ibi ad caelum se tollit, totaque circum
 aere renidescit tellus, supterque virum vi
 excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
 icti reiectant voces ad sidera mundi,
 et circum volitant equites mediosque repente
 330 tramittunt valido quatientes impete campos:
 et tamen est quidam locus altis montibus, unde
 stare videntur et in campis consistere fulgor.

Nunc age, iam deinceps cunctarum exordia rerum
 qualia sint et quam longe distantia formis
 335 percipe, multigenis quam sint variata figuris;
 non quo multa parum simili sint praedita forma,
 sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
 nec mirum: nam cum sit eorum copia tanta,
 ut neque finis, uti docui, neque summa sit ulla,
 340 debent, ni mirum, non omnibus omnia prorsum
 esse pari filo similique adfecta figura.
 parturiunt genus humanum mutaeque natantes
 squamigerum pecudes et laeta armenta feraeque,
 et variae volucres, laetantia quae loca aquarum
 345 concelebrant circum ripas fontisque lacusque,
 et quae pervolgant nemora avia pervolitantes;
 quorum unum quidvis generatim sumere perge:
 invenies tamen inter se differre figuris.
 nec ratione alia proles cognoscere matrem
 350 nec mater posset prolem; quod posse videmus,
 nec minus atque homines inter se nota cluere.
 nam saepe ante deum vitulus delubra decora
 turicremas propter mactatus concidit aras,

325 ubi || 331 unde *omissum*. || 337 constat. || 342 Praetere || 343 ar-
 busta || 347 quodvis

- sanguinis expirans calidum de pectore flumen :
 355 at mater viridis saltus orbata peragrans
 noscit humi pedibus vestigia pressa bisulcis ,
 omnia convisens oculis loca , si queat usquam
 conspicere amissum fetum , completque querellis
 frondiferum nemus adsidueis , et crebra revisit
 360 ad stabulum , desiderio perfixa iuveni ,
 nec tenerae salices atque herbae rore vigentes
 fluminaque illa queunt summis labentia ripis
 oblectare animum solitamque avertere curam ,
 nec vitulorum aliae species per pabula laeta
 365 derivare queunt animum curaque levare :
 usque adeo quiddam proprium notumque requirit .
 praeterea teneri tremulis cum vocibus haedi
 cornigeras norunt matres , agni que petulci
 balantum pecudes : ita , quod natura reposit ,
 370 ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis .
 postremo quodvis frumentum non tamen omne
 quique suo genere inter se simile esse videbis ,
 quin intercurrat quaedam distantia formis .
 concharumque genus parili ratione videmus
 375 pingere telluris gremium , qua mollibus undis
 litoris incurvi bibulam pavit aequor harenam .
 quare etiam atque etiam simili ratione necessessest ,
 natura quoniam constant neque facta manu sunt
 unius ad certam formam primordia rerum ,
 380 dissimili inter se quaedam volitare figura .
 Perfacile est tali ratione exsolvere nobis
 quare fulmineus multo penetratior ignis
 quam noster fuit e taedis terrestribus ortus :

---

354 callidum || 356 Nonquit || 359 adsittens et revisit crebra. || 363 subitamque || 371 quodvis || 372 Quidque || 381 animi || 382 igne. || 383 fluat

dicere enim possis caelestem fulminis ignem
 385 suptilem magis e parvis constare figuris,
 atque ideo transire foramina quae nequit ignis
 noster hic e lignis ortu taedaque creatus.
 praeterea lumen per cornum transit, at imber
 respuitur. quare? nisi luminis illa minora
 390 corpora sunt quam de quibus est liquor almus aquarum.
 et quamvis subito per colum vina videmus
 perfluere: at contra tardum cunctatur olivom,
 aut quia, ni mirum, maioribus est elementis
 aut magis amatis inter se perque plicatis,
 395 atque ideo fit uti non tam diducta repente
 inter se possint primordia singula quaeque
 singula per cuiusque foramina permanare.

Huc accedit uti mellis lactisque liquores
 iucundo sensu linguae tractentur in ore:
 400 at contra taetra absinthi natura ferique
 centauri foedo pertorquent ora sapore;
 ut facile agnoscas e levibus atque rutundis
 esse ea quae sensus iucunde tangere possunt,
 at contra quae amara atque aspera cunque videntur,
 405 haec magis amatis inter se nexa teneri,
 proptereaque solere vias rescindere nostris
 sensibus introituque suo perrumpere corpus.

Omnia postremo bona sensibus et mala tactu
 dissimili inter se pugnant perfecta figura;
 410 ne tu forte putes serrae stridentis acerbum
 horrorem constare elementis levibus aequae
 ac musaeae mele, per chordas organici quae
 mobilibus digitis expergefata figurant;
 neu simili penetrare putes primordia forma

---

384 fulminis || 387 ortus || 390 alimus || 396 singulta || 403 iucundet ta-
 cere || 403 Nobilibus || 414 penetrare

- 415 in nares hominum, cum taetra cadavera torrent,
 et cum scena croco Cilici perfusa recens est
 araque Panthaeos exhalat propter odores;
 neve bonos rerum simili constare colores
 semine constituas, oculos qui pascere possunt,
 420 et qui compungunt aciem lacrimareque cogunt
 aut foeda specie diri turpesque videntur.
 omnis enim, sensus quae mulcet cumque, figura
 haut sine principali aliquo levore creatast:
 at contra quae cumque molesta atque aspera constat,
 425 non aliquo sine materiae squalore repertast.
 sunt etiam quae iam nec levia iure putantur
 esse neque omnino flexis mucronibus unca,
 sed magis angellis paulum prostantibu', quaeque
 titillare magis sensus quam laedere possunt;
 430 fecula iam quo de genere est inulaeque sapes.
 denique iam calidos ignis gelidamque pruinam
 dissimili dentata modo compungere sensus
 corporis, indicio nobis est tactus uterque.
 tactus enim, tactus, pro, divum numina sancta,
 435 corporis est sensus, vel cum res externa sese
 insinuat, vel cum laedit quae in corpore natat
 aut iuvat egrediens genitalis per Veneris res.
 atque ex offensu cum turbant corpore in ipso
 semina, confundunt inter se concita sensum;
 440 ut si forte manu quamvis iam corporis ipse
 tute tibi partem ferias atque experiare.
 qua propter longe formas distare necessesit
 principiis, varios quae possint edere sensus.
 Denique quae nobis durata ac spissa videntur,

---

421 di || 422 videntur, || 423 Aut || levior || 427 uncaque, || 428 angelis || quaeque *omissum*. || 429 Titillare || 430 quod || inviacque || 437 grediens || 438 Aut

- 445 haec magis amatis inter sese esse necessesst
 et quasi ramosis alte compacta teneri.
 in quo iam genere in primis adamantina saxa
 prima acie constant, ictus contemnere sucta,
 et validi silices, ac duri robora ferri,
- 450 aeraque quae claustris restantia vociferantur.
 illa quidem debent e levibus atque rutundis
 esse magis, fluvido quae corpore liquida constant.
 namque papaveris haustus itemst facilis quasi aquarum:
 nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque,
- 455 et procursus item proclive volubilis exstat.
 omnia postremo quae puncto tempore cernis
 diffugere, ut funum nebulas flammasque, necessesst,
 si minus omnibu' sunt e levibus atque rutundis,
 at non esse tamen perplexis indupedita,
- 460 pungere uti possint corpus penetrareque sese,
 nec tamen haerere inter se; quod cumque venenumst
 sensibu', sed rarum, facile ut cognoscere possis
 non e perplexis sed acutis esse elementis.
 sed quod amara vides eadem quae fluvida constant,
- 465 sudor uti maris est, minime mirabile habebis:
 nam quod fluvidus est, e levibus atque rutundis
 est, et levibu' sunt aliunde admixta doloris
 corpora. nec tamen haec retineri hamata necessumst:
 scilicet esse globosa tamen, cum squalida constant,
- 470 provolvi simul ut possint et laedere sensus.
 et quo mixta putes magis aspera levibus esse
 principiis, unde est Neptuni corpus acerbum,
 est ratio secernendi seorsunque videndi:
- 476 linquit enim supera taetri primordia viri

---

450 voce ferantur. || 451 ex || 452 corpora || 453 quod || 455 percussus ||
 458 omnia || 460 saxa. || 461 videmus. || 462 sedatum || 465 debet. ||
 467 e levibus atque rutundi || 468 retinere hamat necessu. || 469 cons-
 tet. || 471 quod || 476 Inquit || mordia

474 umor dulcis, ubi per terras crebrius idem
 percolatur, ut in foveam fluat ac mansuescat,
 477 aspera quo magis in terris haerescere possint.

Quod quoniam docui, pergam conectere rem quae
 ex hoc apta fidem ducat, primordia rerum

480 finita variare figurarum ratione.

quod si non ita sit, rursus iam semina quaedam
 esse infinito debebunt corporis auctu.

namque eadem unius cuiusvis in brevitate
 corporis inter se multum variare figurae

485 non possunt. fac enim minimis e partibus esse
 corpora prima tribus, vel paulo pluribus auge:

nempe ubi eas partis unius corporis omnis,
 summa atque ima locans, transmutans dextera laevis,
 omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo

490 formai speciem totius corporis eius,

quod super est, si forte voles variare figuras,
 addendum partis alias erit. inde sequetur,

adsimili ratione alias ut postulet ordo,
 si tu forte voles etiam variare figuras.

495 ergo formarum novitatem corporis augmen

subsequitur. quare non est ut credere possis
 esse infinitis distantia semina formis,

ne quaedam cogas inmani maximitate

esse, supra quod iam docui non posse probari.

500 iam tibi barbaricae vestes Meliboeaque fulgens

purpura Thessalico concharum tacta colore,

aurea, pavonum ridenti imitata lepore

saecla, novo rerum superata colore iacerent

et contemptus odor smyruae mellisque sapes,

---

483 in eadem una || 486 paula || 488 transmutas || 489 Omnimodi || 495
 augmen. || 497 femina || 499 probare. || 501 tecta || 502 ridenti imbuta ||
 503 nova || 504 udor

- 505 et cycnea mele Phoebeaque daedala chordis
 carmina consimili ratione oppressa silerent :
 namque aliis aliud praestantius exoreretur .
 cedere item retro possent in deteriores
 omnia sic partis , ut diximus in melioris :
- 510 namque aliis aliud retro quoque taetrius esset
 naribus auribus atque oculis orisque saporis .
 quae quoniam non sunt , sed rebus reddita certa
 finis utrimque tenet summam , fateare necessest
 materiem quoque finitis differre figuris .
- 515 denique ab ignibus ad gelidas iter usque pruinas
 finitumst retroque pari ratione remensumst .
 ambit enim calor ac frigus , mediique tepores
 interutraque iacent explentes ordine summam :
 ergo finita distant ratione creata ,
- 520 ancipiti quoniam mucroni utrimque notantur ,
 hinc flammis illinc rigidis infesta pruinis .
 [Quod quoniam docui , pergam conectere rem quae = 478
 ex hoc apta fidem ducat , primordia rerum , = 479
 inter se simili quae sunt perfecta figura ,
- 525 infinita cluere . etenim distantia cum sit
 formarum finita , necesse est quae similes sint
 esse infinitas , aut summam materiai
 finitam constare , id quod non esse probavi .]
- Protinus ostendam corpuscula materiai
- 530 ex infinito summam rerum usque tenere ,
 undique protelo plagarum continuato .
 nam quod rara vides magis esse animalia quaedam ,
 fecundamque minus naturam cernis in illis ,
 at regione locoque alio terrisque remotis

---

512 sed *omissum* . || 514 infinitis || 515 hiemisque || 517 Omnis || 518 Inter utrasque || 520 Ancipi || 521 Hin flammis || infessa || 529 Versibus || 533 magis

- 535 multa licet genere esse in eo numerumque repleti:
 sicut quadripedum cum primis esse videmus
 in genere anguimanus elephantos, India quorum
 milibus e multis vallo munitur eburno,
 ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
 540 vis est; quarum nos perpauca exempla videmus.
 sed tamen id quoque uti concedam, quam lubet esto
 unica res quaedam nativo corpore sola,
 cui similis toto terrarum nulla sit orbi:
 infinita tamen nisi erit vis materiai,
 545 unde ea progigni possit concepta, creati
 non poterit, neque, quod super est, procreescere alicue.
 quippe etenim si manticuler finita per omne
 corpora iactari unius genitalia rei,
 unde ubi qua vi et quo pacto congressa coibunt
 550 materiae tanto in pelago turbaque aliena?
 non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
 sed quasi naufragiis magnis multisque coortis
 disiectare solet magnum mare transtra, gubernas,
 antennis, proram, malos, tonsasque natantis,
 555 per terrarum omnis oras fluitantia aplustra
 ut videantur et indicium mortalibus edant,
 infidi maris insidias virisque dolumque
 ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
 subdola cum ridet placidi pellacia ponti,
 560 sic tibi si finita semel primordia quaedam
 constitues, aevom debebunt sparsa per omnem
 disiectare aestus diversi materiai,
 numquam in concilium ut possint compulsa coire
 nec remorari in concilio nec crescere adaucta;
 565 quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,

---

535 genera || 536 Sic uti || 541 iubet || 543 nulla *omissum*. || 547 sumant
 oculi || 553 caverna. || 554 prorem || 555 plaustra. || 560 infinita

et res progigni et genitas procreare posse .
 esse igitur genere in quovis primordia rerum
 infinita palam est , unde omnia suppeditantur .

Nec superare queunt motus itaque exitiales
 570 perpetuo neque in aeternum sepelire salutem ,
 nec porro rerum genitales auctificique
 motus perpetuo possunt servare creata .
 sic aequo geritur certamine principiorum
 ex infinito contractum tempore bellum .
 575 nunc hic nunc illic superant vitalia rerum ,
 et superantur item . miscetur funere vagor ,
 quem pueri tollunt visentis luminis oras :
 nec nox ulla diem neque noctem aurora secutast ,
 quae non audierit mixtos vagitibus aegris
 580 ploratus , mortis comites et funeris atri .

Illud in his obsignatum quoque rebus habere
 convenit et memori mandatum mente tenere ,
 nil esse , in promptu quorum natura videtur ,
 quod genere ex uno consistat principiorum ,
 585 nec quicquam quod non permixto semine constet :
 et quod cunque magis vis multas possidet in se
 atque potestates , ita plurima principiorum
 in sese genera ac varias docet esse figuras .
 principio tellus habet in se corpora prima ,
 590 unde mare immensum volventes frigora fontes
 adsidue renovent , habet ignes unde oriantur :
 nam multis succensa locis ardent sola terrae ,
 eximiis vero furit ignibus impetus Aetnae :
 tum porro nitidas fruges arbustaque laeta
 595 gentibus humanis habet unde extollere possit ,
 unde etiam fluvios frondes et pabula laeta
 montivago generi possit praebere ferarum .

- quare magna deum mater materque ferarum
 et nostri genetrix haec dicta est corporis una.
- 600 Hanc veteres Graium docti cecinere poëtae
 . . . . .
 sedibus in curru biugos agitare leones,
 aëris in spatio magnam pendere docentes
 tellurem, neque posse in terra sistere terram.
 adiunxere feras, quia quamvis effera proles
 605 officiis debet moliri victa parentum.
 muralique caput summum cinxere corona,
 eximiis munita locis quia sustinet urbes;
 quo nunc insigni per magnas praedita terras
 horrificè fertur divinae matris imago.
- 610 hanc variae gentes antiquo more sacrorum
 Idaeam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
 dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
 per terrarum orbem fruges coepisse creari.
 gallos attribuunt, quia, numen qui violarint
 615 matris et ingrati genitoribu' sint inventi,
 significare volunt indignos esse putandos,
 vivam progeniem qui in oras luminis edant.
 tympana tenta tonant palmis et cymbala circum
 concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
 620 et Phrygio stimulat numero cava tibia mentis,
 telaque praeportant, violenti signa furoris,
 ingratos animos atque impia pectora volgi
 conterrere metu quae possint numini' divae.
 ergo cum primum magnas invecta per urbis
 625 munificat tacita mortalis muta salute,
 aere atque argento sternunt iter omne viarum,
 largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum

---

605 moliri || 607 Ex imis || 613 orbes || 615 Matri et ingati || inventi
 sint. || 623 numine || 626 ite omnia virum.

- floribus umbrantes matrem comitumque catervas.
 hic armata manus, Curetas nomine Grai
 630 quos memorant Phrygios, inter se forte quod armis
 ludunt in numerumque exultant sanguinolenti,
 terrificas capitum quatientes momine cristas,
 Dictaeos referunt Curetas, qui Iovis illum
 vagitum in Creta quondam occultasse feruntur,
 635 cum pueri circum puerum pernice chorea
 637 armatei in numerum pulsarent aeribus aera,
 ne Saturnus eum malis mandaret adeptus
 aeternumque daret matri sub pectore volnus.
 640 propterea magnam armati matrem comitantur,
 aut quia significant divam praedicere ut armis
 ac virtute velint patriam defendere terram,
 praesidioque parent decorique parentibus esse.
 quae bene et eximie quamvis disposta ferantur,
 645 longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
 omnis enim per se divom natura necessesit
 inmortalis aevi summa cum pace fruatur
 semota ab nostris rebus seiunctaque longe:
 nam privata dolore omni, privata periculis,
 650 ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri,
 nec bene promeritis capitur neque tangitur ira.
 terra quidem vero caret omni tempore sensu,
 et quia multarum potitur primordia rerum,
 multa modis multis effert in lumina solis.
 655 hic si quis mare Neptunum Cereremque vocare
 constituit fruges et Bacchi nomine abuti
 mavolt quam laticis proprium proferre vocamen,
 concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
 esse deum matrem, dum vera re tamen ipse

628 caterva. || 630 forte catervas. || 631 sanguine fleti. || 632 numine
 636 Armata et in numerum pernice chorea. || 637 Armata || 656 Constituet

- 680 religione animum turpi contingere parcat .
 660 Saepe itaque ex uno tondentes gramina campo
 lanigerae pecudes et equorum duellica proles
 buceriaeque greges eodem sub tegmine caeli
 ex unoque sitim sedantes flumine aquai
 dissimili vivont specie , retinentque parentum
 665 naturam et mores generatim quaeque imitantur .
 tanta est , in quovis genere herbae , materiai
 dissimilis ratio , tanta est in flumine quoque .
 hinc porro quamvis animantem ex omnibus unam
 ossa cruor venae calor umor viscera nervi
 670 constituunt ; quae sunt porro distantia longe ,
 dissimili perfecta figura principiorum .
 tum porro quae cumque igni flammata cremantur ,
 si nil praeterea , tamen haec in corpore celant ,
 unde ignem iacere et lumen summittere possint
 675 scintillasque agere ac late differre favillam .
 cetera consimili mentis ratione peragrans
 invenies igitur multarum semina rerum
 corpore celare et varias cohibere figuras .
 denique multa vides , quibus et color et sapor una
 681 reddita sunt cum odore , in privis pluraque dona .
 haec igitur variis debent constare figuris :
 nidor enim penetrat qua fucus non it in artus ,
 fucus item sorsum , sorsum sapor insinuatur
 685 sensibus ; ut noscas privis differe figuris .
 dissimiles igitur formae glomeramen in unum
 conveniunt , et res permixto semine constant .
 quin etiam passim nostris in versibus ipsis
 multa elementa vides multis communia verbis ,

---

680 parato . || 663 sedentes || 664 retinente parente . || 668 una . || 673 traduntur . || 674 igne || 681 primis pleraque || 683 sucus || 684 Sucus || sorsum *semel* . || 685 primis

- 690 cum tamen inter se versus ac verba necesse est
 confiteare alia ex aliis constare elementis;
 non quo multa parum communis littera currat
 aut nulli inter se duo sint ex omnibus idem,
 sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
- 695 sic aliis in rebus item communia multa
 multarum rerum cum sint primordia, verum
 dissimili tamen inter se consistere summa
 possunt; ut merito ex aliis constare feratur
 humanum genus et fruges arbustaque laeta.
- 700 Nec tamen omnimodis coneciti posse putandum est
 omnia: nam volgo fieri portenta videres,
 semiferas hominum species existere, et altos
 inter dum ramos egigni corpore vivo,
 multaque coneciti terrestria membra marinis,
- 705 tum flammam taetro spirantis ore Chimaeras
 pascere naturam per terras omniparentis.
 quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
 seminibus certis certa genetrice creata
 conservare genus crescentia posse videmus.
- 710 scilicet, id certa fieri ratione necessust.
 nam sua cuique cibus ex omnibus intus in artus
 corpora discedunt conexaque convenientis
 efficiunt motus: at contra aliena videmus
 reicere in terras naturam, multaque caecis
- 715 corporibus fugiunt e corpore, percita plagis,
 quae neque coneciti quoquam potuere neque intus
 vitalis motus consentire atque imitari.
 sed ne forte putes animalia sola teneri
 legibus his, quaedam ratio disterminat omnia.
- 720 nam vel uti tota natura dissimiles sunt

---

693 nulla || 696 primordia rerum. || 706 omnia parentis. || 716 inte.
 719 omnis.

inter se genitae res quaeque, ita quamque necessesst
dissimili constare figura principiorum;

non quo multa parum simili sint praedita forma, ⁶⁹²
sed quia non volgo paria omnibus omnia constant: = 697

725 semina cum porro distent, differre necessust
intervalla, vias, conexus, pondera, plagas,
concursus, motus; quae non animalia solum
corpora seiungunt, sed terras ac mare totum
secernunt caelumque a terris omne retentant.

730 Nunc age dicta meo dulci quaesita labore
percipe, ne forte haec albis ex alba rearis
principiis esse, ante oculos quae candida cernis,
aut ea quae nigrant nigro de semine nata;
nive alium quemvis, quo sunt inbuta colore,

735 propterea gerere hunc credas, quod materiai
corpora consimili sint eius tincta colore:
nullus enim color est omnino materiai
corporibus, neque par rebus neque denique dispar.
in quae corpora si nullus tibi forte videtur

740 posse animi iniectus fieri, procul avius erras.
nam cum caecigeni, solis qui lumina numquam
dispexere, tamen cognoscant corpora tactu,

744 scire licet nostrae quoque menti corpora posse
vorti in notitiam nullo circum lita fuco.

denique nos ipsi caecis quae cumque tenebris
tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.

quod quoniam vincor fieri, nunc esse docebor

743 ex ineunte aevo nullo coniuncta colore.

749 omnis enim color omnino mutatur in omnis;
quod facere haud ullo debent primordia pacto.
immutabile enim quiddam superare necessesst,

---

721 cumque || 730 dulce || 734 que || 736 colose. || 741 numina || 742
Dispexere || 749 et omnis.

ne res ad nilum redigantur funditus omnes :
 nam quod cumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante .

755 proinde colore cave contingas semina rerum,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes .

Praeterea si nulla coloris principiis est
 reddita natura et variis sunt praedita formis,
 e quibus omne genus gignunt variantque colores

760 propterea , magni quod refert semina quaeque
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque ,
 perfacile extemplo rationem reddere possis ,
 cur ea quae nigro fuerint paulo ante colore ,

765 marmoreo fieri possint candore repente ;
 ut mare , cum magni commorunt aequora venti ,
 vertitur in canos candenti marmore fluctus :
 dicere enim possis , nigrum quod saepe videmus ,
 materies ubi permixta est illius et ordo

770 principiis mutatus et addita demptaque quaedam ,
 continuo id fieri ut candens videatur et album .

quod si caeruleis constarent aequora ponti
 seminibus , nullo possent albescere pacto :
 nam quo cumque modo perturbes caerulea quae sint ,

775 numquam in marmoreum possunt migrare colorem .

sin alio atque alio sunt semina tincta colore ,
 quae maris efficiunt unum purumque nitorem ,
 ut saepe ex aliis formis variisque figuris
 efficitur quiddam quadratum unaque figura ,

780 conveniebat , ut in quadrato cernimus esse
 dissimiles formas , ita cernere in aequore ponti
 aut alio in quovis uno puroque nitore

---

759 omnigenus || 760 Praeterea || 763 exemplo || 765 possunt || 779
 figuras. || 780 uti || 781 aequora

dissimiles longe inter se variosque colores .

praeterea nil efficiunt obstantque figurae

785 dissimiles , quo quadratum minus omne sit ex his :

at varii rerum impediunt prohibentque colores ,

quo minus esse uno possit res tota nitore .

Tum porro quae ducit et illicit ut tribuamus

principiis rerum non numquam causa colores ,

790 occidit, ex albis quoniam non alba creantur ,

nec quae nigra cluent de nigris , sed variis ex .

quippe etenim multo proclivius exorientur

candida de nullo quam nigro nata colore ,

aut alio quovis , qui contra pugnet et obstet .

795 Praeterea quoniam nequeunt sine luce colores

esse , neque in lucem existunt primordia rerum ,

scire licet quam sint nullo velata colore :

qualis enim caecis poterit color esse tenebris ?

lumine quin ipso mutatur propterea quod

800 recta aut obliqua percussus luce refulgit ;

pluma columbarum quo pacto in sole videtur ,

quae sita cervices circum collumque coronat :

namque alias fit uti claro sit rubra pyropo ,

inter dum quodam sensu fit uti videatur

805 inter curalium viridis miscere zmaragdos .

caudaque pavonis , larga cum luce repleta est ,

consimili mutat ratione obversa colores ;

qui quoniam quodam gignuntur luminis ictu ,

scire licet , sine eo fieri non posse putandum est .

810 et quoniam plagae quoddam genus excipit in se

pupula , cum sentire colorem dicitur album ,

atque aliud porro , nigrum cum et cetera sentit ,

---

783 calores . || 785 extra . || 788 illicitu tribuamus . || 790 creatur . || 791 Ne ||
 ea . || 800 et aut || refulget . || 803 rubro || 805 caeruleum || 806 largo ||
 809 posset

nec refert ea quae tangas quo forte colore
 praedita sint, verum quali magis apta figura,
 815 scire licet nil principiis opus esse colores,
 sed variis formis variantes edere tactus.

Praeterea quoniam non certis certa figuris
 est natura coloris et omnia principiorum
 formamenta queunt in quovis esse nitore,
 820 cur ea quae constant ex illis non pariter sunt
 omne genus perfusa coloribus in genere omni?
 conveniebat enim corvos quoque saepe volantis
 ex albis album pinnis iactare colorem,
 et nigros fieri nigro de semine cynos
 825 aut alio quovis uno varioque colore.

Quin etiam quanto in partes res quaeque minutas
 distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
 evanescere paulatim stinguique colorem;
 ut fit ubi in parvas partis discerpitur aurea
 830 purpura, poeniceusque color clarissimu' multo,
 filatim cum distracta est, dispergitur omnis;
 noscere ut hinc possis prius omnem efflare colorem
 particulas, quam discedant ad semina rerum.

Postremo quoniam non omnia corpora vocem
 835 mittere concedis neque odorem, propterea fit
 ut non omnibus adtribuas sonitus et odores:
 sic oculis quoniam non omnia cernere quimus,
 scire licet quaedam tam constare orba colore
 quam sine odore ullo quaedam sonituque remota,
 840 nec minus haec animum cognoscere posse sagacem
 quam quae sunt aliis rebus privata notare.

Sed ne forte putes solo spoliata colore

---

814 sunt || magnis || 815 colore. || 821 Omnigenus || 827 hoc magis magis ||
 829 aurum. || 831 distractum est disperditur || 840 Ne || 841 notaque. ||
 842 spoliata

corpora prima manere, etiam secreta teporis
 sunt ac frigoris omnino calidique vaporis,
 845 et sonitu sterila et suco ieiuna feruntur,
 nec iaciunt ullum proprio de corpore odorem.
 sicut amaracini blandum stactaeque liquorem
 et nardi florem, nectar qui naribus halat,
 cum facere instituas, cum primis quaerere par est,
 850 quo ad licet ac potis es reperire, inolentis olivi
 naturam, nullam quae mittat naribus auram,
 quam minime ut possit mixtos in corpore odores
 concoctosque suo contractans perdere viro,
 propter eandem rem debent primordia rerum
 855 non adhibere suum gignundis rebus odorem,
 nec sonitum, quoniam nil ab se mittere possunt,
 nec simili ratione saporem denique quemquam
 nec frigus neque item calidum tepidumque vaporem,
 cetera; quae cum ita sunt tamen ut mortalia constant,
 860 molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,
 omnia sint a principiis seiuncta necessest,
 immortalia si volumus subiungere rebus
 fundamenta, quibus nitatur summa salutis;
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
 865 Nunc ea quae sentire videmus cumque necessest
 ex insensilibus tamen omnia confiteare
 principiis constare. neque id manifesta refutant
 nec contra pugnant, in promptu cognita quae sunt,
 sed magis ipsa manu ducunt et credere cogunt
 870 ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
 quippe videre licet vivos existere vermes
 stercore de taetro, putorem cum sibi nacta est
 intempestivis ex imbribus umida tellus;

---

845 etuna || 846 proprium || 850 Quod || possis || 853 contractas || 854
 rem *omissum*. || 860 Mollia || 867 consistare || reputant. || 872 inacta

praeterca cunctas itidem res vertere sese .

875 vertunt se fluvii frondes et pabula laeta
in pecudes , vertunt pecudes in corpora nostra
naturam , et nostro de corpore saepe ferarum
augescunt vires et corpora pennipotentum .
ergo omnes natura cibos in corpora viva

880 vertit et hinc sensus animantium procreat omnes ,
non alia longe ratione adque arida ligna
explicat in flammis et in ignis omnia versat .
iamne vides igitur magni primordia rerum
referre in quali sint ordine quaeque locata

885 et commixta quibus dent motus accipiantque ?

Tum porro quid id est , animum quod percutit , ipsum
quod movet et varios sensus expromere cogit ,
ex insensilibus ne credas sensile gigni ?

ni mirum , lapides et ligna et terra quod una
890 mixta tamen nequeunt vitalem reddere sensum .

illud in his igitur rebus meminisse decebit ,
non ex omnibus omnino , quae cumque creant res ,
sensile et extemplo me gigni dicere sensus ,
sed magni referre ea primum quantula constant ,

895 sensile quae faciunt , et qua sint praedita forma ,
motibus ordinibus posituris denique quae sint .
quarum nil rerum in lignis glaebisque videmus :

et tamen haec , cum sunt quasi putrefacta per imbres ,
vermiculos pariunt , quia corpora materialia

900 antiquis ex ordinibus permota nova re
conciliantur ita ut debent animalia gigni .

deinde ea , seminibus qui sensile posse creari
constituunt porro ex aliis sentire suētis ,
mollia iam faciunt : nam sensus iungitur omnis

---

875 in frondes || 882 et ignis || 891 fedus || deccedit . || 893 Sensilia
ctemplo || 902 ex sensilibus || 903 sueti . || 904 Mollia cum

- 905 visceribus nervis venis, quae cuncta videmus
 mollia mortali consistere corpore creta.
 sed tamen esto iam posse haec aeterna manere:
 nempe tamen debent aut sensum partis habere
 aut simili totis animalibus esse putari.
- 910 at nequeant per se partes sentire necesse est:
 namque alio sensus membrorum respicit omnis,
 nec manus a nobis potis est secreta neque ulla
 corporis omnino sensum pars sola tenere.
 linquitur ut totis animantibus adsimulentur,
- 915 vitali ut possint consentire undique sensu.
 923 sic itidem quae sentimus sentire necessest:
 916 qui poterunt igitur rerum primordia dici
 et leti vitare vias, animalia cum sint,
 adque animalia sint mortalibus una eademque?
 quod tamen ut possint, at coetu concilioque
- 920 nil facient praeter volgum turbamque animantum,
 scilicet, ut nequeunt homines armenta feraeque
 inter sese ullam rem gignere conveniundo.
- 924 quod si forte suum dimittunt corpore sensum
 atque alium capiunt, quid opus fuit adtribui id quod
 detrahitur? tum praeterea, quod fugimus ante,
 qua tenus in pullos animalis vertier ova
 cernimus alituum, vermisque effervere, terram
 intempestivos quom putor cepit ob inbris,
- 930 scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus.
 Quod si forte aliquis dicet, dum taxat, oriri
 posse ex non sensu sensus mutabilitate,
 aut aliquo tamquam partu quod protinus extent,
 huic satis illud erit planum facere atque probare.

---

905 cumque || 909 similis || 910 Aut || 911 alios || respuit || 918 anima-
 libus mortalibus || 919 abeoretu || 921 nequeant || 928 alitum || offervere ||
 929 Intempestivus quam || 932 ea || 933 proditum extra. || 934 Ieue

935 non fieri partum nisi concilio ante coacto,
 nec quicquam commutari sine conciliatu.
 principio nequeunt ullius corporis esse
 sensus ante ipsam genitam naturam animantis,
 ni mirum, quia materies disiecta tenetur
 940 aëre, fluminibus, terris, aethraque creatis,
 nec congressa modo vitalis convenientes
 contulit inter se motus, quibus omnituentes
 accensi sensus animantium concuterentur.

Praeterea quamvis animantem grandior ictus,
 945 quam patitur natura, repente adfligit et omnis
 corporis atque animi pergit confundere sensus.
 dissoluuntur enim positurae principiorum,
 et penitus motus vitales impediuntur,
 donec materies, omnis concussa per artus,
 950 vitalis animae nodos a corpore solvit
 dispersamque foras per caulas eiecit omnis:
 nam quid praeterea facere ictum posse reamur
 oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?
 fit quoque uti soleant minus oblato acriter ictu
 955 reliquii motus vitalis vincere saepe,
 vincere, et ingentis plagae sedare tumultus,
 inque suos quicquid rursus revocare meatus,
 et quasi iam leti dominantem in corpore motum
 discutere, ac paene amissos accendere sensus:
 960 nam quare potius leti iam limine ab ipso
 ad vitam possit conlecta mente reverti,
 quam quo decursum prope iam siet ire et abire?
 propterea, quoniam dolor est, ubi materialia
 corpora vi quadam per viscera viva per artus

---

938 lesam || 940 terraque || 942 omne tuentes. || 943 animantem quan-
 que tuentur. || 951 cavius || 953 a || 954 oblata agriter || 961 possint
 coniecta || 963 Praeterea

965 sollicitata suis trepidant in sedibus intus,
 inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas,
 scire licet nullo primordia posse dolore
 temptari nullamque voluptatem capere ex se;
 quandoquidem non sunt, ex ullis principiorum
 970 corporibus, quorum motus novitate laborent
 aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae:
 haut igitur debent esse ullo praedita sensu.

Denique uti possint sentire animalia quaeque,
 principiis si iam est sensus tribuendus eorum,
 975 quid, genus humanum propritim de quibu' factumst?
 scilicet, et risu tremulo concussa cachinnant
 et lacrimis spargunt rorantibus ora genasque,
 multaque de rerum mixtura dicere callent,
 et sibi proporro quae sint primordia quaerunt;
 980 quandoquidem totis mortalibus adsimulata
 ipsa quoque ex aliis debent constare elementis,
 inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis:
 quippe sequar, quod cumque loqui ridereque dices
 et sapere, ex aliis eadem haec facientibus ut sit.
 985 quod si delira haec furiosaque cernimus esse,
 et ridere potest non ex ridentibu' factus,
 et sapere et doctis rationem reddere dictis
 non ex seminibus sapientibus atque disertis,
 qui minus esse queant ea quae sentire videmus
 990 seminibus permixta carentibus undique sensu?

Denique caelesti sumus omnes semine oriundi:
 omnibus ille idem pater est, unde alma liquentis
 umoris guttas mater cum terra recepit,
 feta parit nitidas fruges arbustaque laeta
 995 et genus humanum, parit omnia saecula ferarum,

---

966 In quo || 975 auctumst. || 977 parumst || 982 ali ex || 985 detira ||
 986 auctus.

- pabula cum praebet, quibus omnes corpora pascunt
 et dulcem ducunt vitam prolemque propagant;
 qua propter merito maternum nomen adepta est.
 cedit item retro, de terra quod fuit ante,
 1000 in terras, et quod missumst ex aetheris oris,
 id rursum caeli rellatum templa receptant.
 nec sic interemit mors res, ut materiai
 corpora conficiat, sed coetum dissupat ollis:
 inde aliis aliud coniungitur, et fit ut omnes
 1005 res ita convertant formas mutantque colores
 et capiant sensus et puncto tempore reddant,
 ut noscas referre eadem primordia rerum
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque,
 1010 neve putes aeterna penes residere potesse
 corpora prima, quod in cunctis fluitare videmus
 rebus et inter dum nasci subitoque perire.
 [Quin etiam refert nostris in versibus ipsis
 cum quibus et quali sint ordine quaeque locata.
 1017 si non omnia sunt, at multo maxima pars est
 consimilis: verum positura discrepitant res.
 sic ipsis in rebus item iam materiai
 1021 concursus motus ordo positura figurae
 cum permutantur, mutari res quoque debent.
 Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
 nam tibi vehementer nova res molitur ad auris
 1025 accidere et nova se species ostendere rerum.
 sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
 difficilis magis ad credendum constet, itenque

---

998 adempta || 1000 missus || 1002 ut res || 1004 coniungit et efficit
 omnes. || 1007 carum || 1011 summis || 1015 = 1, 820. || 1016 Sig-
 nificant eadem fruges arbusta animantis. || 1017 sint || par || 1020 In-
 tervalla vias conexus pondera plagaes. || 1023 adhiberam || 1024 vehе-
 mentes || 1025 Accedere

- nil adeo magnum neque tam mirabile quicquam ,
 quod non paulatim mittant mirarier omnes .
- 1030 percipito caeli clarum purumque colorem ,
 quaeque in se cohibet , palantia sidera passim ,
 lunamque et solis praeclara lucē nitorem ;
 omnia quae nunc si primum mortalibus extent ,
 ex inproviso si sint obiecta repente ,
- 1035 quid magis his rebus poterat mirabile dici ,
 aut minus ante quod auderent fore credere gentes ?
 nil , ut opinor : ita haec species miranda fuisset .
 quam tibi iam nemo , fessus satiate videndi ,
 suspicere in caeli dignatur lucida templa !
- 1040 desine qua propter novitate exterritus ipsa
 expuere ex animo rationem , sed magis acri
 iudicio perpende , et si tibi vera videntur ,
 dede manus , aut , si falsum est , accingere contra .
 quaerit enim rationem animus , cum summa loci sit
- 1045 infinita foris haec extra moenia mundi ,
 quid sit ibi porro , quo prospicere usque velit mens
 atque animi iactus liber quo pervolet ipse .
 Principio nobis in cunctas undique partis
 et latere ex utroque supra superque per omne
- 1050 nulla est finis ; uti docui , res ipsaque per se
 vociferatur , et elucet natura profundi .
 nullo iam pacto veri simile esse putandumst ,
 undique cum vorsum spatium vacet infinitum
 seminaque innumero numero summaque profunda
- 1055 multimodis volitent aeterno percita motu ,
 hunc unum terrarum orbem caelumque creatum ,
 nil agere illa foris tot corpora materiai ;
 cum praesertim hic sit natura factus , et ipsa

1029 minuant miraliter || 1030 Principio || 1031 cohibent || 1033 essent. ||
 1047 tactus libero || 1049 supra *omissum*. || superque || 1052 verist mile

sponte sua forte offensando ut semina rerum
 1060 multimodis temere in cassum frustra que coacta
 tandem coluerunt ea quae convecta repente
 magnarum rerum fierent exordia semper,
 terrai maris et caeli generisque animantium.
 quare etiam atque etiam talis fateare necesse est
 1065 esse alios alibi congressus materiai,
 qualis hic est, avido complexu quem tenet aether.

Praeterea cum materies est multa parata,
 cum locus est presto, nec res nec causa moratur
 ulla, geri debent, ni mirum, et confieri res.
 1070 nunc ex seminibus, si tanta est copia quantum
 enumerare aetas animantium non queat omnis,
 quis eadem natura manet, quae semina rerum
 conicere in loca quaeque queat simili ratione
 atque huc sunt coniecta, necesse est confiteare
 1075 esse alios aliis terrarum in partibus orbis
 et varias hominum gentis et saecula ferarum.

Huc accedit ut in summa res nulla sit una,
 unica quae gignatur et unica solaque crescat,
 quin aliquoiv' siet saeculi permultaque eodem
 1080 sint genere. in primis animalibus, inclute Memmi,
 invenes sic montivagum genus esse ferarum,
 sic hominum genitam prolem, sic denique mutas
 squamigerum pecudes et corpora cuncta volantum.
 qua propter caelum simili ratione fatendumst,
 1085 terramque et solem, lunam, mare, cetera quae sunt,
 non esse unica, sed numero magis innumerabili;
 quandoquidem vitae depactus terminus alte

1059 ut *omissum*. || 1061 colerunt || coniecta || 1062 ex ordine || 1070 et ||
 1072 Vis || 1073 quaeque at || 1078 gignantur || 1079 aliquoivis || 1080
 indice mente. || 1081 Invenisse || 1082 geminam

tam manet haec, et tam nativo corpore constant,
quam genus omne quod est generatim rebus abundans.

- 1090 Quae bene cognita si teneas, natura videtur
libera continuo, dominis privata superbis,
ipsa sua per se sponte omnia dis agere expers.
nam pro, sancta deum tranquilla pectora pace
quae placidum degunt aevom vitamque serenam,
1095 quis regere immensi summam, quis habere profundi
indu manu validas potis est moderanter habenas,
quis pariter caelos omnis convertere et omnis
ignibus aetheriis terras suffire feracis,
omnibus inve locis esse omni tempore presto,
1100 nubibus ut tenebras faciat caelique serena
concutiat sonitu, tum fulmina mittat et aedis
saepe suas disturbet et in deserta recedens
saevia, exercens telum, quod saepe nocentes
praeterit exanimatque indignos inque merentes?]
1105 Multaque post mundi tempus genitale diemque
primigenum maris et terrae solisque coortum
addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
semina, quae magnum iaculando contulit omne;
unde mare et terrae possent augescere, et unde
1110 appareret spatium caeli domus altaque tecta
tolleret a terris procul, et consurgeret aër.
nam sua cuique, locis ex omnibus, omnia plagis
corpora distribuuntur et ad sua saecula recedunt,
umor ad umorem, terreno corpore terra
1115 crescit, et ignem ignes procidunt aëraque aër,
donique ad extremam crescendi perfica finem
omnia perduxit rerum natura creatrix;

1089 quod his || 1094 ultamque || 1097 converteret || 1102 in *omissum*. ||
decedens. || 1110 Appareret || 1115 aetheraque. || aër *omissum*. || 1116
extremum || 1117 creacreatrix.

- ut fit ubi nilo iam plus est quod datur intra
vitalis venas quam quod fluit adque recedit.
- 1120 omnibus his aetas debet consistere rebus:
hic natura suis refrenat viribus auctum.
nam quae cumque vides hilaro grandescere adauctu
paulatimque gradus aetatis scandere adultae,
plura sibi adsumunt quam de se corpora mittunt,
1125 dum facile in venas cibus omnis inditur, et dum
non ita sunt late dispersa, ut multa remittant
et plus dispendi faciant quam vescitur aetas.
nam certe fluere adque recedere corpora rebus
multa manus dandum est: sed plura accedere debent,
1130 donec alescendi summum tetigere cacumen.
inde minutatim vires et robor adultum
frangit et in partem peiorem liquitur aetas.
quippe etenim quanto est res amplior, augmine adempto,
et quo latior est, in cunctas undique partis
1135 plura modo dispargit et ab se corpora mittit,
nec facile in venas cibus omnis diditur ei,
nec satis est, pro quam largos exaestuat aestus,
unde queat tantum suboriri ac subpeditare.
iure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
1140 sunt et cum externis succumbunt omnia plagis;
quandoquidem grandi cibus aevo denique defit,
nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
corpora conficere et plagis infesta domare.
- Sic igitur magni quoque circum moenia mundi
1145 expugnata dabunt labem putrisque ruinas:
omnia debet enim cibus integrare novando
et fulcire cibus, cibus omnia sustentare,
ne quiquam, quoniam nec venae perpetiuntur

1122 hilar || 1124 cora || 1129 debet. || 1135 a se || 1136 deditur || 1138
queant || 1145 putris || 1047 cibus *semel*. || 1148 Nec

quod satis est, neque quantum opus est natura ministrat.
 1150 iamque adeo fracta est aetas, effetaque tellus
 vix animalia parva creat, quae cuncta creavit
 saecula deditque ferarum ingentia corpora partu.
 haud, ut opinor, enim mortalia saecula superne
 aurea de caelo demisit funis in arva,
 1155 nec mare nec fluctus plangentis saxa crearunt,
 sed genuit tellus eadem quae nunc alit ex se.
 praeterea nitidas fruges vinetaque laeta
 sponte sua primum mortalibus ipsa creavit,
 ipsa dedit dulcis fetus et pabula laeta;
 1160 quae nunc vix nostro grandescunt aucta labore,
 conterimusque boves et viris agricolarum,
 conficimus ferrum, vix arvis suppeditati:
 usque adeo parcunt fetus augentque labore.
 iamque caput quassans grandis suspirat arator
 1165 crebrius, in cassum manuum cecidisse labores,
 et cum tempora temporibus praesentia confert
 praeteritis, laudat fortunas saepe parentis.
 tristis item vetulae vitis sator atque vietae
 temporis incusat momen, caelumque fatigat,
 1170 et crepat, anticum genus ut pietate repletum
 perfacile angustis tolerarit finibus aevom,
 cum minor esset agri multo modus ante viritim:
 nec tenet omnia paulatim tabescere et ire
 ad capulum, spatio aetatis defessa vetusto.

1150 facta || effectaque || 1153 opinore immortalia || 1160 Qua || 1165
 magnum || 1168 fatigat. || 1169 nomen saeculumque || 1170 pietate || 1172
 dicitim. || 1174 scopulum

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBER TERTIUS.

Etenebris tantis tam clarum extollere lumen
qui primus potuisti inlustrans commoda vitae,
te sequor, o Graiae gentis decus, inque tuis nunc
ficta pedum pono pressis vestigia signis,
5 non ita certandi cupidus quam propter amorem
quod te imitari aveo: quid enim contendat hirundo
cycnis, aut quid nam tremulis facere artibus haedi
consimile in cursu possint et fortis equi vis?
tu, pater, es rerum inventor, tu patria nobis
10 suppeditas praecepta, tuisque ex, inclute, chartis,
floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
aurea, perpetua semper dignissima vita.
nam simul ac ratio tua coepit vociferari
15 naturam rerum, divina mente coorta,
diffugiunt animi terrores, moenia mundi
discedunt, totum video per inane geri res.

---

1 O || 7 Cycniis || 11 limant. || 15 coortam.

apparet divum numen sedesque quietae,
 quas neque concutiunt venti nec nubila nimbis
 20 aspergunt neque nix acri concreta pruina
 cana cadens violat semperque innubilis aether
 integit, et large diffuso lumine rident:
 omnia suppeditat porro natura, neque ulla
 res animi pacem delibat tempore in ullo.
 25 at contra nusquam apparent Acherusia templa,
 nec tellus obstat quin omnia dispiciantur,
 sub pedibus quae cumque infra per inane geruntur.
 his ibi me rebus quaedam divina voluptas
 percipit adque horror, quod sic natura tua vi
 30 tam manifesta patens ex omni parte relecta est.
 Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
 qualia sint et quam variis distantia formis
 sponte sua volitent aeterno percita motu,
 quove modo possint res ex his quaeque creari,
 35 hasce secundum res animi natura videtur
 atque animae claranda meis iam versibus esse,
 et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus,
 funditus humanam qui vitam turbat ab imo,
 omnia suffundens mortis nigrore, neque ullam
 40 esse voluptatem liquidam puramque relinquit.
 nam quod saepe homines morbos magis esse timendos
 infamemque ferunt vitam quam Tartara leti,
 et se scire animae naturam sanguinis esse,
 46 aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
 44 nec prosum quicquam nostrae rationis egere,
 hinc licet advertas animum magis omnia laudis
 47 iactari causa quam quod res ipsa probetur.
 extorres idem patria longeque fugati

---

21 semper || 22 ridet. || 28 ubi || 29 signatura || 33 alterno || 39 suffun-
 dans || 47 causam

conspectu ex hominum, foedati crimine turpi,
 50 omnibus erumnis adfecti denique vivunt,
 et quo cumque tamen miseri venere parentant
 et nigras mactant pecudes et manibu' divis
 inferias mittunt, multoque in rebus acerbis
 acrius advertunt animos ad religionem.
 55 quo magis in dubiis hominem spectare periclis
 convenit adversisque in rebus noscere qui sit:
 nam verae voces tum demum pectore ab imo
 eiciuntur, et eripitur persona, manet res.
 denique avarities et honorum caeca cupido,
 60 quae miseros homines cogunt transcendere fines
 iuris et inter dum socios scelerum atque ministros
 noctes atque dies niti praestante labore
 ad summas emergere opes, haec vulnera vitae
 non minimam partem mortis formidine aluntur.
 65 turpis enim ferme contemptus et acris egestas
 semota ab dulci vita stabilique videntur
 et quasi iam leti portas cunctarier ante;
 unde homines dum se falso terrore coacti
 effugisse volunt longe, longaeque remosse,
 70 sanguine civili rem conflant divitiasque
 conduplicant avidi, caedem caede accumulantes,
 crudeles gaudent in tristi funere fratris,
 et consanguineum mensas odere timentque.
 consimili ratione ab eodem saepe timore
 75 macerat invidia. ante oculos illum esse potentem,
 illum aspectari, claro qui incedit honore,
 ipsi se in tenebris volvi caenoque queruntur.
 intereunt partim statuarum et nominis ergo.
 et saepe usque adeo, mortis formidine, vitae

53 Inferia || 58 Elicuntur || et *omissum*. || manare. || 62 labore. || 66 vi-
 detur. || 72 fratres. || 78 statum

- 80 percipit humanos odium lucisque videndae,
 ut sibi consciscant maerenti pectore letum,
 obliti fontem curarum hunc esse timorem,
 hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiai
 rumpere et in summa pietatem evertere fraude:
 85 nam iam saepe homines patriam carosque parentis
 prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
 nam vel uti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
 inter dum, nilo quae sunt metuenda magis quam
 90 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura.
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessesit
 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.

- Primum animum dico, mentem quam saepe vocamus,
 95 in quo consilium vitae regimenque locatum est,
 esse hominis partem nilo minus ac manus et pes
 atque oculi partes animantis totius extant.
 . . . . .
 sensum animi certa non esse in parte locatum,
 verum habitum quendam vitalem corporis esse,
 100 harmoniam Grai quam dicunt, quod faciat nos
 vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens;
 ut bona saepe valetudo cum dicitur esse
 corporis, et non est tamen haec pars ulla valentis.
 sic animi sensum non certa parte reponunt;
 105 magno opere in quo mi diversi errare videntur.
 saepe itaque, in promptu corpus quod cernitur, aegret,
 cum tamen ex alia laetamur parte latenti:
 et retro fit uti contra sit saepe vicissim,
 cum miser ex animo laetatur corpore toto;

81 coniscant || 84 pictate || suadet. || 94 quem || 95 vocatum || 100 ta-
 ciat || 106 aegrum. || 108 ubi

- 110 non alio pacto quam si, pes cum dolet aegri,
 in nullo caput interea sit forte dolore.
 praeterea molli cum somno dedita membra
 effusumque iacet sine sensu corpus honustum,
 est aliud tamen in nobis quod tempore in illo
- 115 multimodis agitatur et omnis accipit in se
 laetitiae motus et curas cordis inanis.
 nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
 esse, neque harmonia corpus sentire solere,
 principio fit uti detracto corpore multo
- 120 saepe tamen nobis in membris vita moretur:
 atque eadem rursum, cum corpora pauca calor
 diffugere forasque per os est editus aër,
 deserit extemplo venas atque ossa relinquit;
 noscere ut hinc possis non aequas omnia partis
- 125 corpora habere neque ex aequo fulcire salutem,
 sed magis haec, venti quae sunt calidique vaporis
 semina, curare in membris ut vita moretur.
 est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
 corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
- 130 qua propter quoniam est animi natura reperta
 atque animae quasi pars hominis, redde harmoniai
 nomen, ad organicos alto delatum Heliconi;
 sive aliunde ipsi porro traxere et in illam
 transtulerunt, proprio quae tum res nomine egebat.
- 135 quidquid id est, habeant: tu cetera percipe dicta.
 Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
 inter se atque unam naturam conficere ex se,
 sed caput esse quasi et dominari in corpore toto
 consilium, quod nos animum mentemque vocamus.
- 140 idque situm media regione in pectoris haeret.
 hic exultat enim pavor ac metus, haec loca circum

---

118 interire || 132 altu || 135 id *omissum*.

- laetitiae mulcent: hic ergo mens animusque .
 cetera pars animae per totum dissita corpus
 paret et ad numen mentis momenque movetur .
 145 idque sibi solum per se sapit: id sibi gaudet,
 cum neque res animam neque corpus commovet una .
 et quasi, cum caput aut oculus temptante dolore
 laeditur in nobis, non omni conruciamur
 corpore, sic animus non numquam laeditur ipse
 150 laetitiaque viget, cum cetera pars animai
 per membra atque artus nulla novitate cietur:
 verum ubi vementi magis est commota metu mens,
 consentire animam totam per membra videmus,
 sudoresque ita palloremque existere toto
 155 corpore et infringi linguam vocemque aboriri,
 caligare oculos, sonere auris, succidere artus,
 denique concidere ex animi terrore videmus
 saepe homines; facile ut quis hinc noscere possit
 esse animam cum animo coniunctam, quae cum animi vi
 160 percussast, exim corpus propellit et icit .

- Haec eadem ratio naturam animi atque animai
 corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
 corripere ex somno corpus, mutareque vultum
 atque hominem totum regere ac versare videtur,
 165 quorum nil fieri sine tactu posse videmus,
 nec tactum porro sine corpore, nonne fatendumst
 corporea natura animum constare animamque?
 praeterea pariter fungi cum corpore et una
 consentire animum nobis in corpore cernis .
 170 si minus offendit vitam vis horrida teli
 ossibus ac nervis disclusis intus adacta,
 at tamen insequitur languor terraeque petitus

145 id *omissum*. || 151 novitatficietur. || 154 itaque pallorem || 159 vi
omissum. || 165 fleri || 170 offendis || leti. || 172 insequetur

suppus, et in terra mentis qui gignitur aestus,
inter dumque quasi exurgendi incerta voluntas.

175 ergo corpoream naturam animi esse necessest,
corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore et unde
constiterit pergam rationem reddere dictis.

principio esse aio persuptilem atque minutis

180 perquam corporibus factum constare. id ita esse
hinc licet advertas animum ut pernoscere possis.

nil adeo fieri celeri ratione videtur,

quam sibi mens fieri proponit et inchoat ipsa:

ocius ergo animus quam res se perciet ulla,

185 ante oculos quorum in promptu natura videtur:

at quod mobile tanto operest, constare rutundis

perquam seminibus debet perquamque minutis,

momine uti parvo possint impulsa moveri.

namque movetur aqua et tantillo momine flutat,

190 quippe volubilibus parvisque creata figuris.

at contra mellis constantior est natura

et pigri latices magis et cunctantior actus:

haeret enim inter se magis omnis materialis

copia, ni mirum, quia non tam levibus extat

195 corporibus neque tam suptilibus atque rutundis.

namque papaveris aura potest suspensa levisque

cogere ut ab summo tibi diffluat altus acervus,

at contra lapidum coniectum spiritus acer

noenu potest. igitur parvissima corpora pro quam

200 et levissima sunt, ita mobilitate fruuntur:

at contra quae cumque magis cum pondere magno

asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.

nunc igitur quoniam est animi natura reperta

---

173 Suavis || mentes || 176 Corporis || 183 si || 198 coniectum spicarum-
que. || 203 est *omissum*.

- mobilis egregie , perquam constare necesseset
 205 corporibus parvis et levibus atque rutundis .
 quae tibi cognita res in multis , o bone , rebus
 utilis invenietur et opportuna cluebit .
 haec quoque res etiam naturam dedicat eius ,
 quam tenui constet textura , quamque loco se
 210 contineat parvo , si possit conglomerari ,
 quod simul atque hominem leti secura quies est
 indepta atque animi natura animaeque recessit ,
 nil ibi libatum de toto corpore cernas
 ad speciem , nil ad pondus : mors omnia praestat ,
 215 vitalem praeter sensum calidumque vaporem .
 ergo animam totam perparvis esse necesseset
 seminibus , nexam per venas viscera nervos ;
 qua tenuis , omnis ubi e toto iam corpore cessit ,
 extrema membrorum circum caesura tamen se
 220 incolumem praestat nec deficit ponderis hilum .
 quod genus est , Bacchi cum flos evanuit , aut cum
 spiritus unguentis suavis diffugit in auras ,
 aut aliquo cum iam sucus de corpore cessit :
 nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
 225 propterea neque detractum de pondere quicquam ,
 ni mirum , quia multa minutaque semina sucos
 efficiunt et odorem in toto corpore rei .
 quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
 scire licet perquam paucis esse creatam
 230 seminibus , quoniam fugiens nil ponderis aufert .
 Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est .
 tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
 mixta vapore , vapor porro trahit aëra secum .
 nec calor est quisquam , cui mixtus non siet aër :

---

210 se || 222 unguente || 227 rerum . || 232 Tenuis || 234 cui non sit mixtus et aer .

- 235 rara quod eius enim constat natura , necessest
 aëris inter eum primordia multa moveri .
 iam triplex animi est igitur natura reperta :
 nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum ;
 nil horum quoniam recipit quem posse creare ,
 240 sensiferos motus quaedam vis menti' volutat .
 quarta quoque his igitur quaedam natura necessest
 adtribuatur : east omnino nominis expers ;
 qua neque mobilius quicquam neque tenuius exstat ,
 nec magis et parvis et levibus ex elementis ;
 245 sensiferos motus quae didit prima per artus .
 prima cietur enim , parvis perfecta figuris :
 inde calor motus et venti caeca potestas
 accipit , inde aër : inde omnia mobilitantur ,
 concutitur sanguis , tum viscera persentiscunt
 250 omnia , postremis datur ossibus atque medullis
 sive voluptas est sive est contrarius ardor .
 nec temere huc dolor usque potest penetrare neque acre
 permanare malum , quin omnia perturbentur
 usque adeo ut vitae desit locus atque animai
 255 diffugiant partes per caulas corporis omnis .
 sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
 motibus : hanc ob rem vitam retinemu' valentes .

Nunc ea quo pacto inter sese mixta quibusque
 compta modis vigeant rationem reddere aventem

- 260 abstrahit invitum patrii sermonis egestas :
 sed tamen , ut potero summatim attingere , tangam .
 inter enim cursant primordia principiorum
 motibus inter se , nil ut secernier unum
 possit nec spatium fieri divisa potestas ,

---

236 inter eum *bis* . || moveri . || 239 recepit mens || 240 que mente || 243
 tenuis || 244 e parvis || 249 tum sanguis || persentiscunt . || 254 ut *omis-*
sum . || 255 culvias || 257 valemus .

- 265 sed quasi multae vis unius corporis extant.
 quod genus in quovis animantum viscere volgo
 est odor et quidam calor et sapor, et tamen ex his
 omnibus est unum perfectum corporis augmen.
 sic calor atque aër et venti caeca potestas
- 270 mixta creant unam naturam, et mobilis illa
 vis, initum motus ab se quae dividit ollis,
 sensifer unde oritur primum per viscera motus.
 nam penitus prorsum latet haec natura subestque,
 nec magis hac infra quicquam est in corpore nostro,
- 275 atque anima est animae porporro totius ipsa.
 quod genus in nostris membris et corpore toto
 mixta latens animi vis est animaeque potestas,
 corporibus quia de parvis paucisque creatast.
 sic tibi nominis haec expers vis, facta minutis
- 280 corporibus, latet atque animae quasi totius ipsa
 porporrost anima et dominatur corpore toto.
 consimili ratione necesseset ventus et aër
 et calor inter se vigeant commixta per artus,
 adque aliis aliud subsit magis emineatque,
- 285 ut quiddam fieri videatur ab omnibus unum,
 ni calor ac ventus seorsum seorsunque potestas
 aëris interemant sensum diductaque solvant.
 est etenim calor ille animo, quem sumit, in ira
 cum fervescit et ex oculis micat acribus ardor:
- 290 est ea frigida multa, comes formidinis, aura,
 quae ciet horrorem membris et concitat artus:
 est etiam quoque pacati status aëris ille,
 pectore tranquillo qui fit voltuque sereno.
 sed calidi plus est illis quibus acria corda
- 295 iracundaque mens facile effervescit in ira,

---

272 Sensiferer || 288 ctiam || 289 fervescet || acrius || 290 et || 291 in-
 concitat || 293 Pectore || fit qui

- 298 nec capere irarum fluctus in pectore possunt;
 296 quo genere in primis vis est violenta leonum,
 pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes.
 299 at ventosa magis cervorum frigida mens est
 300 et gelidas citius per viscera concitat auras,
 quae tremulum faciunt membris existere motum.
 at natura boum placido magis aëre vivit,
 nec nimis irai fax umquam subdita percit
 fumida, suffundens caecae caliginis umbra,
 305 nec gelidis torpet telis perfixa pavoris,
 interutraque secus cervos saevosque leones.
 sic hominum genus est. quamvis doctrina politos
 constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
 naturae cuiusque animi vestigia prima.
 310 nec radicitus evelli mala posse putandumst,
 quin proclivius hic iras decurrat ad acris,
 ille metu citius paulo temptetur, at ille
 tertius accipiat quaedam clementius aequo.
 inque aliis rebus multis differre necessest
 315 naturas hominum varias moresque sequacis;
 quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas,
 nec reperire figurarum tot nomina quot sunt
 principiis, unde haec oritur variantia rerum.
 illud in his rebus videor firmare potesse,
 320 usque adeo naturarum vestigia linqui
 parvola, quae nequeat ratio depellere nobis,
 ut nil inpediat dignam dis degere vitam.
 Haec igitur natura tenetur corpore ab omni,
 ipsaque corporis est custos et causa salutis:
 325 nam communibus inter se radicibus haerent,
 nec sine pernicie divelli posse videntur.

303 minus || 304 Fumidas effundens || 305 vaporis. || 306 Inter utrasque
 sitas || 309 Natura || 319 video formare || 321 niqecat || noctis.

- quod genus e thuris glaebis evellere odorem
 haud facile est, quin intereat natura quoque eius .
 sic animi atque animae naturam corpore toto
 330 extrahere haut facile est, quin omnia dissoluantur .
 inplexis ita principiis ab origine prima
 inter se fiunt consorti praedita vita ,
 nec sibi quaeque sine alterius vi posse videtur
 corporis atque animi seorsum sentire potestas ,
 335 sed communibus inter eas conflatur utrimque
 motibus accensus nobis per viscera sensus .
 praeterea corpus per se nec gignitur unquam
 nec crescit neque post mortem durare videtur .
 non enim , ut umor aquae dimittit saepe vaporem ,
 340 qui datus est, neque ea causa convellitur ipse ,
 sed manet incolumis, non , inquam, sic animai
 discidium possunt artus perferre relictis ,
 sed penitus pereunt convulsi conque putrescunt .
 ex ineunte aevo sic corporis atque animai
 345 mutua vitalis discunt contagia motus ,
 maternis etiam membris alvoque reposta ,
 discidium ut nequeat fieri sine peste maloque ;
 ut videas, quoniam coniunctast causa salutis ,
 coniunctam quoque naturam consistere eorum .
 350 [Quod super est, siquis corpus sentire refutat,
 atque animam credit permixtam corpore toto
 suscipere hunc motum quem sensum nominamus,
 vel manifestas res contra verasque repugnat .
 quid sit enim corpus sentire quis adferet unquam ,
 355 si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos ?
 at dimissa anima corpus caret undique sensu :

---

330 aut || 332 consorti fiunt || vitae . || 335 eos || 346 reposto . || 347 ut
omissum .

perdit enim quod non proprium fuit eius in aevo,
nullaque praeterea perdit, quom expellitur aevo.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse,
360 sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
desiperest, contra cum sensus dicat eorum;
363 fulgida praesertim cum cernere saepe nequimus:
362 sensus enim trahit atque acies detrudit ad ipsas
364 lumina, luminibus quia nobis praepediuntur.
quod foribus non fit: neque enim, quia cernimus ipsi,
ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
praeterea si pro foribus sunt lumina nostra,
iam magis exemptis oculis debere videtur
cernere res animus sublatis postibus ipsis.

370 Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
corporis atque animi primordia, singula privis
adposita, alternis variare, ac nectere membra.
nam cum multo sunt elementa minora animai
375 quam quibus e corpus nobis et viscera constant,
tum numero quoque concedunt et rara per artus
dissita sunt, dum taxat; ut hoc promittere possis,
quantula priva queant nobis iniecta ciere
corpora sensiferos motus in corpore, tanta
380 intervalla tenere exordia priva animai.
nam neque pulveris inter dum sentimus adhaesum
corpore nec membris incussam sidere cretam,
nec nebulam noctu neque aranei tenvia fila
obvia sentimus, quando obretimur euntes,
385 nec supera caput eiusdem cecidisse vietam
vestem, nec plumas avium papposque volantis,

---

357 Perdi || 358 Multaque || perditum expellitur aevo quam. || 361 Diffi-
cilest || ducat || 365 qua || 372 primis. || 374 animae elementa minora. ||
378 prima || 380 prima || 383 arani tenulla

qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim,
 nec repentis itum cuiusvis cumque animantis
 sentimus, nec priva pedum vestigia quaeque,
 390 corpore quae in nostro culices et cetera ponunt.
 usque adeo prius est in nobis multa ciendum
 393 semina corporibus nostris inmixta per artus,
 392 quam primordia sentiscant concussa animai
 394 et quam in his intervallis tuditantia possint
 concursare coire et dissultare vicissim.]

Et magis est animus vitae claustra coercens
 et dominantior ad vitam quam vis animai.
 nam sine mente animoque nequit residere per artus
 temporis exiguam partem pars ulla animai,
 400 sed comes insequitur facile et discedit in auras
 et gelidos artus in leti frigore linquit.
 at manet in vita cui mens animusque remansit.
 quamvis est circum caesis lacer undique membris
 truncus, adempta anima circum membrisque remota
 405 vivit et aërias vitalis suscipit auras:
 si non omnimodis, at magna parte animai
 privatus, tamen in vita cunctatur et haeret;
 ut, lacerato oculo circum si pupula mansit
 incolumis, stat cernundi vivata potestas,
 410 dum modo ne totum corrupas luminis orbem,
 et circum caedas aciem solamque relinquas:
 413 at si tantula pars oculi media illa peresa est,
 occidit extemplo lumen tenebraeque secuntur.
 416 hoc anima atque animus vincti sunt foedere semper.
 Nunc age, nativos animantibus et mortalis

---

391 cicendo. || 394 Et quantis || 399 exigiam || 400 c || 403 cretum ||
 404 remot. || 405 aetherias || 412 Id quoque enim sine pernicie non fiet
 corum. || 415 Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis. || 417 mor-
 talibus.

- esse animos animasque levis ut noscere possis,
 conquisita diu dulcique reperta labore
 420 digna tua pergam disponere carmina cura.
 tu fac utrumque uni subiungas nomen eorum,
 atque animam verbi causa cum dicere pergam,
 mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
 qua tenus est unum inter se coniunctaque res est.
- 425 principio quoniam tenuem constare minutis
 corporibus docui multoque minoribus esse
 principiis factam quam liquidus umor aquai
 aut nebula aut fumus, iam longe mobilitate
 praestat et a tenui causa magis icta movetur.
- 431 quod genus est, somnis sopiti ubi cernimus alte
 exalare vaporem altaria ferreque fumum.
- 434 nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
 diffluere umorem et laticem discedere cernis,
 et nebula ac fumus quoniam discedit in auras,
 crede animam quoque diffundi multoque perire
 ocius et citius dissolvi in corpora prima,
 cum semel ex hominis membris ablata recessit:
- 440 quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,
 quam cohibere nequit conquassatum ex aliqua re
 ac rarefactum detracto sanguine venis,
 aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo?
 corpore qui nostro rarus magis is cohibessit?
- 445 Praeterea gigni pariter cum corpore et una
 crescere sentimus pariterque senescere mentem.
 nam vel ut infirmo pueri teneroque vagantur
 corpore, sic animi sequitur sententia tenvis:

---

420 vita. || 421 uno || nome || 428 nam || 429 Prestata || 430 Quippe
 ubi imaginibus fumi nebulacque moventur. || 431 in somnis || alta. ||
 431 vapore || 433 Nam procul haec dubio nobis simulacra geruntur. ||
 437 Credeo || 438 Opus || 441 Cum || 444 in cohibescit.

inde ubi robustis adolevit viribus aetas,
 450 consilium quoque maius et auctior est animi vis:
 post ubi iam validis quassatum est viribus aevi
 corpus et obtusis ceciderunt viribus artus,
 claudicat ingenium, delirat lingua, labat mens,
 omnia deficiunt atque uno tempore desunt.
 455 ergo dissolui quoque convenit omnem animai
 naturam, ceu fumus, in altas aëris auras;
 quandoquidem gigni pariter pariterque videmus
 crescere et, ut docui, simul aevo fessa fatisci.

Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum
 460 suscipere inmanis morbos durumque dolorem,
 sic animum curas acris luctumque metumque;
 quare participem leti quoque convenit esse.
 quin etiam morbis in corporis avius errat
 saepe animus: dementit enim deliraque fatur,
 465 inter dumque gravi lethargo fertur in altum
 aeternumque soporem oculis nutuque cadenti;
 unde neque exaudit voces nec noscere voltus
 illorum potis est, ad vitam qui revocantes
 circum stant lacrimis rorantes ora genasque.
 470 quare animum quoque dissolui fateare necessest,
 quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
 nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest;
 multorum exitio perdocti quod sumus ante.
 476 denique cor, hominem cum vini vis penetravit
 acris et in venas discessit diditus ardor,
 consequitur gravitas membrorum, praepediuntur
 crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
 480 nant oculi, clamor singultus iurgia gliscunt,

---

449 robustis || 450 auctor || 453 labat *omissum*. || 456 acris || 458 ut
omissum. || factis. || 462 partidem || 470 fateare || 472 polor || 474=510. ||
 475 Et pariter mentem sanari corpus inani. || 479 vacillanti

- et iam cetera de genere hoc quae cumque secuntur ,
 cur ea sunt , nisi quod vemens violentia vini
 conturbare animam consuevit corpore in ipso ?
 at quae cumque queunt conturbari inque pediri ,
 485 significant , paulo si durior insinuarit
 causa , fore ut pereant aevo privata futuro .
 quin etiam subito vi morbi saepe coactus
 ante oculos aliquis nostros , ut fulminis ictu ,
 concidit et spumas agit , ingemit et tremit artus ,
 490 desipit , extentat nervos , torquetur , anhelat
 inconstanter , et in iactando membra fatigat .
 ni mirum , quia vis morbi distracta per artus
 turbat , agens animam spumat , quasi in aequore salso
 ventorum validis fervescunt viribus undae .
 495 exprimitur porro gemitus , quia membra dolore
 adficiuntur , et omnino quod semina vocis
 eiciuntur et ore foras glomerata feruntur
 qua quasi consuerunt et sunt munita viai .
 desipientia fit , quia vis animi atque animai
 500 conturbatur et , ut docui , divisa seorsum
 disiectatur eodem illo distracta veneno .
 inde ubi iam morbi reflexit causa , reditque
 in latebras acer corrupti corporis umor ,
 tum quasi vaccillans primum consurgit et omnis
 505 paulatim redit in sensus animamque receptat .
 haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
 iactentur miserisque modis distracta laborent ,
 cur eadem credis sine corpore in aëre aperto
 cum validis ventis aetatem degere posse ?
 510 et quoniam mentem sanari , corpus ut aegrum ,
 cernimus et flecti medicina posse videmus ,
 id quoque praesagit mortalem vivere mentem .

---

482 Curba || 492 qua || 493 spumans in || 497 Eliciuntur

addere enim partis aut ordine traiecere aecumst
aut aliquid prosum de summa detrahere hilum,
515 commutare animum qui cumque adoritur et infit
aut aliam quamvis naturam flectere quaerit.
at neque transferri sibi partis nec tribui vult
immortale quod est quicquam neque defluere hilum:
nam quod cumque suis mutatum finibus exit,
520 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
ergo animus sive aegrescit, mortalia signa
mittit, uti docui, seu flectitur a medicina.
usque adeo falsae rationi vera videtur
res occurrere et effugium praecludere eunti,
525 ancipitique refutatu convincere falsum.

Denique saepe hominem paulatim cernimus ire
et membratim vitalem deperdere sensum;
in pedibus primum digitos livescere et unguis,
inde pedes et crura mori, post inde per artus
530 ire alios tractim gelidi vestigia leti.
scinditur usque adeo haec quoniam natura nec uno
tempore sincera existit, mortalis habendast.
quod si forte putas ipsam se posse per artus
introsum trahere et partis conducere in unum
535 atque ideo cunctis sensum deducere membris,
at locus ille tamen, quo copia tanta animai
cogitur, in sensu debet maiore videri;
qui quoniam nusquamst, ni mirum, ut diximus ante,
dilaniata foras dispargitur, interit ergo.
540 quin etiam si iam libeat concedere falsum,
et dare posse animam glomerari in corpore eorum,
lumina qui lincunt moribundi particulatim,
mortalem tamen esse animam fateare necesse,

---

522 deocui || 523 rationis || 525 refutatur || 531 atque animo || 535 di-
ducere || 538 ante *omissum*.

nec refert utrum pereat dispersa per auras
 545 an contracta suis e partibus obbrutescat,
 quando hominem totum magis ac magis undique sensus
 deficit et vitae minus et minus undique restat.
 Et quoniam mens est hominis pars una, loco quae
 fixa manet certo, vel ut aures atque oculi sunt
 550 atque alii sensus qui vitam cumque gubernant,
 et vel uti manus aut oculus naresve seorsum
 secreta ab nobis nequeunt sentire neque esse,
 sed tamen in parvo lincuntur tempore tabi,
 sic animus per se non quit sine corpore et ipso
 555 esse homine, illius quasi quod vas esse videtur,
 sive aliud quid vis potius coniunctius ei
 fingere, quandoquidem conexu corpus adhaeret
 denique, corporis atque animi vivata potestas
 inter se coniuncta valent vitaque fruuntur:
 560 nec sine corpore enim vitalis edere motus
 sola potest animi per se natura nec autem
 cassum anima corpus durare et sensibus uti.
 scilicet, avolsus radicibus ut nequit ullam
 dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto,
 565 sic anima atque animus per se nil posse videtur.
 ni mirum, quia per venas et viscera mixtim,
 per nervos atque ossa, tenentur corpore ab omni
 nec magnis intervallis primordia possunt
 libera dissultare, ideo conclusa moventur
 570 sensiferos motus, quos extra corpus in auras
 aëris haut possunt post mortem eiecta moveri
 propterea quia non simili ratione tenentur:
 corpus enim atque animans erit aër, si cohibere

---

544 disperse || 545 obrutescat. || 551 atque || 553 linguntur || tali. || 555
 hominem || vase || 564 oculus ipse || 566 per *omissum*. || mixti || 571
 movere. || 573 animam serit

- in se animam atque in eos poterit concludere motus ,
 575 quos ante in nervis et in ipso corpore agebat .
 quare etiam atque etiam resoluta corporis omni
 tegmine et eiectis extra vitalibus auris
 dissolui sensus animi fateare necessesit
 atque animam , quoniam coniunctast causa duobus .
 580 Denique cum corpus nequeat perferre animai
 discidium , quin in taetro tabescat odore ,
 quid dubitas quin ex imo penitusque coorta
 emanarit uti fumus diffusa animae vis ,
 atque ideo tanta mutatum putre ruina
 585 conciderit corpus , penitus quia mota loco sunt
 fundamenta , foras manante anima usque per artus
 perque viarum omnis flexus , in corpore qui sunt ,
 atque foramina ? multimodis ut noscere possis
 dispertitam animae naturam exisse per artus ,
 590 et prius esse sibi distractam corpore in ipso ,
 quam prolapsa foras enaret in aëris auras .
 quin etiam finis dum vitae vertitur intra ,
 saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
 ire anima ac toto solui de corpore velle ,
 595 et quasi supremo languescere tempore voltus ,
 molliaque exsanguì trunco cadere omnia membra .
 quod genus est , animo male factum cum perhibetur
 aut animam liquisse ; ubi iam trepidatur et omnes
 extremum cupiunt vitae repraehendere vinclum :
 600 conquassatur enim tum mens animaeque potestas
 omnis , et haec ipso cum corpore conlabe fiunt ;
 ut gravior paulo possit dissolvere causa .
 quid dubitas tandem quin extra prodita corpus

---

574 Sese anima || 576 Quae || 578 fatiare || 580 nequea || 582 ea imo ||
 583 anima eius. || 586 manant animaeque || 594 corpore omnia membra. ||
 596 easanguì || trunco *omissum*. || 597 peribet.

inbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,

605 non modo non omnem possit durare per aevom,
sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
ire foras animam incolumem de corpore toto,
nec prius ad iugulum et supera succedere fauces.
610 verum deficere in certa regione locatam;
ut sensus alios in parti quemque sua scit
dissolui. quod si immortalis nostra foret mens,
non tam se moriens dissolvi conquereretur,
sed magis ire foras vestemque relinquere, ut anguis.

615 Denique cur animi numquam mens consiliunque
gignitur in capite aut pedibus manibusve, sed unis
sedibus et certis regionibu' pectoris haeret,
si non certa loca ad nascendum reddita cuique
sunt, et ubi quicquid possit durare creatum
620 atque ita multimodis perfectis artubus esse,
membrorum ut numquam existat praeposterus ordo?
usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari
fluminibus solitast neque in igni gignier algor.

Praeterea si immortalis natura animaist

625 et sentire potest secreta a corpore nostro,
quinque, ut opinor, eam faciundum est sensibus auctam.
nec ratione alia nosmet proponere nobis
possumus infernas animas Acherunte vagari.
pictores itaque et scriptorum saecula priora
630 sic animas intro duxerunt sensibus auctas.
at neque sorsum oculi neque nares nec manus ipsa
esse potest animae, neque sorsum lingua neque aures:
haud igitur per se possunt sentire neque esse.

612 immortales || 617 omnibus || 618 redita || 620 ta || pertotis || 623
solita neque insigni || 624 mortalis || animaest. || 626 auctum. || 628
vacare. || 632 anima || 633 Audium

- Et quoniam toto sentimus corpore inesse
 635 vitalem sensum et totum esse animale videmus,
 si subito medium celeri praeciderit ictu
 vis aliqua, ut sorsum partem secernat utramque,
 dispertita procul dubio quoque vis animai
 et discissa simul cum corpore dissocietur.
 640 at quod scinditur et partis discedit in ulla,
 scilicet, aeternam sibi naturam abnuat esse.
 falciferos memorant currus abscidere membra
 saepe ita de subito permixta caede calentis,
 ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
 645 decidit abscisum, cum mens tamen atque hominis vis
 mobilitate mali non quit sentire dolorem:
 et semel in pugnae studio quod dedita mens est,
 corpore reliquō pugnam caedesque petessit,
 nec tenet amissam laevam cum tegmine saepe
 650 inter equos abstraxe rotas falcesque rapaces,
 nec cecidisse alius dextram, cum scandit et instat.
 inde alius conatur adempto surgere crure,
 cum digitos agit propter moribundus humi pes.
 et caput abscisum calido viventeque trunco
 655 servat humi voltum vitalem oculosque patentis,
 donec reliquias animai reddidit omnes.
 quin etiam tibi si, lingua vibrante, micanti
 serpentem cauda, e procero corpore utrimque,
 sit libitum in multas partis discidere ferro,
 660 omnia iam sorsum cernes ancisa recenti
 vulnere tortari et terram conspargere tabo,
 ipsam seque retro partem petere ore priorem,
 vulneris ardenti ut morsu premat icta dolorem.

---

644 ad artubus || 645 Dicitur || 647 simul || 650 rote || 651 istat. || 657
 minanti. || 658 Serpentis caude procero || utrumque. || 662 reretro ||
 663 dolore.

omnibus esse igitur totas dicemus in illis
 665 particulis animas? at ea ratione sequetur
 unam animantem animas habuisse in corpore multas.
 ergo divisast ea quae fuit una simul cum
 corpore; qua propter mortale utrumque putandumst,
 in multas quoniam partis disciditur aequae.

670 Praeterea si immortalis natura animai
 constat et in corpus nascentibus insinuatur,
 cur super ante actam aetatem meminisse nequimus,
 nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
 nam si tanto operest animi mutata potestas,
 675 omnis ut actarum exciderit retinentia rerum,
 non, ut opinor, id a leto iam longiter errat;
 qua propter fateare necessest quae fuit ante
 interiisse, et quae nunc est nunc esse creatam.

Praeterea si iam perfecto corpore nobis
 680 inferri solitast animi vivata potestas
 tum cum gignimur et vitae cum limen inimus,
 haud ita conveniebat uti cum corpore et una
 cum membris videatur in ipso sanguine cresse,
 sed vel ut in cavea per se sibi vivere solam
 685 convenit, ut sensu corpus tamen arceat omne.
 690 quod fieri totum contra manifesta docet res:
 namque ita conexa est per venas viscera nervos
 ossaque, uti dentes quoque sensu participantur;
 morsus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
 et lapis expressus subiens e frugibus asper.

686 quare etiam atque etiam neque originis esse putandumst
 expertis animas nec leti lege solutas:
 nam neque tanto opere adnecti potuisse putandumst
 corporibus nostris extrinsecus insinuatias,

665 animas bis. || 674 opere animist || 676 ab || longius || 680 solita
 animist || 685 afluat || 691 viscera per venas || 693 Morbus || aque. ||
 694 oppressus subitis

- 695 nec, tam contextae cum sint, exire videntur
 incolumes posse et salvas exsolvere sese
 omnibus e nervis atque ossibus articulisque.
 quod si forte putas extrinsecus insinuatam
 permanare animam nobis per membra solere.
- 700 tanto quique magis cum corpore fusa peribit:
 quod permanat enim dissolvitur, interit ergo.
 dispertitus enim per caulas corporis omnis
 ut cibus, in membra atque artus cum diditur omnis,
 disperit atque aliam naturam sufficit ex se,
- 705 sic anima atque animus quamvis integra recens in
 corpus eunt, tamen in manando dissoluuntur,
 dum quasi per caulas omnis diduntur in artus
 particulae quibus haec animi natura creatur,
 quae nunc in nostro dominatur corpore nata
- 710 ex illa quae tum periit partita per artus.
 qua propter neque natali privata videtur
 esse die natura animae nec funeris experts.
- Semina praeterea linquuntur, necne, animai
 corpore in exanimo? quod si lincuntur et insunt,
- 715 haut erit ut merito immortalis possit haberi,
 partibus amissis quoniam libata recessit:
 sin ita sinceris membris ablata profugit,
 ut nullas partis in corpore liquerit ex se,
 unde cadavera rancenti iam viscere vermes
- 720 expirant, atque unde animantun copia tanta
 exos et exanguis tumidos perfluctuat artus?
 quod si forte animas extrinsecus insinuari
 vermibus et privas in corpora posse venire
 credis, nec reputas cur milia multa animarum
- 725 convenient unde una recesserit, hoc tamen est ut

---

702 Dispertitur ergo || 705 quamvis est || in *omissum*. || 710 tunc ||
 718 Et || 719 vicere || 723 priva si

quaerendum videatur et in discrimen agendum,
 utrum tandem animae venentur semina quaeque
 vermiculorum ipsaeque sibi fabricentur ubi sint,
 an quasi corporibus perfectis insinuentur.

- 730 at neque cur faciant ipsae quareve laborent
 dicere suppeditat. neque enim, sine corpore cum sunt,
 sollicitae volitant morbis alguque fameque:
 corpus enim magis his vitiis adfines laborat,
 et mala multa animus contagibus fungitur eius.
- 735 sed tamen his esto quamvis facere utile corpus,
 cum subeant: at qua possint via nulla videtur.
 haut igitur faciunt animae sibi corpora et artus.
 nec tamen est ut iam perfectis insinuentur
 corporibus: neque enim poterunt suptiliter esse
 740 conexas, neque consensus contagia fient.

- Denique cur acris violentia triste leonum
 seminium sequitur, volpes dolus, et fuga cervos,
 744 et iam cetera de genere hoc cur omnia membris
 ex ineunte aevo generascunt ingenioque,
 si non, certa suo quia semine seminioque
 vis animi pariter crescit cum corpore toto?
 quod si immortalis foret et mutare soleret
 corpora, permixtis animantes moribus essent,
 750 effugeret canis Hyrcano de semine saepe
 cornigeri incursum cervi, tremereque per auras
 aëris accipiter fugiens veniente columba,
 desiperent homines, saperent fera saecula ferarum.
 illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt
 755 immortalem animam mutato corpore flecti:
 quod mutatur enim dissolvitur, interit ergo.
 traiciuntur enim partes atque ordine migrant:

732 algoque || 734 contage || 736 que || 738 ut quicum || 740 consensu ||

743 A patribus datur et a patrius pavor incitat artus.

- quare dissolui quoque debent posse per artus ,
denique ut intereant una cum corpore cunctae .
- 760 sin animas hominum dicent in corpora semper
ire humana , tamen quaeram cur e sapienti
stulta queat fieri , nec prudens sit puer ullus ,
- 764 nec tam doctus equae pullus quam fortis equi vis ?
scilicet , in tenero tenerascere corpore mentem
confugient . quod si iam fit , fateare necessesit
mortalem esse animam , quoniam mutata per artus
tanto opere amittit vitam sensumque priorem .
quoque modo poterit pariter cum corpore quoque
- 770 confirmata cupitum aetatis tangere florem
vis animi , nisi erit consors in origine prima ?
quidve foras sibi vult membris exire senectis ?
an metuit conclusa manere in corpore putri ,
et domus aetatis spatio ne fessa vetusto
- 775 obruat ? at non sunt immortalis ulla pericla .

Denique conubia ad Veneris partusque ferarum
esse animas presto deridiculum esse videtur ,
expectare immortalis mortalia membra
innumero numero , certareque praeproperanter

780 inter se quae prima potissimaque insinuetur ;
si non forte ita sunt animarum foedera pacta ,
ut quae prima volans advenerit insinuetur
prima , neque inter se contendant viribus hilum .

Denique in aethere non arbor , non aequore salso

785 nubes esse queunt , nec pisces vivere in arvis ,
nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse .
certum ac dispositumst ubi quicquid crescat et insit .
sic animi natura nequit sine corpore oriri
sola neque a nervis et sanguine longiter esse .

760 Sic || corpore || 763 = 746. || 764 paulus || 775 iam mortali || 784
in alto. || 785 Nube || 789 longius

- 790 quid si posset enim? multo prius ipsa animi vis
 in capite aut umeris aut imis calcibus esse
 posset, et innasci quavis in parte soleret
 tandem in eodem homine atque in eodem vase manere.
 quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
- 795 dispositumque videtur ubi esse et crescere possit
 sorsum anima atque animus, tanto magis infitiandum
 totum posse extra corpus durare genique.
 quare, corpus ubi interiit, periisse necessest
 confiteare animam distractam in corpore toto.
- 800 quippe etenim mortale aeterno iungere et una
 consentire putare et fungi mutua posse
 desiperest: quid enim diversius esse putandumst
 aut magis inter se disiunctum discrepitanque,
 quam mortale quod est immortali atque perenni
- 805 iunctum in concilio saevas tolerare procellas?
- 819 quod si forte ideo magis immortalis habendast,
 quod letalibus ab rebus munita tenetur,
 aut quia non veniunt omnino aliena salutis,
 aut quia quae veniunt aliqua ratione recedunt
 pulsa prius quam quid noceant sentire queamus,
 . . . . .
 praeter enim quam quod morbis cum corporis aegret,
- 825 advenit id quod eam de rebus saepe futuris
 macerat inque metu male habet curisque fatigat,
 praeteritisque male admissis peccata remordent.
 adde furorem animi proprium atque oblivia rerum,
 adde quod in nigras lethargi mergitur undas.
- 830 Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hilum,
 quandoquidem natura animi mortalis habetur.

790 Quod || 798 perisse || 800 mortalem || 804 peranni. || 805 salvas ||
 806—818 = v, 351—363. || 820 vitalibus || 824 morbis || aegrit. || 826
 Maceret || 829 Addi

et vel ut ante acto nil tempore sensimus aegri,
 ad confligendum venientibus undique Poenis,
 omnia cum belli trepido concussa tumultu
 835 horrida contremuere sub altis aetheris oris,
 in dubioque fuere utrorum ad regna cadendum
 omnibus humanis esset terraque marique,
 sic, ubi non erimus, cum corporis atque animai
 discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
 840 scilicet, haud nobis quicquam, qui non erimus tum,
 accidere omnino poterit sensumque movere,
 non si terra mari miscebitur et mare caelo.
 et si iam nostro sentit de corpore, post quam
 distractast, animi natura animaeque potestas,
 845 nil tamen est ad nos, qui comptu coniugioque
 corporis atque animae consistimus uniter apti.
 nec, si materiem nostram collegerit aetas
 post obitum rursumque redegerit ut sita nunc est,
 atque iterum nobis fuerint data lumina vitae,
 850 pertineat quicquam tamen ad nos id quoque factum,
 interrupta semel cum sit retinentia nostri.
 et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
 qui fuimus, neque iam de illis nos adfcit angor.
 nam cum respicias immensi temporis omne
 855 praeteritum spatium, tum motus material
 multimodis quam sint, facile hoc adcredere possis.
 semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta
 865 haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse:
 858 nec memori tanen id quimus repraehendere mente:
 inter enim iectast vitai pausa, vageque
 860 deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.
 debet enim, misere si forte aegreque futurumst.

835 auris. || 844 Distractas || 851 repentia nostris. || 853 fumus || neque
 omissum. || adfcit || 856 Multimodi || 861 miserest

- 862 ipse quoque esse in eo tum tempore, cui male possit
 accidere: id quoniam mors eximit, esseque probet
 illum cui possint incommoda conciliari,
 866 scire licet nobis nil esse in morte tinendum,
 nec miserum fieri qui non est posse, neque hilum
 differre ante ullo fuerit iam tempore natus,
 mortalem vitam mors cum immortalis ademit.
- 870 Proinde ubi se videas hominem indignarier ipsum,
 post mortem fore ut aut putescat corpore posto
 aut flammis interfiat malisve ferarum,
 scire licet non sincerum sonere, atque subesse
 caecum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
- 875 credere se quemquam sibi sensum in morte futurum:
 non, ut opinor, enim dat quod promittit et unde,
 nec radicitus e vita se tollit et eicit,
 sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
 vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,
 880 corpus uti volucres lacerent in morte feraeque,
 ipse sui miseret: neque enim se dividit illum
 nec removet satis, a proiecto corpore, et illum
 se fingit sensuque suo contaminat astans:
 hinc indignatur se mortalem esse creatum,
 885 nec videt in vera nullum fore morte alium se,
 qui possit vivus sibi se lugere peremptum,
 stansque iacentem se lacerari urive dolere.
 nam si in morte malumst malis morsuque ferarum
 tractari, non invenio qui non sit acerbum
 890 ignibus inpositum calidis torrescere flammis,
 aut in melle situm suffocari atque rigere

---

863 mox || prohibe. || 868 annullo anulo || 871 putes || 873 no || 877 radicitus || 880 iacerent || 886 Cui || 887 se *omissum*. || dolore. || 890 torrescere

frigore, cum summo gelidi cubat aequore saxi,
urgerive superne obtritum pondere terrae.

‘Tam iam non domus accipiet te laeta, neque uxor

895 optima nec dulces occurrent oscula nati
praeripere et tacita pectus dulcedine tangent.
non poteris factis florentibus esse, tuisque
praesidium. misero misere’ aiunt ‘omnia ademit
una dies infesta tibi tot praemia vitae.’

900 illud in his rebus non addunt, ‘nec tibi earum
iam desiderium rerum super insidet una.’
quod bene si videant animo dictisque sequantur,
dissoluant animi magno se angore metuque.

tu quidem ut es leto sopitus, sic eris aevi
905 quod super est cunctis privato’ doloribus aegris:
at nos horrifico cinefactum te prope busto
insatiabiliter deflevimus, aeternumque
nulla dies nobis merorem e pectore demet.

illud ab hoc igitur quaerendum est, quid sit amari
910 tanto opere, ad somnum si res redit atque quietem,
cur quisquam aeterno possit tabescere luctu.

Hoc etiam faciunt ubi discubueren tenentque
pocula saepe homines et inumbrant ora coronis,
ex animo ut dicant ‘brevis hic est fructus homullis:

915 iam fuerit, neque post umquam revocare licebit.’
tam quam in morte mali cum primis hoc sit eorum,
quod sitis exurat miseros atque arida torres,
aut aliae cuius desiderium insideat rei.

nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit,
920 cum pariter mens et corpus sopita quiescunt:
nam licet aeternum per nos sic esse soporem,
nec desiderium nostri nos adfcit ullum:

893 obrutum || 894 Am || 897 facti || 902 Quo || 906 cinem factum ||
908 et || 910 se || 914 fluctus || 917 torret. || 919 requirit. || 922 adigit

- et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
 longe ab sensiferis primordia motibus errant,
 925 cum correptus homo ex somno se colligit ipse.
 multo igitur mortem minus ad nos esse putandumst;
 si minus esse potest quam quod nil esse videmus:
 maior enim turbae disiectus materiai
 consequitur leto, nec quisquam expergitus exstat,
 930 frigida quem semel est vitae pausa secuta.
 Denique si vocem rerum natura repente
 mittat et hoc alicui nostrum sic increpet ipsa,
 'quid tibi tanto operest, mortalis, quod nimis aegris
 luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?
 935 nam gratis fuit haec tibi vita ante acta priorque,
 et non omnia pertusum congesta quasi in vas
 commoda perfluxere atque ingrata interiere:
 cur non ut plenus vitae conviva recedis,
 aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
 940 sin ea quae fructus cumque es periere profusa,
 vitaque in offensust, cur amplius addere quaeris,
 rursum quod pereat male et ingratum occidat omne,
 non potius vitae finem facis atque laboris?
 nam tibi praeterea quod machiner inveniamque,
 945 quod placeat, nil est: eadem sunt omnia semper.
 si tibi non annis corpus iam marcet et artus
 confecti languent, eadem tamen omnia restant,
 omnia si pergas vivendo vincere saecla,
 atque etiam potius, si numquam sis moriturus,
 950 quid respondemus, nisi iustam intendere litem
 naturam et veram verbis exponere causam?
 955 grandior hic vero si iam seniorque queratur
 952 atque obitum lamentetur miser amplius aequo,

935 haec *omissum*. || 941 offensost || 943 iacis || 945 placet || 947 lan-
 guente || restat. || 948 perges || 950 si

- 953 non merito inclamet magis et voce increpet acri?
 'aufer abhinc lacrimas, balatro, et compesce querellas.
- 956 omnia perfunctus vitae praemia marces:
 sed quia semper aves quod abest, praesentia temnis,
 imperfecta tibi elapsast ingrataque vita,
 et nec opinanti mors ad caput adstitit ante
- 960 quam satur ac plenus possis discedere rerum.
 nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte,
 aequo animoque, age dum, dignis concede: necesses-
 iure, ut opinor, agat, iure increpet inciletque:
 cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
- 965 semper, et ex aliis aliud reparare necesses-
 nec quisquam in barathrum nec Tartara deditur atra:
 materies opus est, ut crescant postera saecula:
 quae tamen omnia te vita perfuncta sequentur:
 nec minus ergo ante haec quam tu cecidere, cadentque.
- 970 sic alid ex alio numquam desistet oriri,
 vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.
 respice item quam nil ad nos ante acta vetustas
 temporis aeterni fuerit, quam nascimur ante.
 hoc igitur speculum nobis natura futuri
- 975 temporis exponit post mortem denique nostram.
 numquid ibi horribile apparet, num triste videtur
 quicquam, non omni somno securius exstat?
 Atque ea, ni mirum, quae cumque Acherunte profundo
 prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis.
- 980 nec miser inpendens magnum timet aëre saxum
 Tantalus, ut famast, cassa formidine torpens:
 sed magis in vita divom metus urget inanis
 mortalis, casumque timent quem cuique ferat fors.
 nec Tityon volucres ineunt Acherunte iacentem,

954 baratre || 958 Imperfecte || 960 discernere || 962 agendum magnis || 964
 Cedi || 966 barathrum

- 985 nec quod sub magno scrutentur pectore quicquam
 perpetuam aetatem possunt reperire profecto .
 quam libet immani proiectu corporis exstet ,
 qui non sola novem dispessis iugera membris
 optineat , sed qui terrai totius orbem ,
- 990 non tamen aeternum poterit perferre dolorem
 nec praebere cibum proprio de corpore semper .
 sed Tityos nobis hic est , in amore iacentem
 quem volucres lacerant atque exest anxius angor
 aut alia quavis scindunt cuppedine curae .
- 995 Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est ,
 qui petere a populo fascas saevasque secures
 imbibit , et semper victus tristisque recedit .
 nam petere imperium , quod inanest nec datur unquam ,
 atque in eo semper durum sufferre laborem ,
- 1000 hoc est adverso nixantem trudere monte
 saxum , quod tamen e summo iam vertice rusum
 volvitur et plani raptim petit aequora campi .
 deinde animi ingratham naturam pascere semper ,
 atque explere bonis rebus satiareque numquam ,
- 1005 quod faciunt nobis annorum tempora victum ,
 cum redeunt , fetusque ferunt variosque lepores ,
 nec tamen explemur vitai fructibus unquam ,
 hoc , ut opinor , id est , aevo florente puellas
 quod memorant laticem pertusum congerere in vas ,
- 1010 quod tamen expleri nulla ratione potestur .
 Cerberus et furiae iam vero , et lucis egenus
 Tartarus horriferos eructans faucibus aestus ,
 quid ? neque sunt usquam nec possunt esse profecto :
 sed metus in vita poenarum pro male factis .

985 quid || 988 dispersis || 992 es || 994 cuppedine || 997 tristisque || 999
 laborem sufferre . || 1001 e *omissum* . || 1005 circum . || 1009 cogere || 1010
 ulla || 1011 funac || aegestas . || 1013 Qui || 1014 paenarum

- 1015 est insignibus insignis, scelerisque luella,
 carcer et horribilis de saxo iactu' deorsum,
 verbera, carnifices, robur, pix, lammina, taedae;
 quae tamen etsi absunt, at mens sibi, conscia factis,
 praemetuens adhibet stimulos terretque flagellis,
- 1020 nec videt interea qui terminus esse malorum
 possit nec quae sit poenarum denique finis,
 atque eadem metuit magis haec ne in morte gravescant.
 hic Acherusia fit stultorum denique vita.
 Hoc etiam tibi tute inter dum dicere possis.
- 1025 lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
 qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.
 inde alii multi reges rerumque potentes
 occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
 ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
- 1030 stravit iterque dedit legionibus ire per altum
 [ac pedibus salsas docuit super ire lucunas]
 et contempsit equis insultans murmura ponti,
 lumine adempto animam moribundo corpore fudit.
 Scipiadas, belli fulmen, Carthaginis horror,
- 1035 ossa dedit terrae proinde ac famul infimus esset.
 adde repertoires doctrinarum atque leporum,
 adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
 scepra potitus eadem aliis sopitu' quietest.
 denique Democritum post quam matura vetustas
- 1040 admonuit memores motus languescere mentis,
 sponte sua leto caput obuius optulit ipse.
 ipse Epicurus iit decurso lumine vitae,
 qui genus humanum ingenio superavit et omnis
 restinxit, stellas exortus ut aetherius sol.
- 1045 tu vero dubitabis et indignabere obire?

1015 luella. || 1016 eorum. || 1017 iammmina || 1019 torretque || 1032 in-
 suitans || 1033 fugit. || 1038 potius || 1042 obiit || 1044 acrius

mortua cui vita est prope iam vivo atque videnti,
 qui somno partem maiorem conteris aevi,
 et vigilans stertis nec somnia cernere cessas,
 sollicitamque geris cassa formidine mentem,
 1050 nec reperire potes tibi quid sit saepe mali, cum
 ebrius urgeris multis miser undique curis
 atque animi incerto fluitans errore vagaris.

Si possent homines, proinde ac sentire videntur
 pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
 1055 e quibus id fiat causis quoque noscere et unde
 tanta mali tam quam moles in pectore constet,
 haut ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus
 quid sibi quisque velit nescire, et quaerere semper
 commutare locum, quasi onus deponere possit.
 1060 exit saepe foras magnis ex aedibus ille,
 esse domi quem pertaesunst, subitoque revertit,
 quippe foris nilo melius qui sentiat esse.
 currit agens mannos ad villam praecipitanter,
 auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
 1065 oscitat extemplo, tetigit cum limina villae,
 aut abit in somnum gravis atque obliviam quaerit,
 aut etiam properans urbem petit atque revisit.
 hoc se quisque modo fugit: at quom, scilicet, ut fit,
 effugere haut potis est, ingratis haeret et odit
 1070 propterea, morbi quia causam non tenet aeger;
 quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
 naturam primum studeat cognoscere rerum,
 temporis aeterni quoniam, non unius horae,
 ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
 1075 aetas, post mortem quae restat cumque manenda.

1050 quod || 1052 animo || 1061 per quem || revertit *omissum*. || 1063
 praecipiter. || 1064 instas. || 1068 quem || 1069 ingratus || 1073 Aeterni
 temporis || 1075 manendo.

- Denique tanto opere in dubiis trepidare periculis
 quae mala nos subigit vitae tanta cupido?
 certa quidem finis vitae mortalibus adstat,
 nec devitari letum pote, quin obeamus.
- 1080 praeterea versamur ibidem atque insumus usque,
 nec nova vivendo procuditur ulla voluptas:
 sed dum abest quod avemus, id exsuperare videtur
 cetera: post aliud, cum contingit illud, avemus,
 et sitis aequa tenet vitae semper hiantis.
- 1085 posteraque in dubiis fortunam quam vehat aetas,
 quidve ferat nobis casus quive exitus instet.
 nec prorsum vitam ducendo demimus hilum
 tempore de mortis nec delibare valemus,
 quo minus esse diu possimus forte perempti.
- 1090 proinde licet quot vis vivendo condere saecula:
 mors aeterna tamen nilo minus illa manebit,
 nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
 lumine qui finem vitae fecit, et ille,
 mensibus atque annis qui multis occidit ante.

1078 Certe equidem || 1084 hientis. || 1085 fortuna || 1088 deliberare ||
 1089 possumus

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBER QUARTUS.

- [A]via Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo . iuvat integros accedere fontis
atque haurire , iuvatque novos decerpere flores
insignemque meo capiti petere inde coronam ,
5 unde prius nulli velarint tempora musae ;
primum quod magnis doceo de rebus et artis
religionum animum nodis exsolvere pergo ,
deinde quod obscura de re tam lucida pango
carmina , musaeo contingens cuncta lepore .
10 id quoque enim non ab nulla ratione videtur :
nam vel uti pueris absinthia taetra medentes
cum dare conantur , prius oras , pocula circum ,
contingunt mellis dulci flavoque liquore ,
ut puerorum aetas improvida ludificetur
15 labrorum tenuis , interea perpotet amarum
absinthii laticem , deceptaque non capiatur ,
sed potius tali pacto recreata valescat ,

sic ego nunc , quoniam haec ratio plerumque videtur
 tristior esse quibus non est tractata , retroque
 20 volgus abhorret ab hac , volui tibi suaviloquenti
 carmine Pierio rationem exponere nostram
 et quasi musaeo dulci contingere melle ;
 si tibi forte animum tali ratione tenere
 versibus in nostris possem , dum percipis omnem
 25 naturam rerum ac persentis utilitatem .]

Atque animi quoniam docui natura quid esset
 et quibus e rebus cum corpore compta vigeret
 quove modo distracta rediret in ordia prima ,
 nunc agere incipiam tibi , quod vementer ad has res
 30 attinet , esse ea quae rerum simulacra vocamus ;
 quae , quasi membranae summo de corpore rerum
 dereptae , volitant ultroque citroque per auras ,
 atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
 terrificant atque in somnis , cum saepe figuras
 35 contuimur miras simulacraque luce carentum ,
 quae nos horrifice languentis saepe sopore
 excierunt ; ne forte animas Acherunte reamur
 effugere aut umbras inter vivos volitare ,
 neve aliquid nostri post mortem posse relinqui ,
 40 cum corpus simul atque animi natura perempta
 in sua discessum dederint primordia quoique .

Dico igitur rerum effigias tenuisque figuras
 mittier ab rebus , summo de corpore rerum ,
 51 quae quasi membranae vel cortex nominandast ,
 quod speciem ac formam similem gerit eius imago ,
 cuius cumque cluet de corpore fusa vagari .
 44 id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde .
 54 principio quoniam mittunt in rebus apertis

21 plerio || 41 quaeque. || 42 effigias || 43 cortice eorum. || 45 — 48 =
 III, 31 — 34. || 49 50 = 29 30. || 51 Qui || 53 civet || 54 mittuntur

- 55 corpora res multae, partim diffusa solute,
 robora ceu fumum mittunt ignesque vaporem,
 et partim contexta magis condensaque, ut olim
 cum teretis ponunt tunicas aestate cicadae,
 et vituli cum membranas de corpore summo
 60 nascentes mittunt, et item cum lubrica serpens
 exiit in spinis vestem: nam saepe videmus
 illorum spoliis vepres volitantibus auctas:
 quae quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
 ab rebus mitti, summo de corpore rerum.
- 65 nam cur illa cadant magis ab rebusque recedant
 quam quae tenvia sunt, hiscendist nulla potestas;
 praesertim cum sint in summis corpora rebus
 multa minuta, iaci quae possint ordine eodem
 quo fuerint, et formai servare figuram,
 70 et multo citius, quanto minus indupediri
 pauca queunt et quae sunt prima fronte locata.
 nam certe iacere ac largiri multa videmus,
 non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
 verum de summis ipsum quoque saepe colorem.
- 75 et volgo faciunt id lutea russaque vela
 et ferrugina, cum, magnis intenta theatris,
 per malos volgata trabesque trementia flutant:
 namque ibi consessum caveai supter et omnem
 scaenai speciem pulcram variumque decorem
 80 inficiunt coguntque suo fluitare colore:
 et quanto circum mage sunt angusta theatri
 moenia, tam magis haec intus perfusa lepore
 omnia conrident correpta luce diei.
 ergo lintea de summo cum corpore fucum
 85 mittunt, effigias quoque debent mittere tenvis

---

54 mittuntur || 63 debe || 68 corum. || 71 quae *omissum*. || 72 ieriri ||
 77 fluctus. || 79 Scaenal || patrum matrumque deorum. || 81 inclaustra

- res quaeque, ex summo quoniam iaculantur utraque .
sunt igitur iam formarum vestigia certa ,
quae volgo volitant suptili praedita filo
nec singillatim possunt secreta videri .
- 90 praeterea omnis odor , fumus , vapor , atque aliae res
consimiles , ideo diffusa e rebus abundant ,
ex alto quia dum veniunt , extrinsecu' torte
scinduntur per iter flexum , nec recta viarum
ostia sunt , qua contendant exire coorta .
- 95 at contra tenuis summi membrana coloris
cum iacitur , nil est quod eam discerpere possit ,
in promptu quoniam est in prima fronte locata .
postremo speculis in aqua splendoreque in omni
quae cumque apparent nobis simulacra , necessest ,
- 100 quandoquidem simili specie sunt praedita rerum ,
excita imaginibus missis consistere rerum :
- 104 sunt igitur tenues formarum illis similesque
effigiae , singillatim quas cernere nemo
cum possit tamen , adsiduo crebroque repulsi
reiectae reddunt speculorum ex aequore visum ,
nec ratione alia servari posse videntur ,
tanto opere ut similes reddantur cuique figurae .
- 110 Nunc age , quam tenui natura constet imago
percipe . et in primis , quoniam primordia tantum
sunt infra nostros sensus tantoque minora
quam quae primum oculi coeptant non posse tueri ,
nunc tamen id quoque uti confirmem , exordia rerum
- 115 cunctarum quam sint suptilia percipe paucis .
primum animalia sunt iam partim tantula , eorum
tertia pars nulla possit ratione videri .
horum intestinum quodvis quale esse putandumst !

90 alia || 92 ortae. || 101 Ex || eorum. || 102 103 = 65 66. || 104 dissi-
milesque. || 116 eorum. || 118 Harum

- quid cordis globus aut oculi? quid membra? quid artus?
 120 quantula sunt! quid praeterea primordia quaeque,
 unde anima atque animi constet natura necessunst?
 nonne vides quam sint subtilia quamque minuta?
 praeterea quae cumque suo de corpore odorem
 expirant acrem, panaces, absinthia taetra,
 125 habrotonique graves et tristia centaurea,
 quorum unum quidvis leviter si forte duobus

*

qui fulmine claro
 omnia per sonitus arcet, terram, mare, caelum.

*

- 127 quin potius noscas rerum simulacra vagari
 multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu?
 [Sed ne forte putes ea demum sola vagari,
 130 quae cumque ab rebus rerum simulacra recedunt,
 sunt etiam quae sponte sua gignuntur et ipsa
 constituuntur in hoc caelo, qui dicitur aër,
 135 quae multis formata modis sublime feruntur,
 141 nec speciem mutare suam liquentia cessant
 et cuiusque modi formarum vertere in oras;
 133 ut nubes facile inter dum concreescere in alto
 cernimus et mundi speciem violare serenam,
 136 aëra mulcentes motu: nam saepe Gigantum
 ora volare videntur et umbram ducere late,
 inter dum magni montes avolsaque saxa
 montibus ante ire et solem succedere praeter,
 140 inde alios trahere atque inducere belua nimbos. |
 143 Nunc ea quam facili et celeri ratione genantur
 perpetuoque fluant ab rebus lapsaque cedant

- .....
- 145 semper enim summum quicquid de rebus abundat,
quod iaculentur. et hoc alias cum pervenit in res,
transit, ut in primis vestem: sed ubi aspera saxa
aut in materiam ligni pervenit, ibi iam
scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit.
- 150 at cum splendida quae constant opposta fuerunt
densaque, ut in primis speculum est, nil accidit horum:
nam neque, uti vestem, potis est transire, neque autem
scindi; quam meminit levor praestare salutem.
qua propter fit ut hinc nobis simulacra redundant.
- 155 et quanvis subito, quovis in tempore, quamque
rem contra speculum ponas, apparet imago;
perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
texturas rerum tenuis tenuisque figuras.
ergo multa brevi spatio simulacra genuntur,
- 160 ut merito celer his rebus dicatur origo.
et quasi multa brevi spatio summittere debet
lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena,
sic ab rebus item simili ratione necessest
temporis in puncto rerum simulacra ferantur
- 165 multa modis multis in cunctas undique partis;
quandoquidem speculum quo cumque obvertimus oris,
res sibi respondent simili forma atque colore.

[Praeterea modo cum fuerit liquidissima caeli
tempestatas, perquam subito fit turbida foede,
170 undique uti tenebras omnis Acherunta rearis
liquisse et magnas caeli complesse cavernas.
usque adeo taetra nimborum nocte coorta
independent atrae formidinis ora superne;
quorum quantula pars sit imago dicere nemost

---

150 opposita || 152 possunt || 159 geruntur.

- 175 qui possit, neque eam rationem reddere dictis,
 179 in quem quaeque locum diverso nomine tendat.]
 176 Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
 et quae mobilitas ollis tranantibus auras
 reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
 180 suavidicis potius quam multis versibus edam;
 parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
 clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
 principio persaepe levis res atque minutis
 corporibus factas celeris licet esse videre.
 185 in quo iam genere est solis lux et vapor eius
 propterea quia sunt e primis facta minutis,
 quae quasi cuduntur perque aëris intervallum
 non dubitant transire sequenti concita plaga:
 suppedatur enim confestim lumine lumen,
 190 et quasi protelo stimulat fulgere fulgur.
 qua propter simulacra pari ratione necesse est
 inmemorable per spatium transcurrere posse
 temporis in puncto, primum quod parvola causa
 est procul a tergo quae provehat atque propellat,
 196 deinde quod usque adeo textura praedita rara
 mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res
 et quasi permanere per aëris intervallum.
 praeterea si quae penitus corpuscula rerum
 200 ex altoque foras mittuntur, solis uti lux
 ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei
 per totum caeli spatium diffundere sese
 perque volare mare ac terras circumque rigare.
 quid quae sunt igitur iam prima fronte parata?
 205 cum iaciuntur et emissum res nulla moratur,
 195 quod super est, ubi tam volucris levitate ferantur,
 206 quone vides citius debere et longius ire

---

175 ratione || 179 nomine tendit. || 178 feratur. || 203 caelumque

- multiplexque loci spatium transcurrere eodem
 tempore quo solis pervolgant lumina caelum?
 hoc etiam in primis specimen verum esse videtur,
 210 quam celeri motu rerum simulacra ferantur,
 quod simul ac primum sub diu splendor aquai
 ponitur, extemplo caelo stellante serena
 sidera respondent in aqua radiantia mundo.
 iamne vides igitur quam puncto tempore imago
 215 aetheris ex oris in terrarum accidat oras?
 quare etiam atque etiam mitti fateare necessest
 corpora quae feriant oculos visunque lacessant:
 perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;
 frigus ut a fluviis, calor ab sole, aestus ab undis
 220 aequoris, exesor moerorum, litora circum:
 nec variae cessant voces volitare per auras:
 denique in os salsi venit umor saepe saporis,
 cum mare versamur propter, dilutaque contra
 cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
 225 usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
 fertur et in cunctas dimittitur undique partis,
 nec mora nec requies inter datur ulla fluendi,
 perpetuo quoniam sentimus et omnia semper.
 230 Praeterea quoniam manibus tractata figura
 in tenebris quaedam cognoscitur esse eadem quae
 cernitur in luce et claro candore, necessest
 consimili causa tactum visunque moveri.
 nunc igitur si quadratum temptamus et id nos
 235 commovet in tenebris, in luci quae poterit res
 accidere ad speciem quadrata, nisi eius imago?
 esse in imaginibus qua propter causa videtur

---

210 motum || 213 mundi. || 216 mira || 218 fluant || 220 moerorum ||
 222 — 228 *bis*. || 229 Cernere odorari licet et sentire sonare. || 235
 Commovet et in || 237 quia

cernundi neque posse sine his res ulla videri .
 nunc ea quae dico rerum simulacra feruntur
 240 undique et in cunctas iaciuntur didita partis :
 verum nos oculis quia solis cernere quimus ,
 propterea fit uti, speciem quo vertimus , omnes
 res ibi eam contra feriant forma atque colore .
 et quantum quaeque ab nobis res absit , imago
 245 efficit ut videamus et internoscere cogit :
 nam cum mittitur , extemplo protrudit agitque
 aëra qui inter se cumque est oculosque locatus ,
 isque ita per nostras acies perlabitur omnis
 et quasi perterget pupillas atque ita transit .
 251 propterea fit uti videamus quam procul absit
 250 res quaeque . et quanto plus aëris ante agitatur
 252 et nostros oculos perterget longior aura ,
 tam procul esse magis res quaeque remota videtur .
 scilicet, haec summe celeri ratione geruntur ,
 255 quale sit ut videamus , et una quam procul absit .
 illud in his rebus minime mirabile habendumst ,
 cur , ea quae feriant oculos simulacra videri
 singula cum nequeant , res ipsae perspiciantur .
 ventus enim quoque paulatim cum verberat et cum
 261 acre fluit frigus , non privam quamque solemus
 260 particulam venti sentire et frigoris eius ,
 262 sed magis unorsum , fierique perinde videmus
 corpore tum plagas in nostro tam quam aliquae res
 verberet atque sui det sensum corporis extra .
 265 praeterea lapidem digito cum tundimus , ipsum
 tangimus extremum saxi summumque colorem ,
 nec sentimus eum tactu , verum magis ipsam
 duritiam penitus saxi sentimus in alto .

---

240 dedita || 245 curat. || 246 protudit || 249 perterget || 253 revota ||
 261 primam || 267 ipsa.

- Nunc age, cur ultra speculum videatur imago
 270 percipe: nam certe penitus semota videtur
 290 illis quae reddunt speculorum ex aequore visum.
 271 quod genus illa, foris quae sunt, bene transpiciuntur,
 ianua cum per se transpectum praebet apertum,
 multa facitque foris ex aedibus ut videantur:
 is quoque enim duplici geminoque fit aëre visus.
 275 primus enim citra postes tum cernitur aër,
 inde fores ipsae dextra laevaue secuntur,
 post extraria lux oculos perterget et aër
 alter, et illa, foris quae sunt, bene transpiciuntur.
 sic ubi se primum speculi proiecit imago,
 280 dum venit ad nostras acies, protrudit agitque
 aëra qui inter se cumquest oculosque locatus,
 et facit ut prius hunc omnem sentire queamus
 quam speculum: sed ubi speculum quoque sensimus ipsum,
 continuo a nobis iterum quae fertur imago
 285 pervenit, et nostros oculos reiecta revisit,
 atque alium prae se propellens aëra volvit,
 et facit ut prius hunc quam se videamus, eoque
 distare ab speculo tantum semota videtur.
 quare etiam atque etiam minime mirarier est par,
 291 aëribus binis quoniam res confit utraque.
 nunc ea quae nobis membrorum dextera pars est,
 in speculis fit ut in laeva videatur eo quod
 planitiem ad speculi veniens cum offendit imago,
 295 non convertitur incolumis, sed recta retrorsum
 sic eliditur, ut siquis, prius arida quam sit
 cretea persona, adlidat pilaeve trabive,
 atque ea continuo rectam si fronte figuram
 323 servet et elisam retro sese exprimat ipsa.

---

270 remota || 271 que vere || 277 perterget || 278 que vere || 283 ins-
 peculum || 284 in cum || 323 lisam

- fiet ita , ante oculus fuerit qui dexter , ut idem
 325 nunc sit laevus , et e laevo sit mutua dexter .
 fit quoque de speculo in speculum ut tradatur imago ,
 quinque etiam aut sex ut fieri simulacra suerint .
 nam quae cumque retro parte interiore latebunt ,
 inde tamen , quamvis torte penitusque remota ,
 330 omnia per flexos aditus educta licebit
 pluribus haec speculis videantur in aedibus esse .
 usque adeo speculo in speculum translucet imago ,
 et cum laeva data est , fit rusum ut dextera fiat ,
 inde retro rursum redit et convertitur eodem .
 335 quin etiam quae cumque latuscula sunt speculorum
 adsimili lateris flexura praedita nostri ,
 dextera ea propter nobis simulacra remittunt ,
 aut quia de speculo in speculum transfertur imago ,
 inde ad nos elisa bis advolat , aut etiam quod
 340 circum agitur , cum venit , imago propterea quod
 flexa figura docet speculi convertier ad nos .
 indugredi porro pariter simulacra pedemque
 ponere nobiscum credas gestumque imitari
 propterea quia , de speculi qua parte recedas ,
 345 continuo nequeunt illinc simulacra reverti ;
 omnia quandoquidem cogit natura referri
 ac resilire ab rebus ad aequos reddita flexus .
 299 Splendida porro oculi fugitant vitantque tueri :
 sol etiam caecat , contra si tendere pergas ,
 propterea quia vis magnast ipsius , et alte
 aëra per purum graviter simulacra feruntur
 et feriunt oculos , turbantia composituras .
 praeterea splendor qui cumque est acer adurit
 305 saepe oculos ideo quod semina possidet ignis

324 Fict ut || 327 aut *omissum* . || 328 latebit . || 334 convertit || 341
 Flexea || 304 tacer arduis .

multa, dolorem oculis quae gignunt insinuando .
 lurida praeterea fiunt quae cumque tuentur
 arquati, quia luroris de corpore eorum
 semina multa fluunt simulacris obvia rerum ,
 310 multaque sunt oculis in eorum denique mixta ,
 quae contage sua palloribus omnia pingunt .
 e tenebris autem quae sunt in luce tuemur
 propterea quia, cum propior caliginis aër
 ater init oculos prior et possedit apertos ,
 315 insequitur candens confestim lucidus aër ,
 qui quasi purgat eos ac nigras discutit umbras
 aëris illius : nam multis partibus hic est
 mobilior multisque minutior et mage pollens .
 qui simul atque vias oculorum luce replevit
 320 atque pate fecit, quas ante obsederat ater ,
 aëra continuo rerum simulacra secuntur ,
 quae sita sunt in luce, lacessuntque ut videamus .
 348 quod contra facere in tenebris e luce nequimus
 propterea quia posterior caliginis aër
 350 crassior insequitur, qui cuncta foramina complet
 obsiditque vias oculorum, ne simulacra
 possint ullarum rerum coniecta movere .
 quadratasque procul turris cum cernimus urbis ,
 propterea fit uti videantur saepe rutundae ,
 355 angulus optusus quia longe cernitur omnis ,
 sive etiam potius non cernitur ac perit eius
 plaga nec ad nostras acies perlabitur ictus ,
 aëra per multum quia dum simulacra feruntur ,
 cogit hebescere eum crebris offensibus aër .
 360 hoc ubi suffugit sensum simul angulus omnis ,

---

309 mault || 313 proprior || 317 ullius || 321 Aëra *omissum* . || 351 Obsidit quia || 352 coniecta moveri . || 355 optutus || 357 Plagas || ates deriabitur

- fit quasi ut ad tornum saxorum structa tuamur :
 non tamen ut coram quae sunt vereque rutunda ,
 sed quasi adumbratim paulum simulata videntur .
 umbra videtur item nobis in sole moveri
 365 et vestigia nostra sequi gestumque imitari ;
 aëra si credis privatam lumine posse
 indugredi , motus hominum gestumque sequentem :
 nam nil esse potest aliud nisi lumine cassus
 aër id quod nos umbram perhibere suemus .
 370 ni mirum , quia terra locis ex ordine certis
 lumine privatur solis qua cumque meantes
 officimus , repletur item quod liquimus eius ,
 propterea fit uti videatur , quae fuit umbra
 corporis , e regione eadem nos usque secuta .
 375 semper enim nova se radiorum lumina fundunt
 primaque dispereunt , quasi in ignem lana trahatur
 propterea facile et spoliatur lumine terra ,
 et repletur item nigrasque sibi abluit umbras .
 Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum .
 380 nam quo cumque loco sit lux atque umbra tueri
 illorum est : eadem vero sint lumina necne ,
 umbraque quae fuit hic eadem nunc transeat illuc ,
 an potius fiat paulo quod diximus ante ,
 hoc animi demum ratio discernere debet ,
 385 nec possunt oculi naturam noscere rerum .
 proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli .
 qua vehimur navi , fertur , cum stare videtur :
 quae manet in statione , ea praeter creditur ire .
 et fugere ad puppim colles campique videntur ,
 390 quos agimus praeter navem velisque volamus .
 sidera cessare aetheriis adfixa cavernis
 cuncta videntur , et adsiduo sunt omnia motu ,

---

361 turnum || tuantur. || 368 aliui || 378 adluit

- quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
 cum permensa suo sunt caelum corpore claro .
- 395 solque pari ratione manere et luna videntur
 in statione , ea quae ferri res indicat ipsa .
 exstant usque procul medio de gurgite montis ,
 classibus inter quos liber patet exitus ingens :
 insula coniunctis tamen ex his una videtur .
- 400 atria versari et circum cursare columnae
 usque adeo fit uti pueris videantur , ubi ipsi
 desierunt verti , vix ut iam credere possint
 non supra sese ruere omnia tecta minari .
 iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
- 405 cum coeptat natura supraque extollere montes ,
 quos tibi tum supra sol montis esse videtur
 comminus ipse suo contingens fervidus igni ,
 vix absunt nobis missus bis mille sagittae ,
 vix etiam cursus quingentos saepe veruti :
- 410 inter eos solemque iacent immania ponti
 aequora substrata aetheriis ingentibus oris ,
 interiectaque sunt terrarum milia multa ,
 quae variae retinent gentes et saecula ferarum .
 at conlectus aquae digitum non altior unum ,
- 415 qui lapides inter sistit per strata viarum ,
 despectum praebet sub terras inpete tanto ,
 a terris quantum caeli patet altus hiatus ;
- 419 ut prope miraclo sub terras abdita caeli
 418 nubila dispicere et caelum videre videre .
- 420 denique ubi in medio nobis ecus acer obhaesit
 flumine et in rapidas amnis despeximus undas ,
 stantis equi corpus transversum ferre videtur
 vis et in adversum flumen contrudere raptim ,

---

395 videtur . || 397 Exstantisque || 406 ubi || 414 coniectus || 417 alius ||
 419 Corpora mirande || caelo . || 418 desplicere || 421 dispeximus || 423 fulmen

et quo cumque oculos traiecimus omnia ferri
 425 et fluere adsimili nobis ratione videntur .
 porticus aequali quamvis est denique ductu
 stansque in perpetuum paribus suffulta columnis ,
 longa tamen parte ab summa cum tota videtur ,
 paulatim trahit angusti fastigia coni ,
 430 tecta solo iungens atque omnia dextera laevis
 donec in obscurum coni conduxit acumen .
 in pelago nautis ex undis ortus in undis
 sol fit uti videatur obire et condere lumen ;
 quippe ubi nil aliud nisi aquam caelumque tuentur ;
 435 ne leviter credas labefactari undique sensus .
 at maris ignaris in portu clauda videntur
 navigia aplustris fractis obnitier undae .
 nam quae cumque supra rorem salis edita pars est
 remorum , recta est , et recta superne gubernata :
 440 quae demersa liquorem obeunt , refracta videntur
 omnia converti sursumque supina reverti
 et reflexa prope in summo fluitare liquore .
 raraque per caelum cum venti nubila portant
 tempore nocturno , tum splendida signa videntur
 445 labier adversum nimbos atque ire superne
 longe aliam in partem ac vera ratione feruntur .
 at si forte oculo manus uni subdita suptr
 pressit eum , quodam sensu fit uti videantur
 omnia , quae tuimur , fieri tum bina tuendo ,
 450 bina lucernarum florentia lumina flammis ,
 binaque per totas aedis geminare supellex ,
 et duplicis hominum facies et corpora bina .
 denique cum suavi devinxit membra sopore
 somnus et in summa corpus iacet omne quiete ,

429 cogni. || 436 A || 437 factas || undas. || 440 liquore || 446 aque
 ratione || 448 ut || 453 sua videt vinxit

- 455 tum vigilare tamen nobis et membra movere
 nostra videmur, et in noctis caligine caeca
 cernere censemus solem lumenque diurnum,
 conclusoque loco caelum mare flumina montis
 mutare et campos pedibus transire videmur,
- 460 et sonitus audire, severa silentia noctis
 undique cum constent, et reddere dicta tacentes.
 cetera de genere hoc miraculi multa videmus,
 quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt,
 ne quiquam, quoniam pars horum maxima fallit
- 465 propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
 pro visis ut sint quae non sunt sensibu' visa:
 nam nil aegrius est quam res secernere apertas
 ab dubiis, animus quas ab se protinus addit.
- Denique nil sciri siquis putat, id quoque nescit
- 470 an sciri possit, quoniam nil scire fatetur.
 hunc igitur contra mittam contendere causam,
 qui capite ipse sua in statuit vestigia sese.
 et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
 quaeram, cum in rebus veri nil viderit ante,
- 475 unde sciat quid sit scire et nescire vicissim,
 notitiam veri quae res falsique crearit,
 et dubium certo quae res differre probarit.
 invenies primis ab sensibus esse creatam
 notitiem veri, neque sensus posse refelli.
- 480 nam maiore fide debet reperirier illud,
 sponte sua veris quod possit vincere falsa:
 quid maiore fide porro quam sensus haberi
 debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
 dicere eos contra, quae tota ab sensibus orta est?
- 485 qui nisi sunt veri, ratio quoque falsa fit omnis.

---

456 videatur || 460 montis. || 462 mirande || 471 mitnam || 472 suo ||
 475 vicissem. || 479 sensu

an poterunt oculos aures reprehendere, an aures
 tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris,
 an confutabunt nares oculive revincent?
 non, ut opinor, ita est. nam seorsum cuique potestas
 490 divisast, sua vis cuiquest, ideoque necesse est
 et quod molle sit et gelidum fervensve seorsum
 et seorsum varios rerum sentire colores,
 et quae cumque coloribu' sint coniuncta videre:
 seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
 495 nascuntur, sorsum sonitus. ideoque necesse est
 non possint alios alii convincere sensus.
 nec porro poterunt ipsi reprehendere sese,
 aequa fides quoniam debebit semper haberi.
 proinde quod in quoquest his visum tempore, verumst.
 500 et si non poterit ratio dissolvere causam,
 cur ea quae fuerint iuxtim quadrata, procul sint
 visa rutunda, tamen praestat rationis egentem
 reddere mendose causas utriusque figurae,
 quam manibus manifesta suis emittere quoquam
 505 et violare fidem primam et convellere tota
 fundamenta quibus nixatur vita salusque.
 non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
 concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
 praecipitisque locos vitare et cetera quae sint
 510 in genere hoc fugienda, sequi contraria quae sint.
 illa tibi est igitur verborum copia cassa
 omnis, quae contra sensus instructa paratast.
 denique ut in fabrica, si pravast regula prima,
 normaque si fallax rectis regionibus exit,
 515 et libella aliqua si ex parti claudicat hilum,

486 poterit || 491 videri. || 493 necessesit. || 495 Nascuntur || 496 pos-
 sunt || 498 Aequa || 500 poteris || 501 instim quadratam || 502 egentim. ||
 514 sibi

- omnia mendose fieri atque obstipa necesse est
 prava cubantia prona supina atque absona tecta ,
 iam ruere ut quaedam videantur velle , ruantque
 prodita iudiciis fallacibus omnia primis ,
 520 sic igitur ratio tibi rerum prava necessesit
 falsaque sit , falsis quae cumque ab sensibus ortast .
 Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
 sentiat , haud quaquam ratio scruposa relicta est .
 Principio auditur sonus et vox omnis , in auris
 525 insinuata suo pepulere ubi corpore sensum .
 corpoream vocem quoque enim constare fatendumst
 et sonitum , quoniam possunt inpellere sensus .
 praeterea radit vox fauces saepe , facitque
 asperiora foras gradiens arteria clamor .
 530 quippe , per angustum turba maiore coorta
 ire foras ubi coeperunt primordia vocum ,
 scilicet , expleti quoque ianua raditur oris .
 haud igitur dubiumst quin voces verbaque constant
 corporeis e principiis , ut laedere possint .
 535 nec te fallit item quid corporis auferat et quid
 detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis
 perpetuus sermo nigrae noctis ad umbram
 aurorae perductus ab exoriente nitore ,
 praesertim si cum summost clamore profusus .
 540 ergo corpoream vocem constare necessesit ,
 multa loquens quoniam amittit de corpore partem .
 551 asperitas autem vocis fit ab asperitate
 principiorum , et item levor levore creatur :
 542 nec simili penetrant auris primordia forma ,
 cum tuba depresso graviter sub murmure mugit
 et reboat raucum regio cita barbara bombum ,

---

517 Parva || 526 Corporea || vocem *omissum* . || 532 expletis || 552 levo
 letiore || 543 murmura || 544 revorat || retro

545 et cycni tortis convallibus ex Heliconis
cum liquidam tollunt lugubri voce querellam.

Hasce igitur penitus voces cum corpore nostro
exprimimus rectoque foras emittimus ore,
mobilis articulatur verborum daedala lingua,
550 formaturaque laborum pro parte figurat.

553 hoc ubi non longum spatiumst unde una profecta
perveniat vox quaeque, necessest verba quoque ipsa

555 plane exaudiri discernique articulatum:
servat enim formaturam servatque figuram.
at si inter positum spatium sit longius aequo,
aëra per multum confundi verba necessest
et conturbari vocem, dum transvolat auras.

560 ergo fit, sonitum ut possis sentire, neque illam
internoscere, verborum sententia quae sit:
usque adeo confusa venit vox inque pedita.
praeterea verbum saepe unum perciet auris
omnibus in populo, missum praeconis ab ore.

565 in multas igitur voces vox una repente
diffugit, in privas quoniam se dividit auris,
obsignans formam verbi clarumque sonorem.
at quae pars vocum non auris incidit ipsas,
praeter lata perit frustra diffusa per auras:

570 pars, solidis adlisa, locis reiecta sonorem
reddit et inter dum frustratur imagine verbi.
quae bene cum videas, rationem reddere possis
tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
saxa paris formas verborum ex ordine reddant.

575 palantis comites com montis inter opacos
quaerimus et magna dispersos voce ciemus.
sex etiam aut septem loca vidi reddere voces,

545 Et validis necti tortis ex || 548 mittimus || 549 nervorum || 553 illa
567 verbis || 570 lopis || 576 magnas || 577 videre odore vocis.

- unam cum iaceres : ita colles collibus ipsi
 verba repulsantes iterabant docta referri .
- 580 haec loca capripedes satyros nymphasque tenere
 finitimi fingunt , et faunos esse locuntur ,
 quorum noctivago strepitu ludoque iocanti
 adfirmant volgo taciturna silentia rumpi ,
 chordarumque sonos fieri , dulcisque querellas ,
- 585 tibia quas fundit digitis pulsata canentum ,
 et genus agricolum late sentiscere , quom Pan
 pinea semiferi capitis velamina quassans
 unco saepe labro calamos percurrit hiantis ,
 fistula silvestrem ne cesset fundere musam .
- 590 cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur ,
 ne loca deserta ab divis quoque forte putentur
 sola tenere . ideo iactant miracula dictis ,
 aut aliqua ratione alia ducuntur , ut omne
 humanum genus est avidum nimi' miraculorum .
- 595 Quod super est , non est mirandum qua ratione ,
 per loca quae nequeunt oculi res cernere apertas ,
 haec loca per voces veniant aurisque lacessant ,
 conloquium clausis foribus quoque saepe ubi demus :
 ni mirum , quia vox per flexa foramina rerum
- 600 incolumis transire potest , simulacra renutant :
 perscinduntur enim , nisi recta foramina tranant ,
 qualia sunt vitrei , species qua travolat omnis .
 praeterea partis in cunctas dividitur vox ,
 ex aliis aliae quoniam gignuntur , ubi una
- 605 dissiluit semel in multas exorta , quasi ignis
 saepe solet scintilla suos se spargere in ignis .
 ergo replentur loca vocibus , abdita retro

---

579 dicta || 581 faunes || 582 locanti . || 587 ulla mina || 590 Petere ||
 594 auricularum . || 598 saepe videmus . || 600 renutant . || 603 cuncta ||
 604 ubina .

omnia quae circum feriunt, sonituque cientur.

at simulacra viis directis omnia tendunt

610 ut sunt missa semel; qua propter cernere nemo
saepem intra potis est, at voces accipere extra.

et tamen ipsa quoque haec, dum transit clausa domorum,
vox optunditur atque auris confusa penetrat,
et sonitum potius quam verba audire videmur.

615 Nec, qui sentimus sucum, lingua atque palatum
plusculum habent in se rationis plus operaeve.
principio sucum sentimus in ore, cibum cum
mandendo exprimimus, ceu plenam spongiam aquai
siquis forte manu premere ac siccare coëpit.

620 inde quod exprimimus per caulas omne palati
diditur et rarae perplexa foramina linguae.

hoc ubi levia sunt manantis corpora suci,
suaviter attingunt et suaviter omnia tractant,
umida linguae circum sidentia templa:

625 at contra pungunt sensum lacerantque coorta,
quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.

deinde voluptas est e suco fine palati:

cum vero deorsum per fauces praecipitavit,
nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus.

630 nec refert quicquam quo victu corpus alatur,
dum modo quod capias concoctum didere possis
artubus et stomachi umidulum servare tenorem.

Nunc aliis alius qui sit cibus unicus aptus
expediam, quareve, aliis quod triste et amarunst,

635 hoc tamen esse aliis possit perdulce videri,
tantaque in his rebus distantia differitasque,
ut quod ali cibus est aliis fuit acre venenum;

608 fuerunt || 609 vis || 611 Saepe supra || 612 domorum *omissum*. ||
615 Hoc || 616 opere. || 622 manantes || 624 Umidae lingua || su-
dantia || 631 posses. || 632 umidum || 633 ut videamus. || 636 in
omissum. || est. || 637 aliis cibus || fruat

- est aliquae ut serpens, hominis quae tacta salivis
disperit ac sese mandendo conficit ipsa.
- 640 praeterea nobis veratrum est acre venenum,
at capris adipēs et coturnicibus auget.
ut quibus id fiat rebus cognoscere possis,
principio meminisse decet quae diximus ante,
semina multimodis in rebus mixta teneri.
- 645 porro omnes quae cumque cibum capiunt animantes,
ut sunt dissimiles extrinsecus et generatim
extima membrorum circum caesura coërcet,
proinde ex seminibus constant variante figura.
semina cum porro distent, differre necessesit
- 650 intervalla viasque, foramina quae perhibemus,
omnibus in membris et in ore ipsoque palato:
esse minora igitur quaedam maioraque debent,
esse triquetra aliis, aliis quadrata necessesit,
multa rutunda, modis multis multangula quaedam.
- 655 namque figurarum ratio ut motusque reposcunt,
proinde foraminibus debent differre figurae,
et variare viae proinde ac textura coërcet.
hoc ubi quod suave est aliis aliis fit amarum,
illi, cui suave est, levissima corpora debent
- 660 contractabiliter caulas intrare palati,
at contra quibus est eadem res intus acerba,
aspera, ni mirum, penetrant hamataque fauces.
- 671 utraque enim sunt in mellis commixta sapore;
id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante.
- 663 nunc facile est ex his rebus cognoscere quaeque:
quippe, ubi cui febris bili superante coorta est
- 665 aut alia ratione aliquast vis excita morbi,
perturbatur ibi iam totum corpus, et omnes

---

638 itaque || 641 cocturnicibus || 642 Id || ut || 648 et || variantque ||
659 corpore || 660 caudas || 662 nimirum

- commutantur ibi positurae principiorum;
 ut prius ad sensum quae corpora conveniebant
 nunc non conveniant, et cetera sint magis apta,
 670 quae penetrata queunt sensum progignere acerbum.
 673 Nunc age, quo pacto naris adiectus odoris
 tangat agam. primum res multas esse necessest
 675 unde fluens volvat varius se fluctus odorum,
 et fluere et mitti volgo spargique putandumst:
 verum aliis alius magis est animantibus aptus,
 dissimilis propter formas. ideoque per auras
 mellis apes quamvis longe ducuntur odore,
 680 volturiique cadaveribus: tum fissa ferarum
 ungula quo tulerit gressum permissa canum vis
 dicit, et humanum longe praesentit odorem
 Romulidarum arcis servator, candidus anser.
 sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
 685 pabula ducit et a tetro resilire veneno
 cogit, eoque modo servantur saecla ferarum.
 Hic odor ipse igitur, naris qui cumque lacessit,
 est alio ut possit permitti longius alter:
 sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum
 690 quam sonitus, quam vox, mitto iam dicere quam res
 quae feriunt oculorum acies visumque lacessunt.
 errabundus enim tarde venit, ac perit ante
 paulatim facilis distractus in aëris auras;
 ex alto primum quia vix emittitur ex re:
 695 nam penitus fluere atque recedere rebus odores
 significat quod fracta magis redolere videntur
 omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta:
 deinde videre licet maioribus esse creatum
 principiis quam vox, quoniam per saxea saepta

668 Fit || 677 alius et || 680 Volturique || 681 promissa || 682 Ducit ||
 696 redolere || 698 creatam.

700 non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur .
 quare etiam quod olet non tam facile esse videbis
 investigare in qua sit regione locatum :
 refrigescit enim cunctando plaga per auras ,
 nec calida ad sensum decurrunt nuntia rerum .

705 errant saepe canes itaque et vestigia quaerunt .

[Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
 in generest, sed item species rerum atque colores
 non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
 ut non sint aliis quaedam magis acria visu .

710 quin etiam gallum, noctem explaudentibus alis
 auroram clara consuetum voce vocare ,
 noenu queunt rabidi contra constare leones
 inque tueri : ita continuo meminere fugai ,
 ni mirum , quia sunt gallorum in corpore quaedam

715 semina, quae cum sunt oculis inmissa leonum ,
 pupillas inter fodiunt acremque dolorem
 praebent, ut nequeant contra durare feroces ;
 cum tamen haec nostras acies nil laedere possint ,
 aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis

720 exitus ex oculis liber datur, in remorando
 laedere ne possint ex ulla lumina parte .]

Nunc age, quae moveant animum res accipe, et unde
 quae veniunt veniant in mentem percipe paucis .
 principio hoc dico, rerum simulacra vagari

725 multa modis multis in cunctas undique partis
 tenvia, quae facile inter se iunguntur in auris ,
 obvia cum veniunt, ut aranea bratteaque auri .
 quippe etenim multo magis haec sunt tenvia textu
 quam quae percipiunt oculos visumque lacessunt ,

730 corporis haec quoniam penetrant per rara, cientque
 tenvem animi naturam intus sensumque lacessunt .

- Centauros itaque et Scyllarum membra videmus,
 Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum
 quorum morte obita tellus amplectitur ossa;
 735 omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
 partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso,
 partim quae variis ab rebus cumque recedunt
 et quae confiunt ex horum facta figuris.
 nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
 740 nulla fuit quoniam talis natura animalis:
 verum ubi equi casu atque hominis convenit imago,
 haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
 propter subtilem naturam et tenvia texta.
 cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
 745 quae cum mobiliter summa levitate feruntur,
 ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
 quae libet una animum nobis subtilis imago:
 tervis enim mens est et mire mobilis ipsa.
 Haec fieri ut memoro, facile hinc cognoscere possis.
 750 qua tenuis hoc simile est illi, quod mente videmus
 atque oculis, simili fieri ratione necesse est.
 nunc igitur quoniam docui me forte leonem
 cernere per simulacra, oculos quae cunque lacessunt,
 scire licet mentem simili ratione moveri,
 755 per simulacra leonem et cetera quae videt aequè
 nec minus atque oculi, nisi quod mage tenvia cernit.
 nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
 mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt
 haec eadem nostros animos quae cum vigilamus,
 760 usque adeo, certe ut videamur cernere eum quem
 reddita pro vita iam mors et terra potitast.

---

735 Omnigenus || 736 flunt || 740 anima. || 741 atque homines casu || 743
 tenua || 752 docui quoniam || leonum. || 755 leonum cetera || 756 oculi
 atque || 760 que. || 761 pro *omissum*.

- hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
 corporis effecti sensus per membra quiescunt
 nec possunt falsum veris convincere rebus.
- 765 praeterea meminisse iacet languetque sopore,
 nec dissentit eum mortis letique potitum
 iam pridem, quem mens vivom se cernere credit.
 quod super est, non est mirum simulacra moveri
 bracchiaque in numerum iactare et cetera membra.
- 770 nam fit ut in somnis facere hoc videatur imago:
 quippe, ubi prima perit alioque est altera nata
 inde statu, prior hic gestum mutasse videtur.
 scilicet, id fieri celeri ratione putandumst:
 tanta est mobilitas et rerum copia tanta,
- 775 tantaque sensibili quovis est tempore in uno
 copia particularum, ut possit suppeditare.
- [Multaque in his rebus quaeruntur, multaque nobis
 clarandumst, plane si res exponere avemus.
 quaeritur in primis quare, quod cuique libido
- 780 venerit, extemplo mens cogitet eius id ipsum.
 ane voluntatem nostram simulacra tuentur,
 et simul ac volumus nobis occurrit imago?
- 795 quod sentimus id est, cum vox emittitur una,
 783 si mare, si terram cordist, si denique caelum?
 conventus hominum, pompam, conviviam, pugnas,
 785 omnia sub verbone creat natura paratque?
 cum praesertim aliis eadem in regione locoque
 longe dissimilis animus res cogitet omnis.
 quid porro, in numerum procedere cum simulacra
 cernimus in somnis et mollia membra movere,
- 790 mollia, mobiliter cum alternis bracchia mittunt
 et referunt oculis gestum pede convenienti?
 scilicet, arte madent simulacra et docta vagantur,

- 793 nocturno facere ut possint in tempore ludos .
 an magis illud erit verum? quia tempore in uno
- 796 tempora multa latent, ratio quae comperit esse,
 propterea fit uti quovis in tempore quaeque
 presto sint simulacra locis in quisque parata .
- 802 et quia tenvia sunt, nisi se contendit, acute
 cernere non potis est animus: proinde omnia quae sunt
 praeterea pereunt, nisi si quae ad se ipse paravit .
- 805 ipse parat sese porro, speratque futurum
 ut videat quod consequitur rem quamque: fit ergo .
 nonne vides oculos etiam, cum tenvia quae sunt
- 809 cernere coeperunt, contendere se atque parare,
 nec sine eo fieri posse ut cernamus acute?
 et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
 si non advertas animum, proinde esse quasi omni
 tempore semotum fuerit longeque remotum .
 cur igitur mirumst, animus si cetera perdit
- 815 praeter quam quibus est in rebus deditus ipse?
 deinde adopinamur de signis maxima parvis,
 ac nos in fraudem induimus frustraminis ipsi.]
- Fit quoque ut inter dum non suppeditetur imago
 eiusdem generis, sed femina quae fuit ante,
- 820 in manibus vir uti factus videatur adesse,
 aut alia ex alia facies aetasque sequatur .
- 826 quod ne miremur sopor atque oblivia curant .
- 822 [Illud in his vitium vehementer rebu' necessesit
 effugere, errorem vitareque praemetuenter,
 lumina ne facias oculorum clara creata,
- 825 prospicere ut possemus, et ut proferre queamus

---

789 sin || locos || 799—801=774 771 772. || 802 nisi que || 804 si *omis-*
sim. || ex || 805 futuram. || 808=804. || 811 nocere || 815 Praeterea ||
 818 nos || 820 virtuti || 822 his rebus vitium vehementer inesse. || 822
 ultareque || 825 possemus || via.

- 827 proceros passus, ideo fastigia posse
 surarum ac feminum pedibus fundata plicari,
 bracchia tum porro validis ex apta lacertis
- 830 esse manusque datas utraque ex parte ministras,
 ut facere ad vitam possemus quae foret usus.
 cetera de genere hoc inter quae cumque pretantur,
 omnia perversa praepostera sunt ratione,
 nil ideo quoniam natumst in corpore ut uti
- 835 possemus, sed quod natumst id procreat usum.
 nec fuit ante videre oculorum lumina natum,
 nec dictis orare prius quam lingua creatast,
 sed potius longe linguae praecessit origo
 sermonem, multoque creatae sunt prius aures
- 840 quam sonus est auditus, et omnia denique membra
 ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus:
 haud igitur potuere utendi crescere causa.
 at contra conferre manu certamina pugnae
 et lacerare artus foedareque membra cruore
- 845 ante fuit multo quam lucida tela volarent,
 et volnus vitare prius natura coëgit
 quam daret obiectum parmai laeva per artem.
 scilicet, et fessum corpus mandare quieti
 multo antiquius est quam lecti mollia strata,
- 850 et sedare sitim prius est quam pocula natum.
 haec igitur possunt utendi cognita causa
 credier, ex usu quae sunt vitaque reperta.
 illa quidem seorsum sunt omnia, quae prius ipsa
 nata dedere suae post notitiam utilitatis.
- 855 quo genere in primis sensus et membra videmus;
 quare etiam atque etiam procul est ut credere possis
 utilitatis ob officium potuisse creari.]

---

829 Bacchia || 830 ex *omissum*. || 836 nata. || 843 conserre || 847 par-
 mat || 856 pocul

[Illud item non est mirandum , corporis ipsa
quod natura cibum quaerit cuiusque animantis .

860 quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
multa modis multis docui , sed plurima debent
ex animalibu' ; quae quia sunt exercita motu ,

864 multa per os exhalantur , cum languida anhelant ,

863 multaque per sudorem ex alto pressa feruntur .

865 his igitur rebus rarescit corpus et omnis
subruitur natura ; dolor quam consequitur rem .
propterea capitur cibus , ut suffulciat artus
et recreet vires inter datus , atque patentem
per membra ac venas ut amorem opturet edendi .

870 umor item discedit in omnia quae loca cumque
poscunt umorem : glomerataque multa vaporis
corpora , quae stomacho praebent incendia nostro ,
dissupat adveniens liquor ac restinguit ut ignem ,
urere ne possit calor amplius aridus artus .

875 sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
abluitur , sic expletur ieiuna cupido .]

Nunc qui fiat uti passus proferre queamus ,
cum volumus , varieque datum sit membra movere ,
et quae res tantum hoc oneris protrudere nostri

880 corporis insuerit , dicam : tu percipe dicta .

dico animo nostro primum simulacra meandi
accidere atque animum pulsare , ut diximus ante .
inde voluntas fit : neque enim facere incipit ullam
rem quisquam , quam mens providit quid velit ante .

885 id quod providet , illius rei constat imago .

ergo animus cum sese ita commovet ut velit ire
inque gredi , ferit extemplo quae in corpore toto ,
per membra atque artus , animai dissita vis est :

---

862 quae *omissum* . || 876 ieluna || 877 flat || quemus . || 878 vareque ||
879 onoris || 884 quam *omissum* . || 885 constare || 886 Ego

et facilest factu, quoniam coniuncta tenetur.
 890 inde ea porporro corpus ferit, atque ita tota
 paulatim moles protruditur atque movetur.
 praeterea tum rarescit quoque corpus, et aër,
 scilicet, ut debet qui semper mobilis extat,
 per patefacta venit penetratque foramina largus,
 895 et dispargitur ad partis ita quasque minutas
 corporis. hic igitur rebus fit utrimque duabus,
 corporis ut navis velis ventoque feratur.
 nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
 tantula quod tantum corpus corpuscula possunt
 900 contorquere et onus totum convertere nostrum:
 quippe etenim ventus supitili corpore tenvis
 trudit agens magnam magno molimine navem,
 et manus una regit quanto vis impete euntem
 atque gubernaculum contorquet quo libet unum,
 905 multaque, per trocleas et tympana, pondera magna
 commovet atque levi sustollit machina nisu.

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
 inriget atque animi curas e pectore solvat,
 suavidicis potius quam multis versibus edam;
 910 parvus ut est cyeni melior canor, ille gruum quam
 clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
 tu mihi da tenuis aures animumque sagacem,
 ne fieri negites quae dicam posse, retroque
 vera repulsanti discedas pectore dicta,
 915 tutemet in culpa cum sis neque cernere possis.
 principio somnus fit ubi est distracta per artus
 vis animae partimque foras eiecta recessit
 et partim contrusa magis concessit in altum:
 dissoluuntur enim tum demum membra fluuntque.

889 factum || 890 perit || 897 utac || 899 Tantua || 905 pondere magno.
 907 modi || quiete. || 909 Suautdicis || 915 Tutimet

920 nam dubium non est, animai quin opera sit
 sensus hic in nobis, quem cum sopor inpedit esse,
 tum nobis animam perturbatam esse putandumst
 eiectamque foras; non omnem: namque iaceret
 aeterno corpus perfusum frigore leti.

925 quippe, ubi nulla latens animai pars remaneret
 in membris, cinere ut multa latet obrutus ignis,
 unde reconfari sensus per membra repente
 posset, ut ex igni caeco consurgere flamma?

Sed quibus haec rebus novitas confiat, et unde

930 perturbari anima et corpus languescere possit,
 expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
 principio externa corpus de parte necessum est,
 aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
 tundier atque ab ibus crebro pulsarier ictu,

935 proptereaque fere res omnes aut corio sunt
 aut etiam conchis aut callo aut cortice tectae.
 interiorem etiam partem spirantibus aër
 verberat hic idem, cum ducitur atque reflatur.
 quare utrimque secus cum corpus vapulet, et cum

940 perveniant plagae per parva foramina nobis
 corporis ad primas partis elementaque prima,
 fit quasi paulatim nobis per membra ruina.
 conturbantur enim positurae principiorum
 corporis atque animi. fit uti pars inde animai

945 eiciatur, et introrsum pars abdita cedat,
 pars etiam distracta per artus non queat esse
 coniuncta inter se neque motu mutua fungi:
 inter enim saepit coetus natura viasque:
 ergo sensus abit mutatis motibus alte.

950 et quoniam non est quasi quod suffulciat artus,
 debile fit corpus, languescuntque omnia membra,

928 Possit || 929 conflatur || 934 atque eius || 936 gallo || 945 Eliciat

bracchia palpebraeque cadunt, poplitesque cubanti
 saepe tamen summittuntur virisque resolvunt.
 deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aër,
 955 haec eadem cibus, in venas dum diditur omnis,
 efficit. et multo sopor ille gravissimus exstat,
 quem satur aut lassus capias, quia plurima tum se
 corpora conturbant magno contusa labore.
 fit ratione eadem coniectus partim animai
 960 altior, atque foras eiectus largior eius,
 et divisor inter se ac distractior actus.

Et quo quisque fere studio devinctus adhaeret,
 aut quibus in rebus multum sumus ante morati
 atque in ea ratione fuit contenta magis mens,
 965 in somnis eadem plerumque videmur obire;
 cauidici causas agere et componere leges,
 induperatores pugnare ac proelia obire,
 nautae contractum cum ventis degere bellum,
 nos agere hoc autem et naturam quaerere rerum
 970 semper et inventam patriis exponere chartis.
 cetera sic studia atque artes plerumque videntur
 in somnis animos hominum frustrata tenere.
 et qui cunque dies multos ex ordine ludis
 adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
 975 cum iam destiterunt ea sensibus usurpare,
 reliquias tamen esse vias in mente patentis,
 qua possint eadem rerum simulacra venire:
 per multos itaque illa dies eadem obversantur
 ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
 980 cernere saltantis et mollia membra moventis,
 et citharae liquidum carmen chordasque loquentis
 auribus accipere, et consessum cernere eundem
 scenaique simul varios splendere decores.

---

959 parte || 961 intus. || 982 consensum || 983 Scenatque

- usque adeo magni refert studium atque voluptas,
 985 et quibus in rebus consuerint esse operati
 non homines solum sed vero animalia cuncta.
 quippe videbis equos fortis, cum membra iacebunt,
 in somnis sudare tamen spirareque semper
 et quasi de palma summas contendere viris
 990 aut quasi carceribus patefactis . . . . .
 999 venantumque canes in molli saepe quiete
 991 iactant crura tamen subito vocesque repente
 mittunt et crebro redducunt naribus auras,
 ut vestigia si teneant inventa ferarum,
 expergefactive secuntur inania saepe
 995 cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant,
 donec discussis redeant erroribus ad se.
 at consueta domi catulorum blanda propago
 discutere et corpus de terra corripere instant
 1004 proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur.
 et quo quaeque magis sunt aspera seminiorum,
 tam magis in somnis eadem saevire necessust:
 at variae fugiunt volucres pinnisque repente
 sollicitant divom nocturno tempore lucos,
 accipitres somno in leni si proelia pugnas
 1010 edere sunt persectantes visaeque volantes.
 porro hominum mentes, magnis qui mentibus edunt
 magna, itidem saepe in somnis faciuntque geruntque,
 reges expugnant, capiuntur, proelia miscent,
 tollunt clamorem, quasi si iugulentur ibidem.
 1015 multi depugnant gemitusque doloribus edunt,
 et quasi pantherae morsu saevive leonis
 mandantur magnis clamoribus omnia complent.

984 voluntas. || 989 palmas || 990 saepe quiete. || 991 vocisque || 995
 fuga || dedita || 996 terroribus || 1000—1003 = 991—994. || 1011 que
 montibus || 1013 expugnant

- multi de magnis per somnum rebu' loquuntur ,
indicioque sui facti persaepe fuere .
- 1020 multi mortem obeunt . multi , de montibus altis
ut qui praecipitent ad terram corpore toto ,
externantur , et ex somno quasi mentibu' capti
vix ad se redeunt , permoti corporis aestu .
flumen item sitiens aut fontem propter amoenum
- 1025 adsidet et totum prope faucibus occupat amnem .
puri saepe lacum propter sei ac dolia curta
somno devincti credunt se extollere vestem ,
totius umorem saccatum corpori' fundunt ,
cum Babylonica magnifico splendore rigantur .
- 1030 tum quibus aetatis freta prinitus insinuatur
semen , ubi ipsa dies membris matura creavit ,
conveniunt simulacra foris e corpore quodam ,
nuntia praeclari voltus pulchrique coloris ,
qui ciet iritans loca turgida semine multo ,
- 1035 ut quasi transactis saepe omnibu' rebu' profundant
fluminis ingentis fluctus vestemque cruentent .
Sollicitatur id e nobis , quod diximus ante ,
semen , adulta aetas cum primum roborat artus .
namque alias aliud res commovet atque lacessit :
- 1040 ex homine humanum semen ciet una hominis vis ,
quod simul atque suis eiectum sedibus exit ,
per membra atque artus decedit corpore toto ,
in loca conveniens nervorum certa , cietque
continuo partis genitalis corporis ipsas .
- 1045 inritata tument loca semine , fitque voluntas
eicere id quo se contendit dira lubido ,
- 1048 idque petit corpus , mens unde est saucia amore :

1022 Exterruntur || 1026 iacum || se || 1032 quoque. || 1033 colores. ||
1034 Quae || 1035 Et || 1036 cruentet. || 1037 c *omissum*. || 1038 ad-
vita || 1047 = 1034.

namque omnes plerumque cadunt in vulnus, et illam
 1050 emicat in partem sanguis, unde icimur ictu,
 et si comminus est, hostem ruber occupat umor.
 sic igitur Veneris qui telis accipit ictus,
 sive puer membris muliebribus hunc iaculatur
 seu mulier toto iactans e corpore amorem,
 1055 unde feritur, eo tendit, gestitque coire
 et iacere umorem in corpus de corpore ductum:
 namque voluptatem praesagit muta cupido.

Haec Venus est nobis: hinc autemst momen amoris,
 hinc illaëc. primum Veneris dulcedinis in cor
 1060 stillavit gutta, et successit frigida cura:
 nam si abest quod aves, presto simulacra tamen sunt
 illius et nomen dulce obversatur ad auris.
 sed fugitare decet simulacra et pabula amoris
 absterrere sibi atque alio convertere mentem
 1065 et iacere umorem conlectum in corpora quaeque,
 nec retinere, semel conversum unius amore,
 et servare sibi curam certumque dolorem:
 ulcus enim vivescit et inveterascit alendo,
 inque dies gliscit furor atque erumna gravescit,
 1070 si non prima novis conturbes volnera plagis
 volgivagaque vagus Venere ante recentia cures
 aut alio possis animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is qui vitat amorem,
 sed potius quae sunt sine poena commoda sumit:
 1075 nam certe purast sanis magis inde voluptas
 quam miseris. etenim potiundi tempore in ipso
 fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
 nec constat quid primum oculis manibusque fruantur.
 quod petiere, premunt arte, faciuntque dolorem

1058 nomen || 1059 ille || 1061 Namst || ames || 1065 coniectum || 1068
 Vicus

- 1080 corporis, et dentes inlidunt saepe labellis,
 osculaque adfligunt, quia non est pura voluptas
 et stimuli subsunt, qui instigant laedere id ipsum,
 quod cumque est, rabies unde illaec germina surgunt.
 sed leviter poenas frangit Venus inter amorem,
- 1085 blandaque refrenat morsus admixta voluptas.
 namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
 restringui quoque posse ab eodem corpore flammam.
 quod fieri contra totum natura repugnat:
 unaque res haec est, cuius quo magis plurima habemus.
- 1090 tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
 nam cibus atque umor membris adsumitur intus;
 quae quoniam certas possunt obsidere partis,
 hoc facile expletur laticum frugumque cupido:
 ex hominis vero facie pulchroque colore
- 1095 nil datur in corpus praeter simulacra fruendum
 tenvia; quae mentem spes raptat saepe misella.
 ut bibere in somnis sitiens quom quaerit, et umor
 non datur, ardorem qui membris stinguere possit,
 sed laticum simulacra petit frustra que laborat
- 1100 in medioque sitit torrenti flumine potans,
 sic in amore Venus simulacris ludit amantis,
 nec satiari queunt spectando corpora coram,
 nec manibus quicquam teneris abradere membris
 possunt errantes incerti corpore toto.
- 1105 denique cum membris conlatis flore fruuntur
 aetatis, iam cum praesagit gaudia corpus
 atque in eost Venus ut muliebria conserat arva,
 adfligunt avide corpus iunguntque salivas
 oris et inspirant pressantes dentibus ora,
- 1110 ne quicquam, quoniam nil inde abradere possunt

- nec penetrare et abire in corpus corpore toto :
 nam facere inter dum velle et certare videntur .
 usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent ,
 membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt .
 1115 tandem ubi se erupit nervis conlecta cupido ,
 parva fit ardoris violenti pausa parumper :
 inde redit rabies eadem et furor ille revisit ,
 cum sibi quid cupiant ipsi contingere quaerunt ,
 nec reperire malum id possunt quae machina vincat .
 1120 usque adeo incerti tabescunt vulnere caeco .
 Adde quod absumunt viris pereuntque labore ,
 adde quod alterius sub nutu degitur aetas .
 labitur interea res et Babylonica fiunt ,
 languent officia atque aegrotat fama vacillans .
 1125 argentum et pulchra in pedibus Sicyonia rident ,
 scilicet , et grandes viridi cum luce zmaragdi
 auro includuntur , teriturque thalassina vestis
 adsidue et Veneris sudorem exercita potat .
 et bene parta patrum fiunt anademata , mitrae ,
 1130 inter dum in pallam atque alideusia Ciaque vertunt .
 eximia veste et victu convivia , lychni ,
 pocula crebra , unguenta , coronae , sarta , parantur ,
 ne quiquam , quoniam medio de fonte leporum
 surgit amari aliquid , quod in ipsis floribus angat ,
 1135 aut cum conscius ipse animus se forte remordet
 desidiose agere aetatem lustrisque perire ,
 aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit ,
 quod cupido adfixum cordi vivescit ut ignis ,
 aut nimium iactare oculos aliumve tueri
 1140 quod putat in voltuque videt vestigia risus .

1115 coniecta || 1118 quod || 1121 utris || 1123 babylonia || 1124 vigilans . || 1125 Unguenta || 1129 flunt || 1130 alidensia chiaque || 1131 luidi . || 1137 ambiquo

- Atque in amore mala haec proprio summeque secundo
 inveniuntur : in adverso vero atque inopi sunt,
 prendere quae possis oculorum lumine operto,
 innumerabilia ; ut melius vigilare sit ante ,
- 1145 qua docui ratione , cavereque ne inliciaris .
 nam vitare , plagas in amoris ne iaciamur ,
 non ita difficile est quam captum retibus ipsis
 exire et validos Veneris perrumpere nodos .
 et tamen implicitus quoque possis inque peditus
- 1150 effugere infestum , nisi tute tibi obvius obstes
 et praeter mittas animi vitia omnia primum
 aut quae corpori sunt eius , si quam petis ac vis .
 nam faciunt homines plerumque cupidine caeci
 et tribuunt ea quae non sunt his commoda vere .
- 1155 multimodis igitur pravas turpisque videmus
 esse in deliciis summoque in honore vigere .
 atque alios alii inrident Veneremque süadent
 ut placent , quoniam foedo adflicentur amore ,
 nec sua respiciunt miseri mala maxima saepe .
- 1160 nigra melichrus est , immunda et fetida acosmos ,
 caesia Palladium , nervosa et lignea dorcas ,
 parvula , pumilio , chariton mia , tota merum sal ,
 magna atque inmanis cataplexis plenaque honoris .
 balba loqui non quit , traulizi , muta pudens est :
- 1165 at flagrans , odiosa , loquacula , Lampadium fit .
 ischnon eromenion tum fit , cum vivere non quit
 prae macie : rhadine verost iam mortua tussi .
 at Lamia et mammösa Ceres est ipsa ab Iaccho ,
 simula Silena ac saturast , labeosa philema .
- 1170 cetera de genere hoc longum est si dicere coner .
 sed tamen esto iam quanto vis oris honore ,

1141 male || 1145 inliciaris . || 1152 Ut || si *omissum* . || ppetis || 1154
 is || 1156 delictis || 1160 foctida || 1168 iamina || 1170 esti:

- cui Veneris membris vis omnibus exoriatur :
 nempe aliae quoque sunt : nempe hac sine viximus ante :
 nempe eadem facit , et scimus facere , omnia turpi ,
 1175 et miseram taetris se suffit odoribus ipsa ,
 quam famulae longe fugitant furtimque cachinnant .
 at lacrimans exclusus amator limina saepe
 floribus et sertis operit postisque superbos
 unguis amaracino et foribus miser oscula figit ;
 1180 quem si iam ammissu venientem offenderit aura
 una modo , causas abeundi quaerat honestas ,
 et meditata diu cadat alte sumpta querella ,
 stultitiaeque ibi se damnet , tribuisse quod illi
 plus videat quam mortali concedere par est .
 1185 nec Veneres nostras hoc fallit ; quo magis ipsae
 omnia summo opere hos vitae poscaenia celant ,
 quos retinere volunt adstrictosque esse in amore ,
 ne quiquam , quoniam tu animo tamen omnia possis
 protrahere in lucem atque omnis inquirere risus ,
 1190 et , si bello animost et non odiosa , vicissim
 praeter mittere et humanis concedere rebus .
 Nec mulier semper ficto suspirat amore ,
 quae complexa viri corpus cum corpore iungit
 et tenet adsuctis umectans oscula labris :
 1195 nam facit ex animo saepe , et communia quaerens
 gaudia sollicitat spatium decurrere amoris .
 nec ratione alia volucres armenta feraeque
 et pecudes et equae maribus subsidere possunt ,
 si non ipsa , quod illorum subat , ardet abundans
 1200 natura et Venerem salientum laeta retractat .
 nonne vides etiam quos mutua saepe voluptas

1174 turpis. || 1176 longi fugitan || 1180 missum || 1182 cadet || 1183
 Stultitiaque || 1186 postcaenia || 1188 posses. || 1191 et *omissum*. || 1198
 possent. || 1200 sallentum || retractant.

1202 vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
 in triviis quam saepe canes, discedere aventis,
 1210 divorsi cupide summis ex viribu' tendunt,
 1204 quom interea validis Veneris compagibus haerent!
 quod facerent numquam, nisi mutua gaudia nossent,
 quae iacere in fraudem possent vinctosque tenere.
 quare etiam atque etiam, ut dico, est communi' voluptas.

Et commiscendo quom semine forte virili
 femina vim vicit subita vi corripuitque,
 1211 tum similes matrum materno semine fiunt,
 ut patribus patrio. sed quos utriusque figurae
 esse vides, iuxtim miscentes vultu parentum,
 corpore de patrio et materno sanguine crescunt,
 1215 semina cum Veneris stimulis excita per artus
 obvia confligit conspirans mutuus ardor,
 et neque utrum superavit eorum nec superatumst.
 fit quoque ut inter dum similes existere avorum
 possint et referant proavorum saepe figuras
 1220 propterea quia multa modis primordia multis
 mixta suo celant in corpore saepe parentis,
 quae patribus patres tradunt ab stirpe profecta:
 inde Venus varia producit sorte figuras,
 maiorumque refert vultus vocesque comasque;
 1225 quandoquidem nilo magis haec de semine certo
 fiunt quam facies et corpora membraque nobis,
 et muliebre oritur patrio de semine saeculum,
 maternoque mares existunt corpore creti.
 semper enim partus duplici de semine constat,
 1230 atque utri similest magis id quod cumque creatur,
 eius habet plus parte aequa; quod cernere possis,
 sive virum suboles sive muliebris origo.

1202 Vixit || vincis || 1203 cum || 1209 ulcit || 1212 partibus || 1220
 multimodis || 1222 a || 1224 refer || 1225 de *omissum*. || 1230 quo

- Nec divina satum genitalem numina cuiquam
 absterrent, pater a gnatis ne dulcibus umquam
 1235 appelletur et ut sterili Venere exigat aevom;
 quod plerumque putant, et multo sanguine maesti
 conspergunt aras adolentque altaria donis,
 ut gravidas reddant uxores semine largo,
 ne quiquam, divom numen sortisque fatigant.
- 1240 nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
 et liquido praeter iustum tenuique vicissim.
 tenve locis quia non potis est adfigere adhaesum,
 liquitur extemplo et revocatum cedit abortu.
 crassius his porro quoniam concretius aequo
 1245 mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu
 aut penetrare locos aequo nequit aut penetratum
 aegre admiscetur muliebri semine semen.
 nam multum harmoniae Veneris differre videntur.
 atque alias alii complent magis, ex aliisque
 1250 succipiunt aliae pondus magis inque gravescunt.
 et multae steriles Hymenacis ante fuerunt
 pluribus, et nactae post sunt tamen unde puellas
 suscipere et partu possent ditescere dulci.
 et quibus ante domi fecundae saepe nequissent
- 1255 uxores parere, inventast illis quoque compar
 natura, ut possent gnatis munire senectam.
 usque adeo magni refert, ut semina possint
 seminibus commisceri genitaliter apta,
 crassaque convenient liquidis et liquida crassis.
- 1260 atque in eo refert quo victu vita colatur:
 namque aliis rebus concresecunt semina membris,
 atque aliis extendantur tabentque vicissim.
 et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,

1234 praeter || 1243 ercdit || 1244 hic || 1247 mulieri || 1252 pos || 1255
 Uxoris || 1259 conveniunt || 1262 alii || tabenque

- id quoque permagni refert: nam more ferarum
 1265 quadrupedumque magis ritu plerumque putantur
 concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
 pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
 nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
 nam mulier prohibet se concipere atque repugnat,
 1270 clunibus ipsa viri Venerem si laeta retractat
 atque exossato ciet omni pectore fluctus:
 eicit enim sulcum recta regione viaque
 vomeris, atque locis avertit seminis ictum.
 idque sua causa consuerunt scorta moveri,
 1275 ne complerentur crebro gravidaeque iacerent,
 et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset;
 coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.
 Nec divinitus inter dum Venerisque sagittis
 deteriore fit ut forma muliercula ametur:
 1280 nam facit ipsa suis inter dum femina factis
 morigerisque modis et munde corpore culto,
 ut facile insuescat secum nos degere vitam.
 quod super est, consuetudo concinnat amorem:
 nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu,
 1285 vincitur in longo spatio tamen atque labascit.
 nonne vides etiam guttas in saxa cadentis
 umoris longo in spatio pertundere saxa?

1267 lumbris. || 1268 Ne || 1275 gravidaque. || 1281 moris || 1282 nos
 omisum.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBER QUINTUS.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
condere pro rerum maiestate hisque repertis?
quisve valet verbis tantum, qui fingere laudes
pro meritis eius possit, qui talia nobis
5 pectore parta suo quaesitaque praemia liquit?
nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
dicendum est, deus ille fuit, deus, inclyte Memmi,
qui princeps vitae rationem invenit eam quae
10 nunc appellatur sapientia, quique per artem
fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris
in tam tranquillo et tam clara luce locavit.
confer enim divina aliorum antiqua reperta.
namque Ceres fertur fruges Liberque liquoris
15 vitigeni laticem mortalibus instituisse;
cum tamen his posset sine rebus vita manere,
ut fama est aliquas etiam nunc vivere gentis:
at bene non poterat sine puro pectore vivi;

2 maiestatis atque || 5 quaesita || 12 vocavit. || 14 keres

- quo magis hic merito nobis deus esse videtur,
 20 ex quo nunc etiam per magnas didita gentis
 dulcia permulcent animos solacia vitae.
 Herculis antistare autem si facta putabis,
 longius a vera multo ratione ferere.
 quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus
 25 ille leonis obsesset et horrens Arcadius sus?
 denique quid Cretae taurus Lernaeaque pestis
 hydra venenatis posset vallata colubris?
 quidve tripectora ter gemini vis Geryonai
 et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
 31 Thracam Bistoniasque plagas atque Ismara propter,
 30 tanto opere officerent, et aves Stympthala colentes?
 32 aureaque Hesperidum servans fulgentia mala,
 asper, acerba tuens, immani corpore serpens
 arboris amplexus stirpem quid denique obsesset
 35 propter Atlanteum litus pelageque sonora,
 quo neque noster adit quisquam nec barbarus audet?
 cetera de genere hoc quae sunt portenta premissa,
 sei non victa forent, quid tandem viva nocerent?
 nil, ut opinor: ita ad satietatem terra ferarum
 40 nunc etiam scattit et trepido terrore repleta est
 per nemora ac montes magnos silvasque profundas;
 quae loca vitandi plerumque est nostra potestas.
 at nisi purgatumst pectus, quae proelia nobis
 atque pericula tumst ingratis insinuandum!
 45 quantae tum scindunt hominem cuppedinis aeres
 sollicitum curae, quantique perinde timores!
 quidve superbia spurcicia ac petulantia? quantas
 efficiunt clades! quid luxus desidiaequae?
 haec igitur qui cuncta subegerit ex animoque

31 Thracia || 30 nobis tymphala || 33 acerban || 34 stirpes || 35 atianeam ||
 pelagique severa. || 38 Sed || vincita || 44 sunt || 45 cuppedines

- 50 expulerit dictis, non armis, nonne decebit
 hunc hominem numero divom dignarier esse?
 cum bene praesertim multa ac divinitus ipsis
 immortalibu' de divis dare dicta suërit
 atque omnem rerum naturam pandere dictis.
- 55 Cuius ego ingressus vestigia dum rationes
 persequor ac doceo dictis, quo quaeque creata
 foedere sint, in eo quam sit durare necessum
 nec validas valeant aevi rescindere leges,
 quo genere in primis animi natura reperta est
- 60 nativo primum consistere corpore creta
 nec posse incolumis magnum durare per aevom,
 sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
 cernere cum videamur eum quem vita reliquit,
 quod super est, nunc huc rationis detulit ordo,
- 65 ut mihi mortali consistere corpore mundum
 nativomque simul ratio reddunda sit esse;
 et quibus ille modis congressus materiai
 fundarit terram, caelum, mare, sidera, solem,
 lunaique globum; tum quae tellure animantes
- 70 extiterint, et quae nullo sint tempore natae;
 quove modo genus humanum variante loquella
 coeperit inter se vesci per nomina rerum;
 et quibus ille modis divom metus insinuarit
 pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
- 75 fana lacus lucos aras simulacraque divom.
 praeterea solis cursus lunaeque meatus
 expediam qua vi flectat natura gubernans;
 ne forte haec inter caelum terramque reamur
 libera sponte sua cursus lustrare perennis,
- 80 morigera ad fruges augendas atque animantis,
 neve aliqua divom volvi ratione putemus.

---

53 e || 61 incolumē || 67 materiam. || 70 sin || 71 loquela.

nam bene qui didicere deos securum agere aevom ,
 si tamen interea mirantur qua ratione
 quaeque geri possint , praesertim rebus in illis
 85 quae supera caput aetheriis cernuntur in oris ,
 rursus in antiquas referuntur religiones ,
 et dominos acris adsciscunt , omnia posse
 quos miseri credunt , ignari quid queat esse ,
 quid nequeat , finita potestas denique cuique
 90 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens .

Quod super est , ne te in promissis plura moremur ,
 principio maria ac terras caelumque tuere ;
 quorum naturam triplicem , tria corpora , Memmi ,
 tris species tam dissimilis , tria talia texta ,
 95 una dies dabit exitio , multosque per annos
 sustentata ruet moles et machina mundi .
 nec me animi fallit quam res nova miraque menti
 accidat exitium caeli terraeque futurum ,
 et quam difficile id mihi sit pervincere dictis ;
 100 ut fit ubi insolitam rem adportes auribus ante ,
 nec tamen hanc possis oculorum subdere visu
 nec iacere indu manus , via qua munita fidei
 proxima fert humanum in pectus templaque mentis .
 sed tamen effabor . dictis dabit ipsa fidem res ,
 105 forsitan , et graviter terrarum motibus ortis
 omnia conquassari in parvo tempore cernes .
 quod procul a nobis flectat fortuna gubernans ,
 et ratio potius quam res persuadeat ipsa
 succidere horrisono posse omnia victa fragore .

110 [Qua prius adgrediar quam de re fundere fata
 sanctius et multo certa ratione magis quam
 Pythia quae tripode a Phoebi lauroque profatur ,
 multa tibi expediam doctis solacia dictis ;

- religione refrenatus ne forte rearis
 115 terras et solem et caelum, mare sidera lunam,
 corpore divino debere aeterna manere,
 proptereaque putes ritu par esse Gigantum
 pendere eos poenas inmani pro scelere omnis,
 qui ratione sua disturbent moenia mundi
 120 praeclarumque velint caeli restinguere solem,
 immortalia mortali sermone notantes;
 quae procul usque adeo divino a numine distent,
 inque deum numero quae sint indigna videri,
 notitiam potius praebere ut posse putentur
 125 quid sit vitali motu sensuque remotum.
 quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
 posse animi natura putetur consiliumque;
 sicut in aethere non arbor, non aequore salso
 nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis,
 130 nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse.
 certum ac dispositumst ubi quicquid crescat et insit.
 sic animi natura nequit sine corpore oriri
 sola neque a nervis et sanguine longiter esse.
 quid si posset enim? multo prius ipsa animi vis
 135 in capite aut umeris aut imis calcibus esse
 posset, et innasci quavis in parte soleret
 tandem in eodem homine atque in eodem vase manere.
 quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
 dispositumque videtur ubi esse et crescere possit
 140 seorsum anima atque animus, tanto magis infitiandum
 totum posse extra corpus formamque animale
 putribus in glebis terrarum aut solis in igni
 aut in aqua durare aut altis aetheris oris.

114 Religione || 116 meare. || 117 pars || 121 sermoni || 122 nimbis-
 bistent. || 131 crescat et inest. || 133 neque arvis || longius || 134 Quod ||
 142 glebris || in *omissum*.

haud igitur constant divino praedita sensu ,
 145 quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata .

Illud item non est ut possis credere , sedes
 esse deum sanctas in mundi partibus ullis .
 tenuis enim natura deum longeque remota
 sensibus ab nostris animi vix mente videtur ;

150 quae quoniam manuum tactum suffugit et ictum ,
 tactile nil nobis quod sit contingere debet :
 tangere enim non quit quod tangi non licet ipsum .
 quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
 dissimiles debent , tenuest si corpu' deorum ;

155 quae tibi posterius largo sermone probabo .
 dicere porro hominum causa voluisse parare
 praeclaram mundi naturam , proptereaue
 adlaudabile opus divom laudare decere
 aeternumque putare atque immortale futurum ,

160 nec fas esse , deum quod sit ratione vetusta
 gentibus humanis fundatum perpetuo aevo ,
 sollicitare suis ulla vi ex sedibus umquam ,
 nec verbis vexare et ab imo evertere summa ,
 cetera de genere hoc adfingere et addere , Memmi ,

165 desiperest . quid enim immortalibus atque beatis
 gratia nostra queat largirier emolumenti ,
 ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur ?
 quidve novi potuit tanto post ante quietos
 illicere ut cuperent vitam mutare priorem ?

175 at , credo , in tenebris vita ac merore iacebat ,
 donec diluxit rerum genitalis origo .

170 nam gaudere novis rebus debere videtur
 cui veteres obsunt : sed cui nil accidit aegri
 tempore in ante acto , cum pulchre degeret aevom ,
 quid potuit novitatis amorem accendere tali ?

---

152 quod si || 154 tenues de corpore eorum . || 175 An

- 174 quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
 177 natus enim debet qui cumque est velle manere
 in vita, donec retinebit blanda voluptas:
 qui numquam vero vitae gustavit amorem
 180 nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
 exemplum porro gignundis rebus et ipsa
 notities hominum dis unde est insita primum,
 quid vellent facere ut scirent animoque viderent,
 quove modost umquam vis cognita principiorum,
 185 quidque inter sese permutato ordine possent,
 si non ipsa dedit specimen natura creandi?
 nanque ita multa modis multis primordia rerum
 ex infinito iam tempore percita plagis
 ponderibusque suis consuerunt concita ferri
 190 omnimodisque coire atque omnia pertemptare,
 quae cumque inter se possent congressa creare,
 ut non sit mirum, si in talis disposituras
 deciderunt quoque et in talis venere meatus,
 qualibus haec rerum geritur nunc summa novando.
 195 Quod si iam rerum ignorem primordia quae sint,
 hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
 confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
 nequaquam nobis divinitus esse paratam
 naturam rerum: tanta stat praedita culpa.
 200 principio quantum caeli tegit impetus ingens,
 inde aliquam partem montes silvaeque ferarum
 possedere, tenent rupes vastaeque paludes
 et mare, quod late terrarum distinet oras.
 inde duas porro prope partis fervidus ardor
 205 adsiduusque geli casus mortalibus aufert.
 quod super est arvi, tamen id natura sua vi

182 divis || 185 se || 186 speciem || 187 multimodis || 191 possint || 193
 maestus. || 195 si *omissum*. || 201 avidam

- sentibus obducat, ni vis humana resistat
 vitae causa valido consueta bidenti
 ingemere et terram pressis proscindere aratris.
- 210 si non fecundas vertentes vomere glebas
 terraique solum subigentes cimus ad ortus,
 sponte sua nequeant liquidas existere in auras,
 et tamen inter dum magno quaesita labore
 cum iam per terras frondent atque omnia florent,
- 215 aut nimiis torret fervoribus aetherius sol
 aut subiti peremunt imbris gelidaeque pruinae,
 flabraque ventorum violento turbine vexant.
 praeterea genus horrifera natura ferarum
 humanae genti infestum terraque marique
- 220 cur alit atque auget? cur anni tempora morbos
 atportant? quare mors immatura vagatur?
 tum porro puer, ut saevis proiectus ab undis
 navita, nudus humi iacet, infans, indigus omni
 vitali auxilio, cum primum in luminis oras
- 225 nixibus ex alvo matris natura profudit,
 vagituque locum lugubri complet, ut aecumst
 cui tantum in vita restet transire malorum.
 at variae crescunt pecudes armenta feraeque,
 nec crepitacillis opus est, nec cuiquam adhibendast
- 230 almae nutricis blanda atque infracta loquella,
 nec varias quaerunt vestes pro tempore caeli,
 denique non armis opus est, non moenibus altis,
 qui sua tutentur, quando omnibus omnia large
 tellus ipsa parit naturaque daedala rerum.]
- 235 Principio quoniam terrai corpus et umor
 aurarumque leves animae calidique vapores,
 e quibus haec rerum consistere summa videtur,

208 dibenti. || 209 atris. || 211 Terraeque || 223 indignus || 227 rect
 transirest || 230 Arme || loquela.

omnia nativo ac mortali corpore constant,
debet eodem omnis mundi natura putari.

- 240 quippe etenim, quorum partis et membra videmus
corpore nativo ac mortalibus esse figuris,
haec eadem ferme mortalia cernimus esse
et nativa simul. qua propter maxima mundi
cum videam membra ac partis consumpta regigni,
245 scire licet caeli quoque item terraeque fuisse
principiale aliquod tempus clademque futuram.

Illud in his rebus ne corripuisse rearis
me mihi, quod terram atque ignem mortalia sumpsi
esse, neque umorem dubitavi aurasque perire,

- 250 atque eadem gigni rursusque augescere dixi,
principio pars terrai non nulla, perusta
solibus adsiduis, multa pulsata pedum vi,
pulveris exhalat nebulam nubesque volantis,
quas validi toto dispergunt aëre venti.

- 255 pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
praeterea pro parte sua, quod cumque alid auget,
redditur: et quoniam dubio procul esse videtur
omniparens eadem rerum commune sepulcrum,
260 ergo terra tibi libatur et aucta recrescit.

Quod super est, umore novo mare flumina fontes
semper abundare et latices manare perennis

- nil opus est verbis: magnus decursus aquarum
undique declarat. sed primum quicquid aquai
265 tollitur, in summaque fit ut nil umor abundet,
partim quod validi verrentes aequora venti
diminuunt radiisque retexens aetherius sol,
partim quod supter per terras diditur omnis:
percolatur enim virus, retroque remanat

239 eadem || 241 nativom || 245 idem || 251 ulla || 264 quidquid

270 materies umoris et ad caput amnibus omnis
convenit, inde super terras fluit agmine dulci
qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aëra nunc igitur dicam, qui corpore toto
innumerabiliter privas mutatur in horas.

275 semper enim, quod cumque fluit de rebus, id omne
aëris in magnum fertur mare; qui nisi contra
corpora retribuatur rebus recreetque fluentis,
omnia iam resoluta forent et in aëra versa:
haut igitur cessat gigni de rebus et in res

280 recidere, adsidue quoniam fluere omnia constat.

Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,
inrigat adsidue caelum candore recenti
suppeditatque novo confestim lumine lumen.
nam primum quicquid fulgoris disperit ei,

285 quo cumque accidit. id licet hinc cognoscere possis,
quod simul ac primum nubes succedere soli
coeperet et radios inter quasi rumpere lucis,
extemplo inferior pars horum disperit omnis,
terraque inumbratur qua nimbi cumque feruntur;

290 ut noscas splendore novo res semper egere,
et primum iactum fulgoris quemque perire,
nec ratione alia res posse in sole videri,
perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.
quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,

295 lumina, pendentes lychni claraeque coruscis
fulguribus pingues multa caligine taedae
consimili properant ratione, ardore ministro,
suppeditare novom lumen, tremere ignibus instant,
instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:

300 usque adeo properanter ab omnibus ignibus ei

---

272 semel secta semel || 274 oras. || 282 regenti. || 288 disperis || 291
Ut || 293 suppedite || 295 lychni || 297 proferant

exitium celeri celatur origine flammae .
 sic igitur solem lunam stellasque putandumst
 ex alio atque alio lucem iactare subortu
 et primum quicquid flammaram perdere semper ;

305 inviolabilia haec ne credas forte vigere .

Denique non lapides quoque vinci cernis ab aevo ,
 non altas turris ruere et putrescere saxa ,
 non delubra deum simulacraque fessa fatisci ,
 nec sanctum numen fati protollere finis

310 posse neque adversus naturae foedera niti ?

denique non monumenta virum dilapsa videmus ,
 quae fore proporro vetitumque senescere credas ,
 non ruere avolsos silices a montibus altis
 nec validas aevi vires perferre patique

315 finiti ? neque enim caderent avolsa repente ,

ex infinito quae tempore pertolerassent
 omnia tormenta aetatis , privata fragore .

Denique iam tuere hoc , circum supraque quod omnem
 continet amplexu terram : si procreat ex se

320 omnia , quod quidam memorant , recipitque perempta ,

totum nativum mortali corpore constat .

nam quod cumque alias ex se res auget alitque ,
 deminui debet , recreari , cum recipit res ,

Praeterea si nulla fuit genitalis origo

325 terrarum et caeli semperque aeterna fuere ,

cur supera bellum Thebanum et funera Troiae

non alias alii quoque res cecinere poëtae ?

quo tot facta virum totiens cecidere neque usquam
 aeternis famae monumentis insita florent ?

330 verum , ut opinor , habet novitatem summa , recensque

naturast mundi neque pridem exordia cepit .

301 celeratur || 302 putandum . || 304 quicquid || 310 foederant || 312
 Quererere || sibi cumque || 318 omne . || 326 funera || 327 ali || 331 Na-
 tura mundist

quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
 nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
 multa, modo organici melicos peperere sonores,
 335 denique natura haec rerum ratioque repertast
 nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
 nunc ego sum in patrias qui possim vertere voces.
 quod si forte fuisse ante hac eadem omnia credis,
 sed periisse hominum torrenti saecla vapore,
 340 aut cecidisse urbis magno vexamine mundi,
 aut ex imbribus adsiduis exisse rapaces
 per terras amnes atque oppida cooperuisse,
 tanto quique magis victus fateare necessesit
 exitium quoque terrarum caelique futurum:
 345 nam cum res tantis morbis tantisque periclis
 temptarentur, ibi si tristior incubisset
 causa, darent late cladem magnasque ruinas.
 nec ratione alia mortales esse videmur,
 inter nos nisi quod morbis aegrescimus idem
 350 atque illi quos a vita natura removit.

Praeterea quae cumque manent aeterna necessust
 aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus
 nec penetrare pati sibi quicquam quod queat artas
 dissociare intus partis, ut materiai
 355 corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante,
 aut ideo durare aetatem posse per omnem,
 plagarum quia sunt expertia, sicut inane est,
 quod manet intactum neque ab ictu fungitur hilum,
 aut etiam quia nulla loci fit copia circum,
 360 quo quasi res possint discedere dissoluique,
 sicut summarum summa est aeterna, neque extra
 qui locus est quo dissiliant, neque corpora sunt quae
 possint incidere et valida dissolvere plaga.

- at neque, uti docui, solido cum corpore mundi
 365 naturast, quoniam admixtunst in rebus inane,
 nec tamen est ut inane, neque autem corpora desunt,
 ex infinito quae possint forte coorta
 corruere hanc rerum violento turbine summam
 aut aliam quamvis cladem inportare pericli,
 370 nec porro natura loci spatiumque profundi
 deficit, exspargi quo possint moenia mundi,
 aut alia quavis possunt vi pulsa perire.
 haut igitur leti praeclusa est ianua caelo
 nec soli terraeque neque altis aequoris undis,
 375 sed patet immani et vasto respectat hiatu.
 quare etiam nativa necessumst confiteare
 haec eadem: neque enim, mortali corpore quae sunt,
 ex infinito iam tempore adhuc potuissent
 immensi validas aevi contemnere vires.
 380 Denique tantopere inter se cum maxima mundi
 pugnent membra, pio nequaquam concita bello,
 nonne vides aliquam longi certaminis ollis
 posse dari finem, vel cum sol et vapor omnis
 omnibus epotis unoribus exsuperarint?
 385 quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
 tantum suppeditant amnes ultraque minantur
 omnia diluviare ex alto gurgite ponti,
 ne quiquam, quoniam verrentes aequora venti
 deminuunt radiisque retexens aetherius sol,
 390 et siccare prius confidunt omnia posse
 quam liquor incepti possit contingere finem.
 tantum spirantes aequo certamine bellum
 magnis inter se de rebus cernere certant,
 cum semel interea fuerit superantior ignis

---

367 coperta. || - 375 c || 377 mortalis || 382 ollis. || 393 inter se
omissa.

- 395 et semel, ut fama est, umor regnarit in arvis.
 ignis enim superat et lambens multa perussit,
 avia cum Phaethonta rapax vis solis equorum
 aethere raptavit toto terrasque per omnis:
 at pater omnipotens ira tum percitus acri
 400 magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
 deturbavit equis in terram, solque cadenti
 obvius aeternam suscepit lampada mundi,
 disiectosque redegit equos iunxitque trementis,
 inde suum per iter recreavit cuncta gubernans,
 405 scilicet, ut veteres Graium cecinere poëtae.
 quod procul a vera nimis est ratione repulsum.
 ignis enim superare potest ubi materiai
 ex infinito sunt corpora plura coorta,
 410 et pereunt res exustae torrentibus auris:
 409 inde cadunt vires aliqua ratione revictae.
 411 umor item quondam coepit superare coortus,
 ut fama est, hominum multas quando obruit urbis:
 inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
 ex infinito fuerat quae cumque coorta,
 415 constiterunt imbres et flumina vim minuerunt.
 Sed quibus ille modis coniectus materiai
 fundarit terram et caelum pontique profunda,
 solis lunai cursus, ex ordine ponam.
 nam certe neque consilio primordia rerum
 420 ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
 nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
 sed quia multa modis multis primordia rerum
 ex infinito iam tempore percita plagis
 ponderibusque suis consuerunt concita feri
 425 omnimodisque coire atque omnia pertemptare,

---

396 superavit et ambens || 397 petontana || 399 cum || 400 fluminis ||
 405 gratum || 410 Aut || 412 undis. || 425 cotre

quae cumque inter se possent congressa creare ,
 propterea fit uti magnum volgata per aevom
 omne genus coetus et motus experiundo
 tandem conveniant ea quae convecta repente

430 magnarum rerum fiunt exordia semper ,
 terrai maris et caeli generisque animantum .

Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
 altivolans poterat nec magni sidera mundi
 nec mare nec caelum nec denique terra neque aër

435 nec similis nostris rebus res ulla videri ,
 sed nova tempestas quaedam molesque coorta

440 omne genus de principiis , discordia quorum
 intervalla vias conexus pondera plagas
 concursus motus turbabat proelia miscens ,
 propter dissimilis formas variasque figuras
 quod non omnia sic poterant coniuncta manere

445 nec motus inter sese dare convenientis .

437 diffugere inde loci partes coepere , paresque
 cum paribus iungi res et discludere mundum
 membraque dividere et magnas disponere partes ,

446 hoc est , a terris altum discernere caelum ,
 et sorsum mare uti secreto umore pateret ,
 seorsus item puri secretique aetheris ignes .

Quippe etenim primum terrai corpora quaeque ,

450 propterea quod erant gravia et perplexa , coibant
 in medio atque inas capiebant omnia sedes ;
 quae quanto magis inter se perplexa coibant ,
 tam magis expressere ea quae mare sidera solem
 lunamque efficerent et magni moenia mundi :

455 omnia enim magis haec e levibus atque rutundis

---

428 Omnigenus || 429 conventa || 430 fluunt || saepe. || 431 Terrae || 433 Alte
 volans || 440 Omnigenus e || 441 via || 437 indue || 439 magna || 447 umor ||
 449 terrae

seminibus multoque minoribu' sunt elementis
 quam tellus. ideo, per rara foramina, terrae
 partibus erumpens primus se sustulit aether
 ignifer et multos secum levis abstulit ignis,
 460 non alia longe ratione ac saepe videntur,
 aurea cum primum gemmantis rore per herbas
 matutina rubent radiati lumina solis,
 exalare lacus nebulam fluviique perennes,
 ipsaque ut inter dum tellus fumare videtur;
 465 omnia quae sursum cum conciliantur, in alto
 corpore concreto subtexunt nubila caelum.
 sic igitur tum se levis ac diffusilis aether
 corpore concreto circum datus undique flexit
 et late diffusus in omnis undique partis
 470 omnia sic avido complexu cetera saepsit.
 hunc exordia sunt solis lunaeque secuta,
 interutraque globi quorum vertuntur in auris;
 quae neque terra sibi adscivit nec maximus aether,
 quod neque tam fuerunt gravia ut depressa sederent,
 475 nec levia ut possent per summas labier oras,
 et tamen interutraque ita sunt, ut corpora viva
 versent et partes ut mundi totius extent;
 quod genus in nobis quaedam licet in statione
 membra manere, tamen cum sint ea quae moveantur.
 480 his igitur rebus retractis terra repente,
 maxuma qua nunc se ponti plaga caerulea tendit,
 succidit et salso suffudit gurgite fossas.
 inque dies quanto circum magis aetheris aestus
 et radii solis cogeabant undique terram,
 485 verberibus crebris extrema a limini' parte

---

458 et || 460 videmus. || 463 Exalantque || 468 saepsit. || 472 Inter utrasque || 476 inter utrasque || 481 plaga || 482 salsos offudit || 485 ad limina partem.

- in medio ut propulsa suo condensa coiret,
 tam magis expressus salsus de corpore sudor
 augebat mare manando camposque natantis,
 et tanto magis illa foras elabsa volabant
- 490 corpora multa vaporis et aëris, altaque caeli
 densebant procul a terris fulgentia templa.
 sidebant campi, crescebant montibus altis
 ascensus: neque enim poterant subsidere saxa
 nec pariter tantundem omnes succumbere partis.
- 495 Sic igitur terrae concreto corpore pondus
 constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
 confluit gravis et subsedit funditus ut faex;
 inde mare, inde aër, inde aether ignifer ipse.
 corporibus liquidis sunt omnia pura relicta:
- 500 et leviora aliis alia, et liquidissimus aether
 atque levissimus aërias super influit auras,
 nec liquidum corpus turbantibus aëris auris
 commiscet. sinit hic violentis omnia verti
 turbinibus, sinit incertis turbare procellis,
- 505 ipse suos ignis certo fert impete labens.
 nam modice fluere atque uno posse aethera nisu
 significat Pontos, mare certo quod fluit aestu
 unum labendi conservans usque tenorem.
- [Motibus astrorum nunc quae sit causa canamus.
- 510 principio magnus caeli si vortitur orbis,
 ex utraque polum parti premere aëra nobis
 dicendum est extraque tenere et claudere utrimque;
 inde alium supra fluere atque intendere deorsum,
- 515 hinc alium supter, contra qui subvelat orbem;
 ut fluvios versare rotas atque austram videmus.
- 514 quo volvenda micant aeterni sidera mundi.

491 Densabant || 500 levior || 503 Commisci || haec || 507 ponto || 513
 eodem. || 515 Aut || quis || 516 fluvius

- 517 est etiam quoque uti possit caelum omne manere
in statione, tamen cum lucida signa ferantur;
sive quod inclusi rapidi sunt aetheris aestus,
520 quaerentesque viam circum versantur et ignes
passim per caeli volvunt immania templa;
sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
versat agens ignis; sive ipsi serpere possunt
quo cuiusque cibus vocat atque invitat aventis,
525 flammea per caelum pascentis corpora passim.
nam quid in hoc mundo sit eorum ponere certum
difficile est: sed quid possit fiatque per omne
in variis mundis varia ratione creatis,
id doceo, plurisque sequor disponere causas,
530 motibus astrorum quae possint esse per omne;
e quibus una tamen siet haec quoque causa necesseset,
quae vegeat motum signis: sed quae sit earum
praecipere haut quaquamst pedetentim progredientis.]
Terraque ut in media mundi regione quiescat,
535 evanescere paulatim et decrescere pondus
convenit, atque aliam naturam supter habere,
ex ineunte aevo coniunctam atque uniter aptam
partibus aëriis mundi, quibus insita crevit.
propterea non est oneri neque deprimit auras;
540 ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra,
nec caput est oneri collo, nec denique totum
corporis in pedibus pondus sentimus inesse:
at quae cumque foris veniunt inpostaque nobis
pondera sunt laedunt, permulto saepe minora.
545 usque adeo magni refert quid quaeque aveat res.
sic igitur tellus non est aliena repente

---

518 lucia || 521 summania || 524 euntis. || 528 creati. || 530 omnem. ||
531 sit et || 532 vigeat || 533 pedetenti progredientes. || 536 super ||
537 ineunt || 538 vivit. || 545 magi || quaeat

allata atque auris aliunde obiecta alienis,
sed pariter prima concepta ab origine mundi
certaque pars eius, quasi nobis membra, videntur.

550 praeterea grandi tonitru concussa repente
terra supra quae se sunt concutit omnia motu;
quod facere haut ulla posset ratione, nisi esset
partibus aëriis mundi caeloque revincta:

nam communibus inter se radicibus haerent
555 ex ineunte aevo coniuncta atque uniter apta.
nonne vides etiam quam magno pondere nobis
sustineat corpus tenuissima vis animai
propterea quia tam coniuncta atque uniter apta est?
denique iam saltu pernici tollere corpus

560 quid potis est nisi vis animi, quae membra gubernat?
iamne vides quantum tenuis natura valere
possit, ubi est coniuncta gravi cum corpore, ut aër
coniunctus terris et nobis est animi vis?

Nec nimio solis maior rota nec minor ardor

565 esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
nam quibus e spatiis cumque ignes lumina possunt
adicere et calidum membris adflare vaporem,
nil ea in his intervallis de corpore libant
flammarum, nil ad speciem est contractior ignis.

573 proinde, calor quoniam solis lumenque profusum

570 perveniunt nostros ad sensus et loca mulcent,
forma quoque hinc solis debet filumque videri,
nil adeo ut possis plus aut minus addere, vere.

575 lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans,
sive suam proprio iactat de corpore lucem,
quidquid id est, nilo fertur maiore figura

---

551 supru || 553 aeri || 555 aucta. || 558 rapta || 559 pernice || 560 Quis ||
animae || 563 Coniuncta || 567 Adlicere || 568 Nihil nisi intervallis || li-
brant. || 570 fulgent. || 571 ilumque || 574 = 570. || 576 sua

- quam, nostris oculis qua cernimus, esse videtur.
nam prius omnia, quae longe semota tuemur
580 aëra per multum, specie confusa videntur
quam minui filum. qua propter luna necesse est,
quandoquidem claram speciem certamque figuram
praebet, ut est oris extremis cumque notata
quantaque quantast hinc nobis videatur in alto.
585 postremo quos cumque vides hinc aetheris ignes,
quandoquidem quos cumque in terris cernimur, flammae
dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
perparvom quiddam inter dum mutare videtur
alteram utram in partem filum, quo longius absunt,
594 scire licet perquam pauxillo posse minores
esse vel exigua maioris parte brevique.
590 Illud item non est mirandum, qua ratione
tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
quod maria ac terras omnis caelumque rigando
compleat et calido perfundat cuncta vapore.
597 nam licet hinc mundi patefactum totius unum
largifluum fontem scatere atque erumpere lumen,
ex omni mundo quia sic elementa vaporis
600 undique conveniunt et sic coniectus eorum
confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
nonne vides etiam quam late parvus aquai
prata riget fons inter dum campisque redundet?
est etiam quoque uti non magno solis ab igni
605 aëra percipiat calidis fervoribus ardor,
opportunos ita est si forte et idoneus aër,
ut queat accendi parvis ardoribus ictus;
quod genus inter dum segetes stipulamque videmus

---

580 Aere || 581 mi || 584 Quanta quoque quantast || 586 flammae *omissum*. || 587 est *omissum*. || 589 absit. || 595 perte || 596 = 584. || 599 vapore. || 605 percipiat || 606 sita est

accidere ex una scintilla incendia passim .

610 forsitan e rosea sol alte lampade lucens
possideat multum caecis fervoribus ignem
circum se , nullo qui sit fulgore notatus ,
aestifer ut tantum radiorum exaugeat ictum .

Nec ratio solis simplex rellata patescit ,

615 quo pacto aestivis e partibus aegocerotis
brumalis adeat flexus atque inde revertens
cancri se ut vertat metas ad solstitialis ,
lunaque mensibus id spatium videatur obire ,
annua sol in quo consumit tempora cursu .

620 non , inquam , simplex his rebus reddita causast .
nam fieri vel cum primis id posse videtur ,
Democriti quod sancta viri sententia ponit ,
quanto quaeque magis sint terram sidera propter ,
tanto posse minus cum caeli turbine ferri :

625 evanescere enim rapidas illius et acris
imminui supter viris , ideoque relinqui
paulatim solem cum posterioribu' signis ,
inferior multo quod sit quam fervida signa .
et magis hoc lunam : quanto demissior eius

630 cursus abest procul a caelo terrisque propinquat ,
tanto posse minus cum signis tendere cursum .
flaccidiore etenim quanto iam turbine fertur
inferior quam sol , tanto magis omnia signa
hanc adipiscuntur circum , praeterque feruntur .

635 propterea fit ut haec ad signum quodque reverti
mobilius videatur , ad hanc quia signa revisunt .
fit quoque ut e mundi transversis partibus aër
alternis certo fluere alter tempore possit ,
qui queat aestivis solem detrudere signis

640 brumalis usque ad flexus gelidumque rigorem ,

610 et || 613 Aestiferiu || 614 recta || 617 Canceris ut || 632 etiám

- et qui reiciat gelidis a frigoris umbris
 aestiferas usque in partis et fervida signa .
 et ratione pari lunam stellasque putandumst ,
 quae volvunt magnos in magnis orbibus annos ,
 645 aëribus posse alternis e partibus ire .
 nonne vides etiam diversis nubila ventis
 diversas ire in partis inferna supernis ?
 qui minus illa queant per magnos aetheris orbis
 aestibus inter se diversis sidera ferri ?
 650 At nox obruit ingenti caligine terras ,
 aut ubi de longo cursu sol ultima caeli
 impulit atque suos efflavit languidus ignis
 concussos itere et labefactos aëre multo ,
 aut quia sub terras cursum convortere cogit
 655 vis eadem , supra quae terras pertulit orbem .
 Tempore item certo roseam Matuta per oras
 aetheris auroram differt et lumina pandit ,
 aut quia sol idem , sub terras ille revertens ,
 anticipat caelum radiis accendere temptans ,
 660 aut quia conveniunt ignes et semina multa
 confluere ardoris consuerunt tempore certo ,
 quae faciunt solis nova semper lumina gigni ;
 quod genus Idaeis fama est e montibus altis
 dispersos ignis orienti lumine cerni ,
 665 inde coire globum quasi in unum et conficere orbem .
 nec tamen illud in his rebus mirabile debet
 esse , quod haec ignis tam certo tempore possunt
 semina confluere et solis reparare nitorem .
 multa videmus enim , certo quae tempore fiunt
 670 omnibus in rebus . florescunt tempore certo
 arbusta et certo dimittunt tempore florem :
 nec minus in certo dentes cadere imperat aetas

648 ille || 651 vetima || 654 convortore || 656 rosca matura || 657 e || 667 possit .

- tempore et inpubem molli pubescere veste
 et pariter mollem malis demittere barbam:
- 675 fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
 non nimis incertis fiunt in partibus anni.
 namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima
 atque ita res mundi cecidere ab origine prima,
 consequē quoque iam redeunt ex ordine certo.
- 680 Crescere itemque dies licet et tabescere noctes,
 et minui luces, cum sumant augmina noctes,
 aut quia sol idem sub terras atque superne
 imparibus currens amfractibus aetheris oras
 partit et in partis non aequas dividit orbem,
- 685 et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
 eius in adversa tanto plus parte relatus,
 donec ad id signum caeli pervenit, ubi anni
 nodus nocturnas exaequat lucibus umbras:
 nam medio cursu flatus aquilonis et austri
- 690 distinet, aequato caelum discrimine metans,
 propter signiferi posituram totius orbis
- 693 obliqui, terras et caelum lumine lustrans
- 692 annua sol in quo concludit tempora serpens,
- 694 ut ratio declarat eorum qui loca caeli
 omnia dispositis signis ornata notarunt.
 aut quia crassior est certis in partibus aër,
 sub terris ideo tremulum iubar haesitat ignis
 nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus:
 propterea noctes hiberno tempore longae
- 700 cessant, dum veniat radiatum insigne diei.
 aut etiam, quia sic alternis partibus anni
 tardius et citius consuerunt confluere ignes,

675 Flumina postromo || 679 Consequiac || rerum || 684 e in || 690 metas. || 693 Obliquo || 692 contudit || 700 dici.

- qui faciunt solem certa desurgere parte
 propterea fit uti videantur dicere verum .
- 705 Luna potest solis radiis percussa nitere ,
 inque dies magis id lumen convertere nobis
 ad speciem , quantum solis secedit ab orbi ,
 donique eum contra pleno bene lumine fulsit
 atque oriens obitus eius super edita vidit :
- 710 inde minutatim retro quasi condere lumen
 debet item , quanto propius iam solis ad ignem
 labitur ex alia signorum parte per orbem ;
 ut faciunt , lunam qui fingunt esse pilai
 consimilem cursusque viam sub sole tenere .
- 715 est etiam quare proprio cum lumine possit
 volvier et varias splendoris reddere formas :
 corpus enim licet esse aliud , quod fertur et una
 labitur omnimodis occursans officiensque ,
 nec potis est cerni , quia cassum lumine fertur .
- 720 versarique potest , globus ut sit forte pilai
 dimidia ex parti candenti lumine tinctus ,
 versandoque globum variantis edere formas ,
 donique eam partem , quae cumque est ignibus aucta ,
 ad speciem vertit nobis oculosque patentis :
- 725 inde minutatim retro contorquet et aufert
 luciferam partem glomeraminis atque pilai ;
 ut Babyloica Chaldaeum doctrina refutans
 astrologorum artem contra convincere tendit ,
 proinde quasi id fieri nequeat quod pugnat uterque ,
- 730 aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis .
 denique cur nequeat semper nova luna creari
 ordine formarum certo certisque figuris ,
 inque dies privos aborisci quaeque creata

705 percussa || 706 id *omissum* . || 708 beneno || 711 tam || 713 pilae . ||
 720 si || 727 babylonisa || 730 ilio

- atque alia illius reparari in parte locoque ,
 735 difficilest ratione docere et vincere verbis ,
 ordine cum possint tam certo multa creari .
 it ver et Venus , et veris praenuntius ante
 pennatus graditur zephyrus , vestigia propter
 Flora quibus mater praespargens ante viai
 740 cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet .
 inde loci sequitur calor aridus et comes una
 pulverulenta Ceres et etesia flabra aquilonum .
 inde autumnus adit , graditur simul Euhius Euan .
 inde aliae tempestates ventique secuntur ,
 745 altitonans Voltumnus et auster fulmine pollens .
 tandem bruma nives adfert pigrumque rigorem ,
 prodit hiemps , sequitur crepitans hanc dentibus algor .
 quo minus est mirum , si certo tempore luna
 gignitur et certo deletur tempore rusus ,
 750 cum fieri possint tam certo tempore multa .
 Solis item quoque defectus lunaeque latebras
 pluribus e causis fieri tibi posse putandumst .
 nam cur luna queat terram secludere solis
 lumine et a terris altum caput obstruere ei ,
 755 obiciens caecum radiis ardentibus orbem ;
 tempore eodem aliut facere id non posse putetur
 corpus , quod cassum labatur lumine semper ?
 solque suos etiam dimittere languidus ignis
 tempore cur certo nequeat , recreareque lumen ,
 760 cum loca praeteriit flammis infesta per auras ,
 quae faciunt ignis interstingui atque perire ?
 et cur terra queat lunam spoliare vicissim
 lumine et oppressum solem super ipsa tenere ,

---

736 possint *omissum* . || 737 veneris || 738 zephyri || 742 Pulverulenta ||
 et *omissum* . || 747 Redit || creditans || algi . || 750 fieri || 753 possis . ||
 756 eadem || 761 periri .

- menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras ;
 765 tempore eodem aliut nequeat succurrere lunae
 corpus vel supra solis perlabier orbem ,
 quod radios inter rumpat lumenque profusum ?
 et tamen ipsa suo si fulgit luna nitore ,
 cur nequeat certa mundi languescere parte ,
 770 dum loca luminibus propriis inimica per exit ?
 772 Quod super est , quoniam magni per caerula mundi
 qua fieri quicquid posset ratione resolvi ,
 solis uti varios cursus lunaeque meatus
 775 noscere possemus quae vis et causa cieret ,
 quove modo possent offecto lumine obire
 et neque opinantis tenebris obducere terras ,
 cum quasi conivent et aperto lumine rursus
 omnia convisunt clara loca candida luce ,
 780 nunc redeo ad mundi novitatem et mollia terrae
 arva , novo fetu quid primum in luminis oras
 tollere et incertis crederent committere ventis .
 Principio genus herbarum viridemque nitorem
 terra dedit circum collis camposque per omnis ,
 785 florida fulserunt viridanti prata colore ,
 arboribusque datumst variis exinde per auras
 crescendi magnum inmissis certamen habenis .
 ut pluma atque pili primum saetaeque creantur
 quadripedum membris et corpore pennipotentum ,
 790 sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
 sustulit , inde loci mortalia saecla creavit
 multa modis multis varia ratione coorta .
 nam neque de caelo cecidisse animalia possunt ,
 nec terrestria de salsis exisse lacunis :
 795 linquitur ut merito maternum nomen adeptae

---

764 perlabitur || 768 fulget || 771 = 764. || 776 possent *omissum*. || 782
 Tolleret || credunt || 784 campusque || 790 virgultaque

- terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
 multaue nunc etiam existunt animalia terris,
 imbribus et calido solis concreta vapore;
 quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta
 800 et maiora, nova tellure atque aethere adulta.
 principio genus alituum variaequae volucres
 ova relinquebant exclusae tempore verno,
 folliculos ut nunc teretis aestate cicadae
 lincunt sponte sua victum vitamque petentes.
 805 tum tibi terra dedit passim mortalia saecula.
 multus enim calor atque umor superabat in arvis:
 hoc ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
 crescebant uteri terram radicibus apti;
 quos ubi tempore maturo pate fecerat aestus
 810 infantum, fugiens unorem aurasque petessens,
 convertibat ibi natura foramina terrae
 et sucum venis cogebat fundere apertis
 consimilem lactis, sicut nunc femina quaeque
 cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
 815 impetus in mammas convertitur ille alimenti.
 terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
 praebebat multa et molli lanugine abundans.
 at novitas mundi nec frigora dura ciebat
 nec nimios aestus nec magnis viribus auras.
 820 omnia enim pariter crescunt et robora sumunt.
 Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
 terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
 humanum atque animal prope certo tempore fudit
 omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
 825 aëriasque simul volucres variantibu' formis.
 sed quia finem aliquam pariendi debet habere,

799 tus || 800 maiore || 802 relinquebant || 805 primum || 809 aestas. ||
 812 Ut || 813 anima || 824 magni || 825 Aeriaequae

destitit, ut mulier spatio defessa vetusto.
 mutat enim mundi naturam totius aetas,
 ex alioque alius status excipere omnia debet,
 830 nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
 omnia commutat natura et vertere cogit.
 namque aliut putrescit et aevo debile languet,
 porro aliut clarescit et e contemptibus exit.
 sic igitur mundi naturam totius aetas
 835 mutat, et ex alio terram status excipit alter,
 quod pote uti nequeat, possit quod non tulit ante.

Multaque tum tellus etiam portenta creare
 conatast mira facie membrisque coorta,
 androgynum, interutraque nec utrum, utrimque remotum,
 840 orba pedum partim, manuum viduata vicissim,
 muta sine ore etiam, sine voltu caeca reperta,
 vinctaque membrorum per totum corpus adhaesu,
 nec facere ut possent quicquam nec cedere quoquam
 nec vitare malum nec sumere quod foret usus.
 845 cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat,
 ne quiquam, quoniam natura absterruit auctum,
 nec potuere cupitum aetatis tangere florem
 nec reperire cibum nec iungi per Veneris res.
 multa videmus enim rebus concurrere debere,
 850 ut propagando possint procudere saecula;
 pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
 semina qua possint membris manare remissa,
 feminaque ut maribus coniungi possit avere,
 mutuaque insinuent inter se gaudia uterque.
 855 Multaque tum interiisse animantium saecula necessest
 nec potuisse propagando procudere prolem.

833 crescit || e *omissum*. || 836 potuit || 838 facit || 839 Androgynem
 inter utras nec utramque utrumque || 841 Multa || 844 volet || 846 ab-
 serruit || 850 procludere || 851 primunt || 852 possis || remissis. || 853
 marius || possis habere. || 854 Mutua qui metuent

nam quae cumque vides vesci vitalibus auris,
aut dolus aut virtus aut denique mobilitas est
ex ineunte aevo genus id tutata reservans:
860 multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae
commendata manent, tutelae tradita nostrae.
principio genus acre leonum saevaque saecla
tutatast virtus, volpes dolus, et fuga cervos.
at levisomna canum fido cum pectore corda,
865 et genus omne quod est veterino semine partum,
lanigeraeque simul pecudes et bucera saecla
omnia sunt hominum tutelae tradita, Memni:
nam cupide fugere feras, pacemque secuta
sunt et larga suo sine pabula parta labore,
870 quae damus utilitatis eorum praemia causa.
at quis nil horum tribuit natura, nec ipsa
sponte sua possent ut vivere nec dare nobis
utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
praesidio nostro pasci genus esseque tutum,
875 scilicet, haec aliis praedae lucroque iacebant
indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
donec ad interitum genus id natura redegit.

Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in ullo
esse queunt duplici natura et corpore bino
880 ex alienigenis membris compacta, potestas
hinc illinc partis ut si par esse potissit.
id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
principio circum tribus actis impiger annis
florete ecus, puer haut quaquam: nam saepe etiam nunc
885 ubera mammaram in somnis lactantia quaeret:
post ubi ecum validae vires aetate senecta
membraque deficiunt fugienti languida vita,

859 tuta || 865 veteri non || 866 bugera || 868 scutac. || 871 ni || 873
quari || 881 parvis ut non sit pars || 884 quamquam || 885 lactantia

- tum demum pueris aevo florente iuventas
occipit et molli vestit lanugine malas ;
- 890 ne forte ex homine et veterino semine equorum
conferi credas Centauros posse neque esse ,
aut rabidis canibus succinctas semimarinis
corporibus Scyllas , et cetera de genere horum ,
inter se quorum discordia membra videmus ;
- 895 quae neque florescunt pariter nec robora sumunt
corporibus neque proiciunt aetate senecta ,
nec simili Venere ardescunt nec moribus unis
conveniunt , neque sunt eadem iucunda per artus .
quippe videre licet pinguescere saepe cicuta
- 900 barbigeras pecudes , homini quae est acre venenum .
denique flamma quidem cum corpora fulva leonum
tam soleat torrere atque urere quam genus omne
visceris in terris quod cumque et sanguinis extet ,
qui fieri potuit , triplici cum corpore ut una ,
- 905 prima leo , postrema draco , media ipsa , Chimaera
ore foras acrem flaret de corpore flammam ?
quare etiam tellure nova caeloque recenti
talia qui fingit potuisse animalia gigni ,
nixus in hoc uno novitatis nomine inani ,
- 910 multa licet simili ratione effutiat ore ,
aurea tum dicat per terras flumina vulgo
fluxisse , et gemmis florere arbusta suesse ,
aut hominem tanto membrorum esse impete natum ,
trans maria alta pedum nisus ut ponere posset
- 915 et manibus totum circum se vertere caelum .
nam quod multa fuere in terris semina rerum
tempore quo primum tellus animalia fudit ,

---

888 puerili || florenta || 889 Officit || 892 rapidis || 896 proficiunt || 901
Denique *omissum*. || 904 unam. || 906 feras || flare || 913 homine || 914
pondere

- nil tamen est signi mixtas potuisse creari
inter se pecudes compactaque membra animantium ,
- 920 propterea quia quae de terris nunc quoque abundant
herbarum genera ac fruges arbustaque laeta
non tamen inter se possunt complexa creari ,
sed vis quaeque suo ritu procedit, et omnes
foedere naturae certo discrimina servant .
- 925 At genus humanum multo fuit illud in arvis
durius, ut decuit, tellus quod dura creasset,
et maioribus et solidis magis ossibus intus
fundatum, validis aptum per viscera nervis,
nec facile ex aestu nec frigore quod caperetur ,
- 930 nec novitate cibi nec labi corporis ulla .
multaque per caelum solis volventia lustra
volgivago vitam tractabant more ferarum .
nec robustus erat curvi moderator aratri
quisquam, nec scibat ferro molier arva
- 935 nec nova defodere in terram virgulta neque altis
arboribus veteres decidere falcibu' ramos .
quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
sponte sua, satis id placabat pectora donum .
glandiferas inter curabant corpora quercus
- 940 plerumque : et quae nunc hiberno tempore cernis
arbita puniceo fieri matura colore ,
plurima tum tellus etiam maiora ferebat .
multaque praeterea novitas tum florida mundi
pabula dura tulit, miseris mortalibus ampla .
- 945 at sedare sitim fluvii fontesque vocabant,
ut nunc montibus e magnis decursus aquai
clarigitat late sitientia saecla ferarum .
denique nota vagi silvestria templa tenebant

923 Sed si || 925 Et || 933 arari. || 934 mollerier || 935 virguita || 937
crearant. || 944 dira || 947 Claricitatiat || 948 vagis

- nympharum , quibus e scibant umori' fluenta
 950 lubrica proluvie larga lavere umida saxa ,
 umida saxa , super viridi stillantia musco ,
 et partim plano scatere atque erumpere campo .
 nec dum res igni scibant tractare neque uti
 pellibus et spoliis corpus vestire ferarum ,
 955 sed nemora atque cavos montis silvasque colebant ,
 et frutices inter condebant squalida membra ,
 verbera ventorum vitare imbrisque coacti .
 nec commune bonum poterant spectare , neque ullis
 moribus inter se scibant nec legibus uti .
 960 quod cuique obtulerat praedae fortuna , ferebat
 sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus .
 et Venus in silvis iungebat corpora amantum :
 conciliabat enim vel mutua quamque cupido
 vel violenta viri vis atque inpensa libido
 965 vel pretium , glandes atque arbiteria vel pira lecta .
 et manuun mira freti virtute pedumque
 consecrabantur silvestria saecla ferarum ,
 multaue vincebant , vitabant pauca latebris ,
 saetigerisque pares subus
 975 missilibus saxis et magno pondere clavae .
 silvestria membra
 970 nuda dabant terrae , nocturno tempore capti ,
 circum se foliis ac frondibus involventes .
 nec plangore diem magno solemque per agros
 quaerebant pavidi palantes noctis in umbris ,
 sed taciti respectabant somnoque sepulti ,
 976 dum rosea face sol inferret lumina caelo :
 a parvis quod enim consuerant cernere semper
 alterno tenebras et lucem tempore gigni ,
 non erat ut fieri posset mirarier unquam

949 umore || 953 scribant || 959 sciebant || 962 lugebat || 970 Nuda-
 bant || 973 parvidi || 976 rotca || 977 Apervis

- 980 nec diffidere, ne terras aeterna teneret
 nox in perpetuum detracto lumine solis.
 sed magis illud erat curae, quod saecula ferarum
 infestam miseris faciebant saepe quietem:
 eiectique domo fugiebant saxea tecta
- 985 spumigeri suis adventu validive leonis,
 atque intempesta cedebant nocte paventes
 hospitibus saevis instrata cubilia fronde.
 Nec nimio tum plus quam nunc mortalia saecula
 dulcia linquebant labentis lumina vitae.
- 990 unus enim tum quisque magis depressus eorum
 pabula viva feris praebebat, dentibus haustus,
 et nemora ac montis genitu silvasque replebat,
 viva videns vivo sepeliri viscera busto.
 at quos effugium servarat corpore adeso,
- 995 posterius tremulas super ulcera tetra tenentes
 palmas horrifera accibant vocibus Orcum,
 donique eos vita privarant vermina saeva,
 expertis opis, ignaros quid volnera vellent.
 at non multa virum sub signis milia ducta
- 1000 una dies dabat exitio, nec turbida ponti
 aequora fligebant navis ad saxa virosque.
 hic temere in cassum frustra mare saepe coortum
 saevibat leviterque minas ponebat inanis,
 nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
- 1005 subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
- 1007 tum penuria deinde cibi languentia leto
 membra dabat, contra nunc rerum copia mersat.
 illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum
- 1010 vergebant, nunc se nudant sollertius ipsi.

984 Electique || 985 validique || 989 lamentis || 992 gemitus || 993 vino ||
 995 vicerat || 996 accibunt || 997 Denique || 1001 lidebant || 1002 Nec ||
 1003 Saevidat || potebas || 1106 Improba navigii ratio tum caeca iace-
 bat. || 1008 daeant || 1009 prudentes || 1010 nunc se *omissa*.

- Inde casas post quam ac pellis ignemque pararunt,
 et mulier coniuncta viro concessit in unum
 conubium, prolemque ex se videre creatam,
 tum genus humanum primum mollescere coepit.
- 1015 ignis enim curavit ut alsia corpora frigus
 non ita iam possent caeli sub tegmine ferre,
 et Venus inminuit viris, puerique parentum
 blanditiis facile ingenium fregere superbum.
 tunc et amicitiam coeperunt iungere aventes
- 1020 finitimi inter se nec laedere nec violari,
 et pueros commendarunt muliebrequae saeculum,
 vocibus et gestu cum balbe significarent
 imbecillorum esse aecum misererier omnis.
 nec tamen omnimodis poterat concordia gigni,
- 1025 sed bona magnaue pars servabat foedera caste:
 aut genus humanum iam tum foret omne peremptum,
 nec potuisset adhuc perducere saecula propago.

- At varios linguae sonitus natura subegit
 mittere, et utilitas expressit nomina rerum,
- 1030 non alia longe ratione atque ipsa videtur
 protrahere ad gestum pueros infantia linguae,
 cum facit ut digito quae sint praesentia monstrent.
 sentit enim vim quisque suam quo ad possit abuti.
 cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
- 1035 illis iratus petit atque infestus inurget.
 at catuli pantherarum scynnique leonum
 unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
 vix etiam cum sunt dentes unguesque creati.
 alituum porro genus alis omne videmus
- 1040 fidere et a pinnis tremulum petere auxiliatum.

1011 cassas || pellus || 1013 Cognita sunt || 1016 ferri. || 1020 violare. ||
 1023 omni. || 1025 casti. || 1033 vis || quod || 1035 infessus || 1038
 tiam || 1039 proporro

- proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
 rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
 desiperest. nam cur hic posset cuncta notare
 vocibus et varios sonitus emittere linguae,
- 1045 tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
 praeterea si non alii quoque vocibus usi
 inter se fuerant, unde insita notities est
 utilitatis et unde data est huic prima potestas,
 quid vellet, facere ut scirent animoque viderent?
- 1050 cogere item pluris unus victosque domare
 non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent.
 nec ratione docere ulla suadereque surdis,
 quid sit opus facto, facilest: neque enim paterentur,
 nec ratione ulla sibi ferrent amplius auris
- 1055 vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
 postremo quid in hac mirabile tantoperest re,
 si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
 pro vario sensu varia res voce notaret?
 cum pecudes mutae, cum denique saecla ferarum
- 1060 dissimilis soleant voces variasque ciere,
 cum metus aut dolor est et cum iam gaudia gliscunt.
 quippe etenim licet id rebus cognoscere apertis.
 irritata canum cum primum inmane Molossum
 mollia ricta fremunt duros nudantia dentes,
- 1065 longe alio sonitu rabie restricta minantur,
 et cum iam latrant et vocibus omnia complent:
 et catulos blande cum lingua lambere temptant,
 aut ubi eos iactant pedibus morsuque petentes
 suspensis teneros minitantur dentibus haustus,
- 1070 longe alio pacto gannitu vocis adulant,

1048 Utilitas || 1049 sciret || videret. || 1052 surdes. || 1053 facile si ||
 1055 sonitu subtundere || 1058 varias res || 1062 in || 1063 magna ||
 1064 premunt || 1065 alia || stricta minatur. || 1067 At || 1068 lac-
 tant || potentes. || 1069 imitantur

- et cum deserti baubantur in aedibus, aut cum
 plorantis fugiunt summisso corpore plagas.
 denique non hinnitus item differre videtur,
 inter equas ubi equus florenti aetate iuvenus
- 1075 pinnigeri saevit calcaribus ictus amoris,
 et fremitum patulis ubi naribus edit ad arma,
 et cum sic alias concussis artibus hinnit?
 postremo genus alituum variaequae volucres,
 accipitres atque ossifragae mergique marinis
- 1080 fluctibus in salso victum vitamque petentes,
 longe alias alio iaciunt in tempore voces,
 et quom de victu certant praedaeque repugnant:
 et partim mutant cum tempestatibus una
 raucisonos cantus, cornicum ut saecla vetusta
- 1085 corvorumque greges ubi aquam dicuntur et imbris
 poscere et inter dum ventos aurasque vocare.
 ergo si varii sensus animalia cogunt,
 muta tamen cum sint, varias emittere voces,
 quanto mortalis magis aecumst tum potuisse
- 1090 dissimilis alia atque alia res voce notare!
 [Illud in his rebus tacitus ne forte requiras,
 fulmen detulit in terram mortalibus ignem
 primitus, inde omnis flammaram diditur ardor:
 multa videmus enim caelestibus inlita flammis
- 1095 fulgere, cum caeli donavit plaga vapore.
 et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans
 aestuat in ramos incumbens arboris arbor,
 exprimitur validis extritus viribus ignis
 et micat inter dum flammai fervidus ardor,
- 1100 mutua dum inter se rami stirpesque teruntur.

1071 desertibus aubantur || 1072 Florantis || 1076 sub || 1082 praedata-
 que || 1084 et || 1085 gregis || 1087 variis || 1088 Multa || 1090 re ||
 1094 insita || 1095 vaporis. || 1096 Ut || 1097 Aestua || ardoris || 1099
 Emicat

- quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem .
 inde cibum quoquere ac flammae mollire vapore
 sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
 verberibus radiorum atque aestu victa per agros .
 1105 Inque dies magis hi victum vitamque priorem
 commutare novis monstrabant rebu' benigni,
 ingenio qui praestabant et corde vigeabant .
 condere coeperunt urbis arcemque locare
 praesidium reges ipsi sibi perfugiumque ,
 1110 et pecus atque agros divisere atque dedere
 pro facie cuiusque et viribus ingenioque :
 nam facies multum valuit viresque vigorque .
 posterius res inventast aurumque repertum ,
 quod facile et validis et pulchris dempsit honorem :
 1115 divitioris enim sectam plerumque secuntur
 quam lubet et fortes et pulchro corpore creti .
 quod siquis vera vitam ratione gubernet ,
 divitiae grandes homini sunt vivere parce
 aequo animo : neque enim est unquam penuria parvi .
 1120 at claros homines voluerunt se atque potentes ,
 ut fundamento stabili fortuna maneret
 et placidam possent opulenti degere vitam ,
 ne quiquam , quoniam ad summum succedere honorem
 certantes iter infestum fecere viai ,
 1125 et tamen e summo , quasi fulmen , deicit ictos
 invidia inter dum contemptim in Tartara taetra ;
 ut satius multo iam sit parere quietum
 quam regere imperio res velle et regna tenere .
 proinde sine in cassum defessi sanguine sudent ,
 1130 angustum per iter luctantes ambitionis ;

1101 igne. || 1102 quoq. vere || 1105 in || 1106 et igni. || 1110 pecudes ||
 divider atque debere. || 1112 vigeabant. || 1116 certi. || 1121 stabuli ||
 1122 placida possunt || 1124 Certantesque inter || 1126 thetra. || 1129
 side || 1130 ambitiones.

- 1133 quandoquidem sapiunt alieno ex ore petuntque
 res ex auditis potius quam sensibus ipsis,
 nec magis id nunc est neque erit mox quam fuit ante,
 1131 invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
 plerumque et quae sunt aliis magis edita cumque.
 1136 Ergo regibus occisis subversa iacebat
 pristina maiestas soliorum et sceptrum superba,
 et capitis summi praeclarum insigne cruentum
 sub pedibus vulgi magnum lugebat honorem:
 1140 nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
 res itaque ad summam faecem turbasque redibat,
 imperium sibi cum ac summatum quisque petebat.
 inde magistratum partim docuere creare,
 iuraque constituere, ut vellent legibus uti.
 1145 nam genus humanum, defessum vi colere aevom,
 ex inimicitiiis languebat; quo magis ipsum
 sponte sua cecidit sub leges artaque iura.
 acrius ex ira quod enim se quisque parabat
 ulcisci quam nunc concessumst legibus aequis,
 1150 hanc ob rem est homines pertaesum vi colere aevom.
 inde metus maculat poenarum praemia vitae.
 circumretit enim vis atque iniuria quemque,
 atque unde exortast, ad eum plerumque revertit,
 nec facilest placidam ac pacatam degere vitam
 1155 qui violat factis communia foedera pacis:
 etsi fallit enim divom genus humanumque,
 perpetuo tamen id fore clam diffidere debet;
 quippe ubi se multi per somnia saepe loquentes
 aut morbo delirantes protraxe ferantur
 1160 et celata mala in medium et peccata dedisse.]

1132 altis || 1141 taque || recidat. || 1142 patebat. || 1143 recreare. ||
 1145 vi cere || 1147 iura. || 1150 colore || 1152 ius || iniuriam || 1159
 dilirantes || 1160 mala *omissum*.

- Nunc quae causa deum per magnas numina gentis
 pervulgarit et ararum compleverit urbis
 suscipiendaque curarit sollemnia sacra,
 quae nunc in magnis florent sacra rebu' locisque,
 1165 unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
 qui delubra deum nova toto suscitatur orbi
 terrarum et festis cogit celebrare diebus,
 non ita difficilest rationem reddere verbis.
 quippe etenim iam tum divom mortalia saecula
 1170 egregias animo facies vigilante videbant,
 et magis in somnis mirando corporis auctu.
 his igitur sensum tribuebant propterea quod
 membra movere videbantur vocesque superbas
 mittere pro facie praeclara et viribus amplis.
 1175 aeternamque dabant vitam, quia semper eorum
 subpeditabatur facies et forma manebat,
 et tamen omnino quod tantis viribus auctos
 non temere ulla vi convinci posse putabant.
 fortunisque ideo longe praestare putabant,
 1180 quod mortis timor haut quemquam vexaret eorum,
 et simul in somnis quia multa et mira videbant
 efficere et nullum capere ipsos inde laborem.
 praeterea caeli rationes ordine certo
 et varia annorum cernebant tempora verti,
 1185 nec poterant quibus id fieret cognoscere causas:
 ergo perfugium sibi habebant omnia divis
 tradere et illorum nutu facere omnia flecti.
 in caeloque deum sedes et templa locarunt,
 per caelum volvi quia lux et luna videtur,
 1190 luna, dies, et nox, et noctis signa serena,
 noctivagaeque faces caeli, flammaeque volantes,

1172 proptere || 1178 illa || 1184 varias || 1185 fierent || 1189 nox ||
 1190 c noctis || severa.

nubila , sol , imbres , nix , venti , fulmina , grando ,
et rapidi fremitus , et murmura magna minarum .

O genus infelix humanum , talia divis

- 1195 cum tribuit facta atque iras adiunxit acerbas !
quantos tum gemitus ipsi sibi , quantaque nobis
volnera , quas lacrimas peperere minoribu' nostris !
nec pietas ullast velatum saepe videri
vertier ad lapidem atque omnis accedere ad aras ,
1200 nec procumbere humi prostratum et pandere palmas
ante deum delubra , nec aras sanguine multo
spargere quadrupedum , nec votis nectere vota ,
sed mage pacata posse omnia mente tueri .
nam cum suspicimus magni caelestia mundi
1205 templa , super stellisque micantibus aethera fixum ,
et venit in mentem solis lunaeque viarum ,
tunc aliis oppressa malis in pectora cura
illa quoque expergefactum caput erigere inquit ,
ne quae forte deum nobis immensa potestas
1210 sit , vario motu quae candida sidera verset :
temptat enim dubiam mentem rationis egestas ,
ecquae nam fuerit mundi genitralis origo ,
et simul ecquae sit finis , quo ad moenia mundi
solliciti motus hunc possint ferre laborem ,
1215 an divinitus aeterna donata salute
perpetuo possint aevi labentia tractu
inmensi validas aevi contemnere viris .
praeterea cui non animus formidine divum
contrahitur , cui non correpunt membra pavore ,
1220 fulminis horribili cum plaga torrida tellus
contremitt et magnum percurrunt murmura caelum ?
non populi gentesque tremunt , regesque superbi

1192 flumina || 1198 ulla velatumst || 1203 placata || 1208 eriger || 1214
Et taciti || 1220 Fulmini || 1221 murmure

- corripiunt divum percussi membra timore ,
 nequid ob admissum foede dictumve superbe
 1225 poenarum grave sit solvendi tempus adultum ?
 summa etiam cum vis violenti per mare venti
 induperatorem classis super aequora verrit
 cum validis pariter legionibus atque elephantis ,
 non divom pacem votis adit ac prece quaesit
 1230 [ventorum pavidus paces animasque secundas] ,
 ne quiquam , quoniam violento turbine saepe
 correptus nilo fertur minus ad vada leti ?
 usque adeo res humanas vis abdita quaedam
 operit , et pulchros fascis saevasque secures
 1235 proculcare ac ludibrio sibi habere videtur .
 denique sub pedibus tellus cum tota vacillat ,
 concussaeque cadunt urbes dubiaeque minantur ,
 quid mirum , si se temnunt mortalia saecla
 atque potestatis magnas mirasque relinquunt
 1240 in rebus viris divum , quae cuncta gubernent ?
 Quod super est , aes atque aurum ferrumque repertumst
 et simul argenti pondus plumbique potestas ,
 ignis ubi ingentis silvas ardore cremarat
 montibus in magnis , seu caelo fulmine misso ,
 1245 sive quod inter se bellum silvestre gerentes
 hostibus intulerant ignem formidinis ergo ,
 sive quod inducti terrae bonitate volebant
 pandere agros pinguis et pascua reddere rura ,
 sive feras interficere et ditescere praeda :
 1250 nam fovea atque igni prius est venarier ortum
 quam saepire plagis saltum canibusque ciere .
 quidquid id est , qua cumque e causa flammeus ardor

1224 Nequod || 1225 adactum . || 1226 Summe || 1229 a || 1232 aquada ||
 1236 sui || 1241 est aequae || 1243 gentis || 1248 panguis || 1252 Quic-
 quid

- horribili sonitu silvas exederat altis
 ab radicibus et terram percoxerat igni,
 1255 manabat venis ferventibus in loca terrae
 — concava conveniens argenti rivus et auri,
 aeris item et plumbi. quae cum concreta videbant
 posterius claro in terra splendere colore,
 tollebant nitido capti levique lepore,
 1260 et simili formata videbant esse figura
 atque lacunarum fuerant vestigia cuique.
 tum penetrabat eos posse haec liquefacta calore
 quam libet in formam et faciem decurrere rerum,
 et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
 1265 mucronum duci fastigia procudendo,
 ut sibi tela darent, silvasque ut caedere possent
 materiemque domo, levare ac radere tigna
 et terebrare etiam ac pertundere perque forare.
 nec minus argento facere haec auroque parabant
 1270 quam validi primum violentis viribus aeris,
 ne quiquam, quoniam cedebat victa potestas
 nec poterat pariter durum sufferre laborem.
 tum fuit in pretio magis aes, aurumque iacebat
 propter inutilitatem hebeti mucrone retusum:
 1275 nunc iacet aes, aurum in summum successit honorem.
 sic volvenda aetas commutat tempora rerum.
 quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
 porro aliud succedit et e contemptibus exit,
 inque dies magis adpetitur floretque repertum
 1280 laudibus et miro est mortalis inter honore.
 Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
 sit facilest ipsi per te cognoscere, Memmi.

1253 sonitus || 1254 A || 1255 venit || 1258 terras || 1259 capiti || 1260
 videbat || 1266 parent || et || possint. || 1267 dolaret levare || 1272 po-
 terant || 1273 Nam fui || aes *omissum*. || 1278 e *omissum*. || 1280 Claudibus

- arma antiqua manus ungues dentesque fuerunt,
 et lapides et item silvarum fragmina rami,
 1285 et flamma atque ignes, postquam sunt cognita primum.
 posterius ferri vis est aerisque reperta.
 et prior aeris erat quam ferri cognitus usus,
 quo facilis magis est natura et copia maior.
 aere solum terrae tractabant, aereque belli
 1290 miscebant fluctus et vulnere vasta serebant
 et pecus atque agros adimebant: nam facile ollis
 omnia cedebant armatis nuda et inerima.
 inde minutatim processit ferreus ensis,
 versaque in obprobrium species est falcis ahenae,
 1295 et ferro coepere solum proscindere terrae
 exaequataque sunt creperi certamina belli.
 et prius est armatum in equi conscendere costas
 et moderarier hunc frenis dextraque vigere
 quam biugo curru belli temptare pericla.
 1300 et biugos prius est quam bis coniungere binos
 et quam falciferos armatum escendere currus.
 — inde boves lucas turrato corpore, tetras,
 anguimanus, belli docuerunt volnera Poeni
 sufferre et magnas Martis turbare catervas.
 1305 sic alid ex alio peperit discordia tristis,
 horribile humanis quod gentibus esset in armis,
 inque dies belli terroribus addidit augmen.
 Temptarunt etiam tauros in moenere belli,
 expertique sues saevos sunt mittere in hostis.
 1310 et validos partim prae se misere leones
 cum doctoribus armatis saevisque magistris,
 qui moderarier his possent vincisque tenere,
 ne quiquam, quoniam permixta caede calentes

1285 flamm || 1288 maiore. || 1294 speciest || athenae. || 1300 biugo ||
 1302 cas || tetros. || 1307 bellis

- 1314 turbabant saevi nullo discrimine turmas ,
 1316 nec poterant equites fremitu perterrita equorum
 pectora mulcere et frenis convertere in hostis .
 iritata leae iaciebant corpora saltu
 undique , et adversum venientibus ora petebant .
 1320 et nec opinantis a tergo deripiebant ,
 deplexaeque dabant in terram volnere victos ,
 morsibus adfixae validis atque unguibus uncis .
 iactabantque suos tauri pedibusque terebant ,
 et latera ac ventres hauribant sup̄ter equorum
 1325 cornibus , et terram minitanti fronte ruebant .
 et validis socios caedebant dentibus apri ,
 tela infracta suo tinguentes sanguine saevi ,
 1329 permixtasque dabant equitum peditumque ruinas :
 nam transversa feros exhibant dentis adactus
 iumenta aut pedibus ventos erecta petebant ,
 ne quiquam , quoniam ab nervis succisa videres
 concidere atque gravi terram consternere casu .
 si quos ante domi domitos satis esse putabant ,
 1335 effervescere cernebant in rebus agundis ,
 volneribus , clamore , fuga , terrore , tumultu ,
 nec poterant ullam partem reducere eorum :
 diffugiebat enim varium genus omne ferarum ;
 ut nunc saepe boves lucae ferro male mactae
 1340 diffugiunt , fera fata suis cum multa dedere .
 sic fuit ut facerent . sed vix adducor ut , ante
 1343 quam commune malum fieret foedumque , futurum
 1342 non quierint animo praesentire atque videre .
 1347 sed facere id non tam vincendi spe voluerunt ,

1315 Terrificas capitum quatientes undique cristas . || 1319 patebant . ||
 1325 mente || 1328 In se fracta suo tinguentes sanguine tela . || 1330
 adactus . || 1331 petebat . || 1340 facta || 1341 Si || 1344 Et magis id
 possis factum contendere in omni . || 1345=528 . || 1346 Quam certo
 atque uno terrarum quo libet orbi .

quam dare quod gement hostes, ipsique perire,
qui numero diffidebant armisque vacabant.

1350 Nexilis ante fuit vestis quam textile tegmen.
textile post ferrumst, quia ferro tela paratur,
nec ratione alia possunt tam levia gigni
insilia ac fusi, radii, scapique sonantes.
et facere ante viros lanam natura coëgit

1355 quam muliebre genus: nam longe praestat in arte
et sollertius est multo genus omne virile;
agricolae donec vitio vertere severi,
ut muliebribus id manibus concedere vellent
atque ipsi pariter durum sufferre laborem,

1360 atque opere in duro durarent membra manusque.

At specimen sationis et insitionis origo
ipsa fuit rerum primum natura creatrix,
arboribus quoniam bacae glandesque caducae
tempestiva dabant pullorum examina supter;

1365 unde etiam libitumst stirpis committere ramis
et nova defodere in terram virgulta per agros.
inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
temptabant, fructusque feros mansuescere terram
cernebant indulgendo blandeque colendo.

1370 inque dies magis in montem succedere silvas
cogebant infraque locum concedere cultis,
prata lacus rivos segetes vinetaque laeta
collibus et campis ut haberent, atque olearum
caerula distinguens inter plaga currere posset

1375 per tumulos et convallis camposque profusa:
ut nunc esse vides vario distincta lepore
omnia, quae pomis intersita dulcibus ornant
arbutisque tenent felicibus opsita circum.

[At liquidas avium voces imitarier ore

- 1380 ante fuit multo quam levia carmina cantu
 concelebrare homines possent aurisque iuvare .
 et zephyri , cava per calamorum , sibila primum
 agrestis docuere cavas inflare cicutas .
 inde minutatim dulcis didicere querellas ,
- 1385 tibia quas fundit digitis pulsata canentun ,
 avia per nemora ac silvas saltusque reperta ,
 per loca pastorum deserta atque otia dia .
- 1390 haec animos ollis mulcebant atque iuvabant
 cum satiate cibi : nam tum sunt carmina cordi .
 saepe itaque inter se prostrati in gramine molli
 propter aquae rivom sub ramis arboris altae
 non magnis opibus iucunde corpora habebant ,
- 1395 praesertim cum tempestas ridebat et anni
 tempora pingebant viridantis floribus herbas .
 tum ioca , tum sermo , tum dulces esse cachinni
 consuerant . agrestis enim tum musa vigebat :
 tum caput atque umeros plexis redimire coronis
- 1400 floribus et foliis lascivia laeta monebat ,
 atque extra numerum procedere membra moventes
 duriter et duro terram pede pellere matrem ;
 unde oriebantur risus dulcesque cachinni ,
 omnia quod nova tum magis haec et mira vigebant .
- 1405 et vigilantibus hinc aderant solacia somni ,
 ducere multimodis voces et flectere cantus
 et supera calamos unco percurrere labro ;
 unde etiam vigiles nunc haec accepta tuentur ,
 et numerum servare sonis didicere , neque hilo
- 1410 maiorem interea capiunt dulcedini' fructum
 quam silvestre genus capiebat terrigenarum .

1388 1389 = 1454 1455 . || 1390 iuvabat . || 1391 omnia || 1392 gramina ||
 1393 Proptere || 1397 loca || 1399 redimere || 1400 movebat . || 1404 vi-
 gebat . || 1405 somno . || 1409 genus || 1410 Maiore || dulcedine

- nam quod adest praesto, nisi quid cognovimus ante
 suavius, in primis placet et pollere videtur,
 posteriorque fere melior res illa reperta
 1415 perdit et immutat sensus ad pristina quaeque.
 sic odium coepit glandis, sic illa relicta
 strata cubilia sunt herbis et frondibus aucta.
 pellis item cecidit vestis contempta ferinae;
 quam reor invidia tali tunc esse repertam,
 1420 ut letum insidiis qui gessit primus obiret,
 et tamen inter eos distractam sanguine multo
 disperiisse neque in fructum convertere quisse.
 tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura curis
 exercent hominum vitam belloque fatigant;
 1425 quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit.
 frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
 terrigenas: at nos nil laedit veste carere
 purpurea atque auro signisque ingentibus apta,
 dum plebeia tamen sit, quae defendere possit.
 1430 ergo hominum genus in cassum frustra laborat
 semper et in curis consumit inanibus aevom,
 ni mirum, quia non cognovit quae sit habendi
 finis et omnino quo ad crescat vera voluptas:
 idque minutatim vitam provexit in altum
 1435 et belli magnos commovit funditus aestus.]
 At vigiles mundi magnum versatili' templum
 sol et luna suo lustrantes lumine circum
 perdocuere homines annorum tempora verti
 et certa ratione geri rem atque ordine certo.
 1440 Iam validis saepti degebant turribus aevom,
 et divisa colebatur discretaque tellus,

1416 sigilla || 1418 ferina. || 1419 nunc || 1425 ina || 1429 plebeia || 1431 in
 omissum. || 1436 versatile || 1440 degebat || 1441 discretaque

iam mare velivolis florebat puppibus, et res
 auxilia ac socios iam pacto foedere habebant,
 carminibus cum res gestas coepere poëtae
 1445 tradere: nec multo priu' sunt elementa reperta.
 propterea quid sit prius actum respicere aetas
 nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.

1450 Navigia atque agri culturas, moenia, leges,
 arma, vias, vestes, et cetera de genere horum,
 praemia, delicias quoque vitae funditus omnis,
 carmina, picturas, et daedala signa polire,
 usus et impigrae simul experientia mentis
 paulatim docuit pedetentim progredientis.
 sic unum quicquid paulatim protrahit aetas
 1455 in medium ratioque in luminis erigit oras:
 namque alid ex alio clarescere conveniebat,
 artibus ad summum donec venere cacumen.

1442 Tuni || propter odores. || 1444 caepere || 1449 et *omissum*. || 1451
 polito. || 1456 corde videbant.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBER SEXTUS.

- Primae frugiparos fetus mortalibus aegris
dididerunt quondam praeclaro nomine Athenae,
et recreaverunt vitam legesque rogarunt,
et primae dederunt solacia dulcia vitae,
5 cum genere virum tali cum corde repertum,
omnia veridico qui quondam ex ore profudit;
cuius, et extincti, propter divina reperta
divulgata vetus iam ad caelum gloria fertur.
nam cum vidit hic ad victum quae flagitat usus
10 omnia iam ferme mortalibus esse parata,
et, pro quam posset, vitam consistere tutam,
divitiis homines et honore et laude potentis
affluere atque bona gnatorum excellere fama,
nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
15 atque animi ingratis vitam vexare querellis
passimque infestis cogei saevire periclis,

---

1 aegros. || 4 solaci || 7 extincta || 10 acortalibus || 11 possent || 13
excellere || 14 cordi. || 16 Pausa atque || coget || querellis.

intellegit ibi vitium vas efficere ipsum ,
 omniaque illius vitio corrumpier intus ,
 quae conlata foris , et commoda , cumque venirent :
 20 partim quod fluxum pertusumque esse videbat ,
 ut nulla posset ratione explerier umquam ;
 partim quod taetro quasi conspurcare sapore
 omnia cernebat , quae cumque receperat , intus .
 veridicis igitur purgavit pectora dictis ,
 25 et finem statuit cuppedinis atque timoris ,
 exposuitque bonum summum , quo tendimus omnes ,
 quid foret , atque viam monstravit , tramite parvo
 qua possemus ad id recto contendere cursu ,
 quidve mali foret in rebus mortalibu' passim ,
 30 quod fieret naturali varieque volaret
 seu causa seu vi , quod sic natura parasset ,
 et quibus e portis occurri cuique deceret ,
 et genus humanum frustra plerumque probavit
 volvere curarum tristis in pectore fluctus .
 35 nam vel uti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt , sic nos in luce timemus
 inter dum , nilo quae sunt metuenda magis quam
 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura .
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessesit
 40 non radii solis nec lucida tela diei
 discutiant , sed naturae species ratioque .
 quo magis inceptum pergam pertexere dictis .

Et quoniam docui mundi mortalia templa
 esse et nativo consistere corpore caelum ,
 45 et quae cumque in eo fiunt fateare necessesit
 pleraque dissolui , quae restant percipe porro ,

---

17 fas || 22 conspurcare || 28 recta || 30 fucrit || 31 casu || signatura ||
 32 E || 33 prustra || 34 Volnere || 35 caelis. || 44 et *omissum*. || 45 fie-
 rique

quandoquidem semel institui conscendere currum
 ventosum et certant plangentia flamina rursum;
 quae fuerint, sine, placato conversa furore.

- 50 Cetera quae fieri in terris caeloque tuentur
 mortales, pavidis cum pendent mentibu' saepe,
 haec faciunt animos humilis formidine divom
 depressosque premunt ad terram propterea quod
 ignorantia causarum conferre deorum
 55 cogit ad imperium res et concedere regnum.
 58 nam bene qui didicere deos securum agere aevom,
 si tamen interea mirantur qua ratione
 60 quaeque geri possint, praesertim rebus in illis
 quae supera caput aetheriis cernuntur in oris,
 rursus in antiquas referuntur religionis,
 et dominos acris adsciscunt, omnia posse
 quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
 65 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit rationi atque alte terminus haerens;
 quo magis errantes caeca ratione feruntur.
 quae nisi respuis ex animo longeque remittis
 dis indigna putare alienaque pacis eorum,
 70 delibata deum per te tibi numina sancta
 saepe oberunt; non quo violari summa deum vis
 possit, ut ex ira poenas petere inbibat acris,
 sed quia tute tibi placida cum pace quietos
 constitues magnos irarum volvere fluctus,
 75 nec delubra deum placido cum pectore adibis,
 nec de corpore quae sancto simulacra feruntur
 in mentes hominum divinae nuntia formae,

---

47 insignem || 48 Ventorum exirtant placentur omnia || 49 sint || favore. ||
 51 montibus || 52 Et || 56 57 = 90 91 || 63 adsciscunt || 64 miseris || 68 lon-
 gique remitti. || 71 oderunt || violaris || 72 ire || 73 quietus. || 74 fletus. ||
 76 fuerunt.

- suscipere haec animi tranquilla pace valebis .
 inde videre licet qualis iam vita sequatur .
- 80 quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
 reiciat , quamquam sunt a me multa profecta ,
 multa tamen restant et sunt ornanda politis
 versibus : est ratio fulgendi visque tonandi ,
 sunt tempestates et fulmina clara canenda ,
- 85 [quid faciant et qua de causa cumque ferantur ;
 ne trepides caeli divisis partibus amens ,
 unde volans ignis pervenerit aut in utram se
 verterit hinc partim , quo pacto per loca septa
 insinuarit , et hinc dominatus ut extulerit se .]
- 90 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur .
 tu mihi supremæ praescripta ad candida calcis
 currenti spatium praemonstra , callida musa
 Calliope , requies hominum divomque voluptas ,
- 95 te duce ut insigni capiam cum laude coronam .
 Principio tonitru quatiuntur caerulea caeli
 propterea quia concurrunt sublime volantes
 aetheriae nubes contra pugnantibu' ventis .
 nec fit enim sonitus caeli de parte serena ,
- 100 verum ubi cumque magis denso sunt agmine nubes ,
 tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe .
 praeterea neque tam condense corpore nubes
 esse queunt quam sunt lapides ac tigna , neque autem
 tam tenues quam sunt nebulae fumique volantes :
- 105 nam cadere ab bruto deberent pondere pressae
 ut lapides , aut ut fumus constare nequirent
 nec cohibere nives gelidas et grandinis imbris .

83 et ratio caelisque tenenda . || 84 flumina || 86 trepidas || 87 pervene-
 ret || 91 fier || 92 prescripta ac || callis . || 95 laudi || 102 Pretere ||
 nure . || 103 pepides ac iigna || 105 avi

dant etiam sonitum patuli super aequora mundi ,
 carbasus ut quondam magnis intenta theatris
 110 dat crepitum malos inter iactata trabesque ,
 inter dum perscissa furit petulantibus auris
 et fragilis sonitus chartarum commeditatur :
 id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis ,
 aut ubi suspensam vestem chartasve volantis
 115 verberibus venti versant planguntque per auras .
 fit quoque enim inter dum ut non tam concurrere nubes
 frontibus adversis possint quam de latere ire
 diverso motu radentes corpora tractim ,
 aridus unde auris terget sonus ille diuque
 120 ducitur , exierunt donec regionibus artis .

Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur
 omnia saepe gravi tremere et divolsa repente
 maxima dissiluisse capacis moenia mundi ,
 cum subito validi venti conlecta procella
 125 nubibus intorsit sese , conclusaque ibidem
 turbine versanti magis ac magis undique nubem
 cogit uti fiat spisso cava corpore circum ,
 post ubi conminuit vis eius et impetus acer ,
 tum perterricrepro sonitu dat fissa fragorem .
 130 nec mirum , cum plena animae venticula parva
 saepe det haut parvum sonitum displosa repente .

Est etiam ratio , cum venti nubila perflant ,
 ut sonitus faciant : etenim ramosa videmus
 nubila saepe modis multis atque aspera ferri ;
 135 scilicet , ut , crebram silvam cum flamina cauri
 perflant , dant sonitum frondes ramiqve fragorem .

---

110 matos || 111 petulantibus || 112 sonitus *omissum* . || chartarum || 114
 chartasque || 115 plaguentque || 116 ut *omissum* . || 118 corpore || 120
 exierum || 122 teremere || 124 concollecta || 126 versante || 129 missa ||
 131 Saepe ita dat parvum || 132 perflant . || 136 Perflant

- fit quoque ut inter dum validi vis incita venti
 perscindat nubem perfringens impete recto :
 nam quid possit ibi flatus manifesta docet res ,
 140 hic , ubi lenior est , in terra cum tamen alta
 arbusta evolvens radicibus haurit ab imis .
 sunt etiam fluctus per nubila , qui quasi murmur
 dant in frangendo graviter ; quod item fit in altis
 fluminibus magnoque mari , cum frangitur aestus .
 145 id quoque , ubi e nubis in nubem vis incidit ardens
 fulminis , haec multo si forte umore recepit
 ignem , continuo magno clamore trucidat ;
 ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
 stridit , ubi in gelidum propere demersimus imbrem .
 150 aridior porro si nubes accipit ignem ,
 uritur ingenti sonitu succensa repente ;
 lauricomos ut si per montis flamma vagetur
 turbine ventorum comburens impete magno :
 nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
 155 terribili sonitu flamma crepitante crematur .
 denique saepe geli multus fragor atque ruina
 grandinis in magnis sonitum dat nubibus alte :
 ventus enim cum confercit , franguntur in arto
 concreti montes nimborum et grandine mixti .
 160 Fulgit item , nubes ignis cum semina multa
 excussere suo concursu ; ceu lapidem si
 percutiat lapis aut ferrum : nam tum quoque lumen
 exilit et claras scintillas dissipat ignis .
 sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus ,
 165 fulgere quam cernant oculi , quia semper ad auris
 tardius adveniunt quam visum quae moveant res .

141 volvens || 144 aest. || 145 Fit || 149 propter || 151 ingentis || re-
 cente. || 153 Turne || 154 vita || 155 sonitum || 158 artum. || 162 Per-
 cuciat || 165 Fugere

id licet hinc etiam cognoscere . caedere si quem
 ancipiti videas ferro procul arboris auctum ,
 ante fit ut cernas ictum quam plaga per auris
 170 det sonitum : sic fulgorem quoque cernimus ante
 quam tonitrum accipimus , pariter qui mittitur igni
 e simili causa , concursu natus eodem .

Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
 nubes et tremulo tempestas impete fulgit .
 175 ventus ubi invasit nubem et versatus ibidem
 fecit ut ante cavam docui spissescere nubem ,
 mobilitate sua fervescit ; ut omnia motu
 percalefacta vides ardescere , plumbea vero
 glans etiam longo cursu volvenda calescit .
 180 ergo fervidus hic nubem cum perscidit atram ,
 dissipat ardoris quasi per vim expressa repente
 semina , quae faciunt nictantia fulgura flammae :
 inde sonus sequitur , qui tardius adficit auris
 quam quae perveniunt oculorum ad lumina nostra .
 185 scilicet , hoc densis fit nubibus et simul alte
 extractis aliis alias super impete miro .
 189 contemplator enim , cum montibus adsimulata
 nubila portabunt venti transversa per auras ,
 aut ubi per magnos montis cumulata videbis
 insuper esse aliis alia atque urguere superne
 in statione locata sepultis undique ventis ;
 187 ne tibi sit frudi quod nos inferne videmus
 quam sint lata magis quam sursum extracta quid extent .
 194 tum poteris magnas moles cognoscere eorum
 speluncasque vel ut saxis pendentibu' structas
 cernere , quas venti cum tempestate coorta

168 Ungipiti videat || 170 fulgurem || 178 adescere || 179 quiescit . || 180
 perscindit || 183 adlicit || 185 alti . || 191 culata || 192 superna . || 193
 satione || 188 sit || extracta

conplerunt, magno indignantur murmure clausi
 nubibus, in caveisque ferarum more minantur,
 nunc hinc nunc illinc fremitus per nubila mittunt,
 200 quaerentesque viam circum versantur, et ignis
 semina convolvunt e nubibus atque ita cogunt
 multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
 donec divolsa fulserunt nube corusci.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
 205 devolet in terram liquidi color aureus ignis,
 semina quod nubes ipsas permulta necessust
 ignis habere: etenim cum sunt umore sine ullo,
 flammeus est plerumque colos et splendidus ollis:
 quin etiam solis de lumine multa necessest
 210 concipere, ut merito rubeant ignesque profundant.
 hasce igitur cum ventus agens contrusit in unum
 compressitque locum cogens, expressa profundunt
 semina, quae faciunt flammae fulgore colores.
 fulgit item, cum rarescunt quoque nubila caeli.
 215 nam cum ventus eas leviter diducit euntis
 dissolvitque, cadant ingratis illa necessest
 semina quae faciunt fulgorem: tum sine taetro
 terrore et sonitu fulgit nulloque tumultu.

Quod super est, quali natura praedita constant
 220 fulmina, declarant ictu loca inusta, vaporis
 signa, notaeque gravis halantis sulphuris auras:
 ignis enim sunt haec non venti signa neque imbris.
 praeterea saepe accendunt quoque tecta domorum
 et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis.
 225 hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem

---

199 fremitu || 201 e *omissum*. || 205 calor || 207 Ignes || 208 Flamensq.
 plerumque || olis. || 209 Quippe enim || 210 iubeant || 213 fulgere || 216
 ingratus || 218 sonis || 219 quali *omissum*. || 220 ictu et inusta || 221
 auris. || 223 sc

constituit natura minutis mobilibusque
corporibus, cui nil omnino obsistere possit.

228 transit enim validum fulmen per saxa, per aera,
230 et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum,
curat utei vasis integris vina repente
diffugiant, quia, ni mirum, facile omnia circum
conlaxat rareque facit lateramina vasis
adveniens calor eius, et insinuatus in ipsum
235 mobiliter soluens differt primordia vini.
quod solis vapor aetatem non posse videtur
efficere usque adeo pollens fervore corusco.
tanto mobilior vis et dominantior haec est.

Nunc ea quo pacto gignantur et impete tanto
240 fiant ut possint ictu discludere turris,
disturbare domos, avellere tigna trabesque,
et lamenta virum commoliri atque ciere,
exanimare homines, pecudes prosternere passim,
cetera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
245 expediam, neque te in promissis plura morabor.

Fulmina gignier e crassis alteque putandumst
nubibus extractis: nam caelo nulla sereno
nec leviter densis mittuntur nubibus umquam.
nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res;
250 quod tum per totum concresecunt aëra nubes,
undique uti tenebras omnis Acherunta reamur
liquisse et magnas caeli complexesse cavernas.
usque adeo tetra nimborum nocte coorta
inpendent atrae formidinis ora superne,
255 cum commoliri tempestas fulmina coeptat.

---

226 montibusque. || 228 per septa domorum. || 229 Clamor ut ac voces
transit per sasca per aera. || 231 item || 234 ut || 237 tellens fervere ||
241 igna || 242 monimenta || 245 te *omissum*. || 246 gigni e classis || 250
tunc

praeterea persaepe niger quoque per mare nimbus,
 ut picis e caelo demissum flumen, in undas
 sic cadit effertus tenebris procul et trahit atram
 fulminibus gravidam tempestatem atque procellis,
 260 ignibus ac ventis cum primis ipse repletus,
 in terra quoque ut horrescant ac tecta requirant.
 sic igitur supera nostrum caput esse putandumst
 tempestatem altam. neque enim caligine tanta
 obruerent terras, nisi inaedificata superne
 265 multa forent multis exempto nubila sole:
 nec tanto possent venientes opprimere imbri,
 flumina abundare ut facerent camposque natare,
 si non extractis foret alte nubibus aether.
 hic igitur ventis atque ignibus omnia plena
 270 sunt: ideo passim fremitus et fulgura fiunt.
 quippe etenim supra docui permulta vaporis
 semina habere cavas nubes, et multa necessest
 concipere ex solis radiis ardoreque eorum.
 hoc ubi ventus eas idem qui cogit in unum
 275 forte locum quemvis, expressit multa vaporis
 semina seque simul cum eo commiscuit igni,
 insinuatus ibi vortex versatur in arto
 et calidis acuit fulmen fornacibus intus:
 nam duplici ratione accenditur, ipse sua cum
 280 mobilitate calescit, et e contagibus ignis.
 inde ubi percaluit gravida, aut vis ignis et acer
 impetus incessit, maturum tum quasi fulmen
 perscindit subito nubem, ferturque coruscis
 omnia luminibus lustrans loca percitus ardor.
 285 quem gravis insequitur sonitus, dispolosa repente

257 dimissum fulmen || 258 et fertus || 269 plana. || 272 haecedere || ne-
 cesset. || 277 alto. || 281 gravis venti vis igni. || et acer *omissa*. || 285
 repenati.

exprimere ut caeli videantur templa superne .
 inde tremor terras graviter pertemptat, et altum
 murmura percurrunt caelum : nam tota fere tum
 tempestas concussa tremit fremitusque moventur .
 290 quo de concussu sequitur gravis imber et uber ,
 omnis uti videatur in imbrem vertier aether
 atque ita praecipitans ad diluviem revocari :
 tantus discidio nubis ventique procella
 mittitur , ardenti sonitus cum provolat ictu .
 295 est etiam cum vis extrinsecus incita venti
 incidit in gravidam maturo fulmine nubem ;
 quam cum perscidit , extemplo cadit igneus ille
 vertex , quem patrio vocitamus nomine fulmen .
 hoc fit idem in partis alias , quo cumque tulit vis .
 300 fit quoque ut inter dum venti vis missa sine igni
 igniscat tamen in spatio longoque meatu ,
 cum venit amittens in cursu corpora quaedam
 grandia , quae nequeunt pariter penetrare per auras ,
 atque alia ex ipso conradens aëre portat
 305 parvola , quae faciunt ignem commixta volando ;
 non alia longe ratione ac plumbea saepe
 fervida fit glans in cursu , cum multa rigois
 corpora dimittens ignem concepit in auris .
 fit quoque ut ipsius plagae vis excitet ignem ,
 310 frigida cum venti pepulit vis missa sine igni ,
 ni mirum , quia , cum vementi perculit ictu ,
 confluere ex ipso possunt elementa vaporis ,
 et simul ex illa quae tum res excipit ictum ;
 ut , lapidem ferro cum caedimus , evolat ignis ,
 315 nec , quod frigida vis ferrist , hoc setius illi

286 Opprimere || 288 peccurrunt || 290 concussus || 291 ut || 292 revo-
 care. || 295 Es || 296 valida || culmine || 298 spatio || 302 Dun || 308
 concipit || 309 ipsis || 315 ille.

- semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum .
 sic igitur quoque res accendi fulmine debet ,
 opportuna fuit si forte et idonea flammis .
 nec temere omnino plane vis frigida venti
 320 esse potest , ea quae tanta vi missa supernest ,
 quin , prius in cursu si non accenditur igni ,
 at tepefacta tamen veniat commixta calore .
 Mobilitas autem fit fulminis et gravis ictus ,
 et celeri ferme percurrunt fulmina lapsu ,
 325 nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
 colligit et magnum conamen sumit eundi ,
 inde ubi non potuit nubes capere inpetis auctum ,
 exprimitur vis atque ideo volat impete miro ,
 ut validis quae de tormentis missa feruntur .
 330 adde quod e parvis et levibus est elementis ,
 nec facilest tali naturae opsistere quicquam :
 inter enim fugit ac penetrat per rara viarum ,
 non igitur multis offensibus in remorando
 haesitat , hanc ob rem celeri volat impete labens .
 335 adde quod omnino natura pondera deorsum
 omnia nituntur , cum plagast addita vero ,
 mobilitas duplicatur et impetus ille gravescit ,
 ut vehementius et citius quae cumque morantur
 obvia discutiat plagis itinerque sequatur .
 340 denique quod longo venit impete , sumere debet
 mobilitatem etiam atque etiam , quae crescit eundo
 et validas auget viris et roborat ictum :
 nam facit ut quae sint illius semina cumque
 e regione locum quasi in unum cuncta ferantur ,
 345 omnia coniciens in eum volventia cursum .

---

318 indoneat || 320 ex quae tantau || 321 cursus non || 322 colore . ||
 323 Nobilitas || 324 At || percunt || 335 Deinde || deorum . || 336 plaga
 si || 344 regionem

forsitan ex ipso veniens trahat aëre quaedam
 corpora, quae plagis incendunt mobilitatem.
 incolumisque venit per res atque integra transit
 multa, foraminibus liquidus quia transvolat ignis.
 350 multaque perfigit, cum corpora fulminis ipsa
 corporibus rerum inciderunt, qua texta tenentur.
 dissoluit porro facile aes aurumque repente
 conferve facit, e parvis quia facta minute
 corporibus vis est et levibus ex elementis,
 355 quae facile insinuantur et insinuata repente
 dissoluunt nodos omnis et vincla relaxant.
 autumnoque magis stellis fulgentibus apta
 concutitur caeli domus undique totaque tellus,
 et cum tempora se veris florentia pandunt.
 360 frigore enim desunt ignes, ventique calore
 deficiunt neque sunt tam denso corpore nubes.
 interutraque igitur cum caeli tempora constant,
 tum variae causae concurrunt fulminis omnes:
 nam fretus ipse anni permiscet frigis et aestum,
 365 quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nubi,
 ut discordia sit rerum magnoque tumultu
 ignibus et ventis furibundus fluctuet aër.
 prima caloris enim pars est postrema rigoris,
 tempus ut est vernum; quare pugnare necessest
 370 dissimilis inter se res turbareque mixtas:
 et calor extremus primo cum frigore mixtus
 volvitur, autumnus quod fertur nomine tempus,
 hic quoque configunt hiemes aestatibus acres.
 propterea freta sunt haec anni nomenclatura,

---

346 here || 349 transviat || 356 vincia || 357 alta. || 359 ris || 360 calores. || 362 Inter utrasque || 364 et *omissum*. || 365 nobis. || 366 sit *omissum*. || 368 ligoris. || 369 id || 370 res *omissum*. || 372 Vovitur || 374 freta *omissum*.

375 nec mirumst, in eo si tempore plurima fiunt
fulmina tempestasque cietur turbida caelo,
ancipiti quoniam bello turbatur utrimque,
hinc flammis, illinc ventis, unoreque mixto.

Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
380 perspicere et qua vi faciat rem quamque videre,
non Tyrrhena retro volentem carmina frustra
indicia occulta divum perquirere mentis,
unde volans ignis pervenerit aut in utram se
verterit hinc partim, quo pacto per loca saepta
385 insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se,
quidve nocere queat de caelo fulminis ictus.
quod si Iuppiter atque alii fulgentia divi
terrifico quatiunt sonitu caelestia templa
et iaciunt ignem quo cuiquest cumque voluptas,
390 cur quibus incautum scelus aversabile cumquest
non faciunt icti flammis ut fulguris halent
pectore perfixo, documen mortalibus acre,
et potius nulla sibi turpi conscius in re
volvitur in flammis innoxius inque peditur
395 turbine caelesti subito correptus et igni?
cur etiam loca sola petunt frustra laborant?
an tum bracchia consuescunt firmantque lacertos?
in terraque patris cur telum perpetiuntur
optundi? cur ipse sinit, neque parcit in hostis?
400 denique cur numquam caelo iacit undique puro
Iuppiter in terras fulmen sonitusque profundit?
an simul ac nubes successere, ipse in eas tum
descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
in mare qua porro mittit ratione? quid undas

375 eos tempore || 376 cie || 377 bellio || 382 menti. || 383 utrame. ||
384 hic || 385 catulerit || 386 fulmines || 389 quo inquest || voluntas. ||
393 concius || 401 Iuppiterras || 402 in aes

- 405 arguit et liquidam molem camposque natantis?
 praeterea si vult caveamus fulminis ictum,
 cur dubitat facere ut possimus cernere missum?
 si nec opinantis autem volt opprimere igni,
 cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus,
- 410 cur tenebras ante et fremitus et murmura concit?
 et simul in multas partis qui credere possis
 mittere? an hoc ausis numquam contendere factum,
 ut fierent ictus uno sub tempore plures?
 at saepe numero factum fierique necessest,
- 415 ut pluere in multis regionibus et cadere imbris,
 fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
 postremo cur sancta deum delubra suasque
 discutit infesto praeclaras fulmine sedes
 et bene facta deum frangit simulacra suisque
- 420 demit imaginibus violento vulnere honorem?
 altaque cur plerumque petit loca, plurimaque eius
 montibus in summis vestigia cernimus ignis?
- Quod super est, facilest ex his cognoscere rebus,
 presteras Graiei quos ab re nominatarunt,
- 425 in mare qua missi veniant ratione superne.
 nam fit ut inter dum tam quam demissa columna
 in mare de caelo descendat, quam freta circum
 fervescunt graviter spirantibus incita flabris,
 et quae cumque in eo tum sint deprensa tumultu
- 430 navigia in summum veniant vexata periculum.
 hoc fit ubi inter dum non quit vis incita venti
 rumpere quam coepit nubem, sed deprimit, ut sit
 in mare de caelo tam quam demissa columna,
 paulatim, quasi quid pugno bracchique superne
- 435 coniectu trudatur et extendatur in undas;

406 vivit || 417 dilubra || 421 ioca || plus. || 424 grali || 426 tam cum ||
 428 lacita || 430 veniunt

quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare venti
 vis et fervorem mirum concinnat in undis:
 versabundus enim turbo descendit et illam
 deducit pariter lento cum corpore nubem;
 440 quam simul ac gravidam detrusit ad aequora ponti,
 ille in aquam subito totum se inmittit et omne
 excitat ingenti sonitu mare fervere cogens.
 fit quoque ut involvat venti se nubibus ipse
 vertex, conradens ex aëre semina nubis,
 445 et quasi demissum caelo pretera imitetur:
 hic ubi se in terras demisit dissoluitque,
 turbinis inmanem vim provomit atque procellae.
 sed quia fit raro omnino montisque necessest
 officere in terris, apparet crebrius idem
 450 prospectu maris in magno caeloque patenti.

Nubila concresecunt, ubi corpora multa volando
 hoc supero in caeli spatio coïere repente
 asperiora, moris quae possint indupedita
 exiguis tamen inter se compressa teneri.
 455 haec faciunt primum parvas consistere nubes:
 inde haec comprehendunt inter se conque gregantur
 et coniungendo crescunt ventisque feruntur
 usque adeo donec tempestas saeva coortast.
 fit quoque uti montis vicina cacumina caelo
 460 quam sint quoque magis, tanto magis edita fument
 adsidue furvae nubis caligine crassa
 propterea quia, cum consistunt nubila primum,
 ante videre oculi quam possint, tenvia, venti
 portantes cogunt ad summa cacumina montis:
 465 hic demum fit uti turba maiore coorta

---

436 vent. || 440 detruit || 444 acri || 447 procellat. || 449 Officere ||
 452 super || coire || 453 modis || 454 compressa || 456 ea || 461 fulvae
 nubes || 465 mmor

et condensa queant apparere et simul ipso
 vertice de montis videantur surgere in aethram :
 nam loca declarat sursum ventosa patere
 res ipsa et sensus , montis cum ascendimus altos .
 470 praeterea permulta mari quoque tollere toto
 corpora naturam declarant litore vestes
 suspensae , cum concipiunt umoris adhaesum .
 quo magis ad nubis augendas multa videntur
 posse quoque e salso consurgere momine ponti :
 475 nam ratio consanguineast umoribus ollis .
 praeterea fluviis ex omnibus et simul ipsa
 surgere de terra nebulas aestumque videmus ,
 quae vel ut alitus hinc ita sursum expressa feruntur
 suffunduntque sua caelum caligine et altas
 480 sufficiunt nubis paulatim conveniundo :
 urget enim quoque signiferi super aetheris aestus
 et quasi densendo subtexit caerula nimbis .
 fit quoque ut huc veniant in caelum extrinsecus illa
 corpora quae faciunt nubis nimbosque volantis :
 485 innumerabilem enim numerum summamque profundi
 esse infinitam docui , quantaque volarent
 corpora mobilitate ostendi quamque repente
 inmemorable per spatium transire solerent .
 haut igitur mirumst , si parvo tempore saepe
 490 tam magnis nimbis tempestas atque tenebrae
 coperiunt maria ac terras impensa superne ,
 undique quandoquidem per caulas aetheris omnis
 et quasi per magni circum spiracula mundi
 exitus introitusque elementis redditus extat .

---

466 condensatque arta parere || 467 videatur || 468 lo || 469 sensum ||
 473 Quod || 474 mhomine || 475 consanguinea sc || omnis . || 476 fluvis ||
 481 Urgit || supe || 483 hunc || illi . || 488 per *omissum* . || 490 montis
 tempesta || 491 Coperiant || 492 cavia

- 495 Nunc age, quo pacto pluvius concreseat in altis
nubibus umor, et in terras demissus ut imber
decidat, expediam. primum iam semina aquai
multa simul vineam consurgere nubibus ipsis
omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrunque,
500 et nubis, et aquam, quae cumque in nubibus extat,
ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
sudor item, atque umor qui cumque est denique membrīs.
concipiunt etiam multum quoque saepe marinum
umorem, vel uti pendentia vellera lanae,
505 cum supera magnum mare venti nubila portant.
consimili ratione ex omnibus amnibus umor
tollitur in nubis. quo cum bene semina aquarum
multa modis multis convenere undique adaucta,
confertae nubes umentia mittere certant
510 dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa
copia nimborum turba maiore coacta
urget, de supero premit, ac facit effluere imbris.
praeterea cum rarescunt quoque nubila ventis
aut dissolvuntur, solis super icta calore,
515 mittunt umorem pluvium, stillantque, quasi igni
cera super calido tabescens multa liquescat.
sed vemens imber fit, ubi vehementer utraque
nubila aquis cumulata premuntur et impete venti.
atque tenere diu pluviae longumque morari
520 consuerunt, ubi multa cientur semina aquarum,
atque aliis aliae nubes nimbique rigantes
insuper atque omni vulgo de parte feruntur,
terraque cum fumans umorem tota redhalat.

496 dimissus || 498 vineam || 500 Et nubibus || 502 idem || 503 Conci-
diunt || 509 viventi || 511 umore || 512 e || primit || 514 calorem. || 515
stillante || 516 Tela || 518 vi || 519 At retineret || 520 fiuntur || 521 ri-
gnante. || 522 aque || 523 humorem || redhalat.

hic ubi sol radiis, tempestatem inter opacam,
 525 adversa fulsit nimborum aspargine contra,
 tum color in nigris existit nubibus atqui.

Cetera quae cursu crescunt cursuque creantur,
 et quae concresecunt in nubibus, omnia, prorsum
 omnia, nix, venti, grandio, gelidaeque pruinae,
 530 et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
 et mora quae fluvios passim refrenat euntis,
 perfacilest tamen haec reperire animoque videre
 omnia quo pacto fiant qua reve creentur,
 cum bene cognoris elementis reddita quae sint.

535 Nunc age, quae ratio terrai motibus extet
 percipe. et in primis terram fac ut esse rearis
 sup̄ter item ut supera ventosis undique plenam
 speluncis, multosque lacus multasque lucunas
 in gremio gerere et rupes deruptaque saxa:

540 multaue sub tergo terrai flunina tecta
 volvere vi fluctus summersaque saxa putandumst:
 undique enim similem esse sui res postulat ipsa.

his igitur rebus subiunctis suppositisque
 terra superne tremit magnis concussa ruinis,
 545 subter ubi ingentis speluncas subruit aetas:
 quippe cadunt toti montes, magnoque repente
 concussu late disserpunt inde tremores.

et merito, quoniam plaustri concussa tremescunt
 tecta, viam propter, non magno pondere tota,
 550 nec minus exultant, et ubi lapi' cumque viai
 ferratos utrimque rotarum succutit orbis.
 fit quoque, ubi in magnas aquae vastasque lucunas

---

524 tempestate inte || 526 existi || 527 sursum || sursunque || 531 avin-
 tis. || 532 Perfacile si || 533 fluant || 536 terras || 537 super ventis ||
 539 rupes derupes || 541 summersosca || 542 simile esse vi || 548 plaus-
 tris || 550 es dupuis cumque vim.

gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans;

555 ut vas inter dum non quit constare, nisi umor
desitit in dubio fluctu iactarier intus.

Praeterea ventus cum per loca subcava terrae
collectus parte ex una procumbit et urget

obnixus magnis speluncas viribus altas,
560 incumbit tellus quo venti prona premit vis:

tum supera terram quae sunt extracta domorum,
ad caelumque magis quanto sunt edita quaeque,
inclinata meant in eandem prodita partem,
protractaeque trabes independent ire paratae.

565 et metuunt magni naturam credere mundi
exitiale aliquod tempus clademque manere,
cum videant tantam terrarum incumbere molem!

quod nisi respirent venti, vis nulla refrenet
res neque ab exitio possit reprehendere euntis:

570 nunc quia respirant alternis inque gravescunt
et quasi collecti redeunt ceduntque repulsi,
saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas
quam facit: inclinatur enim retroque recellit,
et recipit prolapsa suas in pondera sedes.

575 hac igitur ratione vacillant omnia tecta
summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris,
ventus ubi atque animae subito vis maxima quaedam
aut extriusecus aut ipsa tellure coorta

580 in loca se cava terrai coniecit, ibique
speluncas inter magnas fremit ante tumultu
versabundaque portatur, post incita cum vis
exagitata foras erumpitur et simul altam

554 vacillas. || 555 dum *omissum*. || 558 urges. || 563 inient in eadem ||
.a.a.q.q. || 568 ventis nulla refremet. || 582 Versabunda

- diffidens terram magnum concinnat hiatum .
- 585 in Syria Sidone quod accidit et fuit Aegi
in Peloponneso , quas exitus hic animai
disturbat urbes et terrae motus obortus :
multaque praeterea ceciderunt moenia magnis
motibus in terris , et multae per mare pessum
- 590 subsedere suis pariter cum civibus urbes .
quod nisi prorumpit , tamen impetus ipse animai
et fera vis venti per crebra foramina terrae
dispertitur ut horror et incutit inde tremorem ;
frigus uti nostros penitus cum venit in artus ,
- 595 concutit invitos cogens tremere atque movere .
ancipiti trepidant igitur terrore per urbis ,
tectata superne timent , metuunt inferne cavernas
terrai ne dissolvat natura repente ,
neu distracta suum late dispandat hiatum
- 600 adque suis confusa velit complere ruinis .
proinde licet quamvis caelum terramque reantur
incorrupta fore aeternae mandata saluti :
et tamen inter dum praesens vis ipsa pericli
subdit athuc stimulum quadam de parte timoris ,
- 605 ne pedibus raptim tellus subtracta feratur
in barathrum , rerumque sequatur prodita summa
funditus , et fiat mundi confusa ruina .
- [Principio mare mirantur non reddere maius
naturam , quo sit tantus decursus aquarum ,
- 610 omnia quo veniant ex omni flumina parte .
adde vagos imbris tempestatesque volantes ,
omnia quae maria ac terras sparguntque rigantque :
adde suos fontis : tamen ad maris omnia summam

584 Diffidens || 586 qua || 588 cecideret || 589 possum . || 594 ut in ||
600 Idque || comple || 604 Subditaet hunc || parti || 605 substructa ||
609 Natura

- guttai vix instar erunt unius adaugmen ;
 615 quo minus est mirum mare non augescere magnum .
 praeterea magnam sol partem detrahit aestu .
 quippe videmus enim vestis umore madentis
 exsiccare suis radiis ardentibu' solem :
 at pelage multa et late substrata videmus .
- 620 proinde licet quamvis ex uno quoque loco sol
 umoris parvam delibet ab aequore partem :
 largiter in tanto spatio tamen auferet undis .
 tum porro venti quoque magnam tollere partem
 umoris possunt verrentes aequora , ventis
- 625 una nocte vias quoniam persaepe videmus
 siccari mollisque luti concreescere crustas .
 praeterea docui multum quoque tollere nubes
 umorem magno conceptum ex aequore ponti ,
 et passim toto terrarum spargere in orbi ,
- 630 cum pluit in terris et venti nubila portant .
 postremo quoniam raro cum corpore tellus
 est , et coniunctast , oras maris undique cingens ,
 debet , ut in mare de terris venit umor aquai ,
 in terras itidem manare ex aequore salso :
- 635 percolatur enim virus , retroque remanat
 materies umoris et ad caput annibus omnis
 confluit , inde super terras redit agmine dolci
 qua via secta semel liquido pede detulit undas .]
- Nunc ratio quae sit , per fauces montis ut Aetnae
- 640 expirent ignes inter dum turbine tanto ,
 expediam : neque enim mediocri clade coorta
 flammea tempestas Siculum dominata per agros
 finitimis ad se convertit gentibus ora ,

---

616 sol magnam || 621 ad || 624 venti . || 626 crustas . || 629 orbis . ||
 632 magis || 638 tulit || 639 faucas || 641 media grecia de || 642
 Flammae

fumida cum caeli scintillare omnia templa
 645 cernentes pavida complebant pectora cura ,
 quid moliretur rerum natura novarum .

Hisce tibi in rebus lateste atque videndum
 et longe cunctas in partis dispiciendum ,
 ut reminiscaris summam rerum esse profundam ,
 650 et videas caelum summae totius unum
 quam sit parvula pars et quam multesima constet ,
 nec tota pars , homo terrae quota totius unus .

quod bene propositum si plane contueare
 ac videas plane , mirari multa relinquis .
 655 numquis enim nostrum miratur , si quis in artus
 accepit calido febrim fervore coortam
 aut alium quemvis morbi per membra dolorem ?
 opturgescit enim subito pes , arripit acer
 saepe dolor dentes , oculos invadit in ipsos ,

660 existit sacer ignis et urit corpore serpens
 quam cumque arripuit partem , repitque per artus ,
 nisi mirum , quia sunt multarum semina rerum ,
 et satis haec tellus orbi caelumque mali fert ,
 unde queat vis immensi procreare morbi .

665 sic igitur toti caelo terraeque putandumst
 ex infinito satis omnia suppeditare ,
 unde repente queat tellus concussa moveri
 perque mare ac terras rapidus percurrere turbo ,
 ignis abundare Aetnaeus , flammescere caelum :

670 id quoque enim fit , et ardescunt caelestia templa ,
 et tempestates pluviae graviore coortu
 sunt , ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum .

at nimis est ingens incendi turbidus ardor .
 scilicet , et fluvius quivis est maximus ei

648 despiciendum . || 653 propositus || plani || 658 Obturcescit || 662 qui ||
 663 morbi || 667 concusso || 674 qui visus

- 675 qui non ante aliquem maiorem vidit, et ingens
 arbor homoque videtur, et omnia de genere omni
 maxima quae vidit quisque, haec ingentia fingit,
 cum tamen omnia cum caelo terraque marique
 nil sint ad summam summai totius omnem.
- 680 Nunc tamen illa modis quibus inritata repente
 flamma foras vastis Aetnae fornacibus efflet,
 expediam. primum totius subcava montis
 est natura, fere silicum suffulta cavernis.
 omnibus est porro in speluncis ventus et aër.
- 685 ventus enim fit, ubi est agitando percitus aër:
 hic ubi percaluit cale fecitque omnia circum
 saxa furens, qua contingit, terramque, et ab ollis
 excussit calidum flammis velocibus ignem,
 tollit se ac rectis ita faucibus eicit alte.
- 690 fert itaque ardorem longe, longaeque favillam
 differt, et crassa volvit caligine fumum,
 extruditque simul mirando pondere saxa;
 ne dubites quin haec animai turbida sit vis.
 praeterea magna ex parti mare montis ad eius
- 695 radices frangit fluctus aestumque resorbet.
 ex hoc usque mari speluncae montis ad altas
 perveniunt subter fauces. hac ire fatendumst
 et penetrare maris penitus percocta in apertum
 atque efflare foras, ideoque extollere flammam
- 700 saxaque subiectare et arenae tollere nimbos.
 in summo sunt vertice enim crateres, ut ipsi
 nomitant; nos quod fauces perhibemus et ora.
 Sunt aliquot quoque res quarum unam dicere causam
 non satis est, verum pluris, unde una tamen sit;
- 705 corpus ut exanimum siquod procul ipse iacere

676 omnis. || 683 sillicum || 687 contigit || 690 itque || 695 resolyet. ||
 698 mari penitus res cogit aperto. || 701 verticeni || 705 iaceret.

conspicias hominis, fit ut omnis dicere causas
conveniat leti, dicatur ut illius una :

nam neque eum ferro nec frigore vincere possis
interiisse neque a morbo neque forte veneno ,

710 verum aliquid genere esse ex hoc quod contigit ei
scimus . item in multis hoc rebus dicere habemus .

Nilus in aestatem crescit campisque redundat ,
unicus in terris Aegypti totius amnis .

is rigat Aegyptum medium per saepe calorem ,

715 aut quia sunt aestate aquilones ostia contra ,

anni tempore eo qui etesiae esse feruntur ,

et contra fluvium flantes remorantur et undas

cogentes sursus replent coguntque manere .

nam dubio procul haec adverso flabra feruntur

720 flumine , quae gelidis ab stellis axis aguntur :

ille ex aestifera parti venit amnis ab austro ,

inter nigra virum percocto saecla colore

exoriens penitus media ab regione diei .

est quoque uti possit magnus congestus harenae

725 fluctibus adversis oppilare ostia contra ,

cum mare permotum ventis ruit intus harenam ;

quo fit uti pacto liber minus exitus amni

et proclivis item fiat minus impetus undis .

fit quoque uti pluviae , forsan , magis ad caput ei

730 tempore eo fiant , quod etesia flabra aquilonum

nubila coniciunt in eas tunc omnia partis :

scilicet , ad mediam regionem eiecta diei

cum convenerunt , ibi ad altos denique montis

contrusae nubes coguntur vique premuntur .

735 forsitan Aethiopum penitus de montibus altis

708 Namque || 710 Utrum genere aliquid || contioitel. || 716 etesire ||

719 flabro || 723 Exorins || 726 rui || 727 amnis. || 730 quo

crescat, ubi in campos albas descendere nungues
tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.

Nunc age, Averna tibi quae sint loca cumque lacusque
expediam, quali natura praedita constant.

- 740 principio, quo Averna vocantur nomine, id ab re
inpositumst, quia sunt avibus contraria cunctis,
e regione ea quod loca cum venere volantes,
remigi oblitae pennarum vela remittunt,
praecipitesque cadunt molli cervice profusae
- 745 in terram, si forte ita fert natura locorum,
aut in aquam, est si forte lacus substratus Averni.
is locus est Cumas apud, acri sulphure montes
oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti;
est ut Athenaeis in moenibus, arcis in ipso
- 750 vertice, Palladis ad templum Tritonidis almae,
quo numquam pennis appellunt corpora raucae
cornices, non cum funant altaria donis:
usque adeo fugitant non iras Palladis acris
pervigili causa, Graium ut cecinere poëtae,
- 755 sed natura loci vi ibus officit ipsa suapte.
in Syria quoque fertur item locus esse videri,
quadripedes quoque quo simul ac vestigia primum
intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
manibus ut si fit divis mactatu' repente.
- 760 omnia quae naturali ratione geruntur,
et quibus effiant causis apparet origo;
ianua ne Puteis Orci regionibus esse
credatur, post hinc animas Acheruntis in oras
ducere forte deos manis inferne reamur,

736 albos decedere || 740 quod || 743 Remigio || 746 est *omissum*. ||
subiratus || 747 ecri suiper || 749 et || piso. || 754 glaium || 755 loci opus
efficit || 759 sint || mactata || 761 e fiant || appare || 762 poteis || 764
inferna

765 naribus alipedes ut cervi saepe putantur
 ducere de latebris serpentia saecla ferarum .
 quod procul a vera quam sit ratione repulsum
 percipe : nam de re nunc ipsa dicere conor .

Principio hoc dico , quod dixi saepe quoque ante ,

770 in terra cuiusque modi rerum esse figuras ;
 multa , cibo quae sunt , vitalia , multaue , morbos
 incutere et mortem quae possint adcelerare .
 et magis esse aliis alias animantibus aptas
 res ad vitae rationem ostendimus ante

775 propter dissimilem naturam dissimilisque
 texturas inter sese primasque figuras .
 multa meant inimica per auris , multa per ipsas
 insinuant naris infesta atque aspera adactu ,
 nec sunt multa parum tactu vitanda neque autem

780 aspectu fugienda saporeque tristitia quae sint .

Deinde videre licet quam multae sint homini res

acriter infesto sensu spurcaeque gravesque ;
 arboribus primum certis gravis umbra tributa
 usque adeo , capitis faciant ut saepe dolores ,

785 siquis eas supter iacuit prostratus in herbis .
 est etiam magnis Heliconis montibus arbos
 floris odore hominem taetro consueta necare .

scilicet , haec ideo terris ex omnia surgunt
 multa modis multis multarum semina rerum ,

790 quod permixta gerit tellus discretaque tradit .
 nocturnumque recens extinctum lumen ubi acri
 nidore offendit nares , consopit ibidem .

794 castoreoque gravi mulier sopita recumbit ,
 et manibus nitidum teneris opus effluit ei ,
 tempore eo si odoratast quo menstrua solvit .

---

767 vere || 770 culusque || 771 eque || 777 auras || 778 tactu . || 780
 tristitia || 787 netare . || 788 indeo tris || 791 acris .

multaue praeterea languentia membra per artus
 solvunt atque animam labefactant sedibus intus .
 denique si calidis etiam cunctare lavabris
 800 plenior et laveris, solio ferventis aquai
 quam facile in medio fit uti des saepe ruinas ,
 793 concidere et spumam ut qui morbo mittere suevit!
 802 carbonumque gravis vis atque odor insinuatur
 quam facile in cerebrum , nisi aquam praecepimus ante!
 at cum membra domus percepit fervidior vis ,
 805 tum fit odor viri plagae mactabilis instar .
 nonne vides etiam terra quoque sulphur in ipsa
 gignier et taetro concresecere odore bitumen ;
 denique ubi argenti venas auriue secuntur ,
 terrai penitus scrutantes abdita ferro ,
 810 qualis expiret Scaptensula subter odores ?
 quidve mali fit ut exhalent aurata metalla !
 quas hominum reddunt facies qualisque colores !
 nonne vides audisve perire in tempore parvo
 quam soleant , et quam vitai copia desit ,
 815 quos opere in tali cohibet vis magna necessis ?
 hos igitur tellus omnis exaestuat aestus
 expiratque foras in apertum promptaque caeli .
 Sic ea Averna loca alitibus summittere debent
 mortiferam vim , de terra quae surgit in auras ,
 820 ut spatium caeli quadam de parte venenet ;
 quo simul ac primum pennis delata sit ales ,
 impediatur ibi caeco correpta veneno ,
 ut cadat e regione loci , qua derigit aestus .
 quo cum conruit , hic eadem vis illius aestus

---

798 labefaciant || 799 cunctere || 800 cflueris || 801 de || 793 pumos
 qui || 803 celebrum || aqua || 804 domus || fervidaser || 805 vini || 806
 ipso . || 808 argento || 811 metulla . || 813 audire || 815 necessest . || 818
 et || locam alitibus || 820 patium || quodam

825 reliquias vitae membris ex omnibus aufert.
 quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum:
 posterius fit uti, cum iam cecidere veneni
 in fontis ipsos, ibi sit quoque vita vomenda
 propterea quod magna mali fit copia circum.

830 Fit quoque ut inter dum vis haec atque aestus Averni
 aëra, qui inter avis cumquest terramque locatus,
 discutiat, prope uti locus hic linqatur inanis.
 cuius ubi e regione loci venere volantes,
 claudicat extemplo pinnarum nisus inanis,

835 et conamen utrimque alarum proditur omne.
 hic ubi nixari nequeunt insistereque alis,
 scilicet, in terram delabi pondere cogit
 natura, et vacuum prope iam per inane iacentes
 839 dispergunt animas per caulas corporis omnis.

*

non mihi si linguae centum sint oraque centum,
 aerea vox,

*

mensibu' frigus

*

cameraeque caminis

*

ne oblimet

*

840 frigidior porro in puteis aestate fit umor,
 rarescit quia terra calore, et semina si quae
 forte vaporis habet, prope dimittit in auras.
 quo magis est igitur tellus effeta calore,
 fit quoque frigidior qui in terrast abditus umor.

845 frigore cum premitur porro omnis terra coitque

825 vita || 831 teramque || 832 hinc linqitur || 833 e bis. || 840 Que
 frigidior || 841 Arescit || semi siqua. || 842 proprie

et quasi concrescit, fit, scilicet, ut coëundo
 exprimat in puteos si quem gerit ipsa calorem.

Esse apud Hammonis fanum fons luce diurna
 frigidus et calidus nocturno tempore fertur.

850 hunc homines fontem nimis admirantur et acri
 sole putant supter terras fervere raptim,
 nox ubi terribili terras caligine textit.

quod nimis a verast longe ratione remotum:
 quippe, ubi sol nudum contractans corpus aquai

855 non quierit calidum supera de reddere parte,
 cum superum lumen tanto fervore fruatur,
 qui queat hic supter tam crasso corpore terram
 perquoquere umorem et calido satiare vapore?
 praesertim cum vix possit per septa domorum
 860 insinuare suum radiis ardentibus aestum.

quae ratio est igitur? ni mirum, terra magis quod
 rara tepet circum fontem quam cetera tellus,
 multaue sunt ignis prope semina corpus aquai.
 hoc ubi roriferis terram nox obruit umbris,

865 extemplo penitus frigescit terra coitque:
 hac ratione fit ut, tam quam compressa manu sit,
 exprimat in fontem quae semina cumque habet ignis,
 quae calidum faciunt aquae tactum atque saporem.
 inde ubi sol radiis terram dimovit obortus

870 et rare fecit calido gliscente vapore,
 rursus in antiquas redeunt primordia sedes
 ignis, et in terram cedit calor omnis aquai.
 frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
 praeterea solis radiis iactatur aquai

875 umor et in lucem tremulo rarescit ab aestu:

---

846 in || 849 Frigidus || 851 partim. || 857 super || 858 Perquocere ||
 soclare || 860 sum || 862 Para tenet || 864 undis. || 865 sonitus || 868 la-
 ticis || vaporem. || 870 miscente || 874 radis

propterea fit uti quae semina cumque habet ignis
dimittat; quasi saepe gelum, quod continet in se,
mittit et exolvit glaciem nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe

- 880 stappa iacit flammam concepto protinus igni,
taedaeque consimili ratione accensa per undas
conlucet, quo cumque natans impellitur auris.
ni mirum, quia sunt in aqua permulta vaporis
semina, de terraque necessest funditus ipsa
- 885 ignis corpora per totum consurgere fontem
et simul exspirare foras exireque in auras,
non ita multa tamen, calidus queat ut fieri fons,
propterea dispersa foras erumpere cogit
vis per aquam subito sursumque ea conciliari.
- 890 quod genus endo marist Aradi fons, dulcis aquai
qui scatit et salsas circum se dimovet undas:
et multis aliis praebet regionibus aequor
utilitatem opportunam sitientibu' nautis,
quod dulcis inter salsas inter vomit undas.
- 895 sic igitur per eum possunt erumpere fontem
et scatere illa foras in stuppam semina; quo cum
conveniunt aut in taedai corpore adhaerent,
ardescunt facile extemplo, quia multa quoque in se
semina habent ignis stuppae taedaeque tepentis.
- 900 nonne vides etiam, nocturna ad lumina linum
nuper ubi extinctum admoveas, accendier ante
quam tetigit flammam, taedamque pari ratione?
multaque praeterea prius ipso tacta vapore
eminus ardescunt quam comminus imbuat ignis.
- 905 hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandumst.

877 Demittat || 878 nobosque || 879 Frigus || 880 iacit || 887 multa ||
888 Praeterea || 889 conciliare. || 890 marisparat || 892 praeter || 894 dul-
cit || 896 que || 897 deda corpora || 898 qui || 899 tenentes. || 900 lumine

Quod super est, agere incipiam quo foedere fiat
 naturae, lapis hic ut ferrum lucere possit,
 quem Magneta vocant patrio de nomine Grai,
 Magnetum quia fit patriis in finibus ortu.

- 910 hunc homines lapidem mirantur: quippe catenam
 saepe ex anellis reddit pendentibus ex se.
 quinque etenim licet inter dum pluresque videre
 ordine demissos levibus iactarier auris,
 unus ubi ex uno dependet supter adhaerens,
 915 ex alioque alius lapidis vim vinclaque noscit:
 usque adeo permanenter vis pervolat eius.

Hoc genus in rebus firmandumst multa prius quam
 ipsius rei rationem reddere possis,
 et nimium longis ambagibus est adeundum;

- 920 quo magis attentas auris animumque reposco.
 Principio omnibus ab rebus, quas cumque videmus,
 perpetuo fluere ac mitti spargique necessest
 corpora quae feriant oculos visumque lacessant:
 perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;
 925 frigus ut a fluviis, calor ab sole, aestus ab undis
 aequoris, exesor moerorum, litora propter:
 nec varii cessant sonitus manare per auras:
 denique in os salsi venit umor saepe saporis,
 cum mare versamur propter, dilutaque contra
 934 cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
 usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
 930 fertur et in cunctas dimittitur undique partis,
 nec mora nec requies inter datur ulla fluendi,
 perpetuo quoniam sentimus et omnia semper.

907 lapsi || 908 Quam || 909 ortus. || 912 Qui neque || 913 demisso ||
 iactarier auras. || 915 vinciaque || 916 permanater || pervalet || 919 am-
 baginibus || 922 miti sparciqne || 923 aqne || 925 a *omissum*. || fluvis ||
 a sole || 928 vent || 931 requis || 933 = IV, 229.

- 936 Nunc omnis repetam quam raro corpore sint res
 commemorare; quod in primo quoque carmine claret:
 quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
 noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
 940 qua de disserere adgredior, firmare necessest
 nil esse in promptu nisi mixtum corpus inani.
 principio fit ut in speluncis saxa superne
 sudent umore et guttis manantibu' stillent.
 manat item nobis e toto corpore sudor,
 945 crescit barba pilique per omnia membra, per artus.
 diditur in venas cibus omnis, auget, alitque
 corporis extremas quoque partis unguiculosque,
 955 morbida visque simul, cum extrinsecus insinuatur.
 948 frigus item transire per aes, calidumque vaporem,
 sentimus, sentimus item transire per aurum
 950 atque per argentum, cum pocula plena tenemus.
 denique per dissepta domorum saxea voces
 pervolitant, permanat odor frigusque vaposque
 ignis, qui ferri quoque vim penetrare suëvit
 denique qua circum Galli lorica coërcet.
 956 et tempestate in terra caeloque coorta,
 in caelum terrasque remotae iura facessunt;
 quandoquidem nil est nisi raro corpori' nexu.
 Huc accedit uti non omnia, quae iaciuntur
 960 corpora cumque ab rebus, eodem praedita sensu
 atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
 principio terram sol exquoquit et facit are,
 at glaciem dissolvit et altis montibus altas
 extractasque nives radiis tabescere cogit:
 965 denique cera lique fit in eius posta vapore.

---

937 clare. || 938 ardes. || 940 firmara || 941 msi corpus mixtum || 942
 superna. || 954 caeli || 956 tempestatem || 957 iurae || 958 corpore ne-
 xum. || 962 quo || 964 Extractas

- ignis item liquidum facit aes aurumque resolvit,
 at coria et carnem trahit et conducit in unum .
 umor aquae porro ferrum condurat ab igni,
 at coria et carnem mollit durata calore .
- 970 barbigeras oleaster eo iuvat usque capellas,
 effluat ambrosiae quasi vere et nectari' linctus;
 qua nil est homini quod amariu' frondeat esca .
 denique amaracinum fugitat sus et timet omne
 ungentum : nam saetigeris subus acre venenumst ;
- 975 quod nos inter dum tam quam recreare videtur .
 at contra nobis caenum taeterrima cum sit
 spurcicies , eadem subus haec iucunda videtur ,
 insatiabiliter toti ut volvantur ibidem .

- Hoc etiam super est , ipsa quam dicere de re
- 980 adgredior quod dicendum prius esse videtur .
 multa foramina cum variis sint reddita rebus ,
 dissimili inter se natura praedita debent
 esse et habere suam naturam quaeque viasque .
 quippe etenim varii sensus animantibus insunt ,
- 985 quorum quisque suam proprie rem percipit in se :
 nam penetrare alio sonitus alioque saporem
 cernimus e sucis , alio nidoris odores .
- 991 praeterea manare aliud per saxa videtur ,
 atque aliud lignis , aliud transire per aurum ,
 argentoque foras aliud vitroque meare :
 nam fluere hac species , illac calor ire videtur ,
- 995 atque aliis aliut citius transmittere eadem .
 scilicet , id fieri cogit natura viarum
 multimodis varians , ut paulo ostendimus ante ,
- 990 propter dissimilem naturam textaque rerum .

---

969 calori . || 971 ambrosias || vero et nectare tinctus . || 972 marius
 frondeae excset . || 973 amaracinum || 977 iucunda || 986 alioque || 988
 989=996 997 . || 991 Praetere manere || 992 ignis

- 998 Qua propter, bene ubi haec confirmata atque locata
omnia constiterint nobis praeposta parata,
1000 quod super est, facile hinc ratio reddetur, et omnis
causa pate fiet, quae ferri pelliciat vim.
principio fluere e lapide hoc permulta necessesit
semina, sive aestum, qui discutit aëra plagis,
inter qui lapidem ferrumque est cumque locatus.
- 1005 hoc ubi inanitur spatium multusque vace fit
in medio locus, extemplo primordia ferri
in vacuum prolapsa cadunt coniuncta, fit utque
anulus ipse sequatur eatque ita corpore toto.
nec res ulla magis primoribus ex elementis
- 1010 indupedita suis arte conexas cohaeret
quam validi ferri natura et frigidus horror.
quo minus est mirum, quo ducitur ex elementis,
corpora si nequeunt e ferro plura coorta
in vacuum ferri, quin anulus ipse sequatur;
- 1015 quod facit, et sequitur, donec pervenit ad ipsum
iam lapidem caecisque in eo compagibus haesit.
hoc fit idem cunctas in partis, unde vace fit
cumque locus, sive e transverso sive superne
corpora continuo in vacuum vicina feruntur:
- 1020 quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
huc accedit utei, quare queat id magis esse,
haec quoque res adiumento motuque iuvetur;
quod, simul a fronte est anelli rarior aër
- 1025 factus inanitusque locus magis ac vacuatus,
1033 continuo fit uti qui post est cumque locatus

1000 omnes. || 1001 pellicatum. || 1006 ferre. || 1007 utqui. || 1009 ex
omissum. || 1011 naturae || 1012 quod dicitur || 1014 anullus || 1018 et ||
1020 plagit || 1021 Sporte || 1022 item || 1023 iuatur. || 1025 magnis ||
1033 locacatus.

- 1026 aër a tergo quasi provehat atque propellat .
 semper enim circum positus res verberat aër :
 sed tali fit uti propellat tempore ferrum ,
 parte quod ex una spatium vacat et capit in se .
- 1030 hic , tibi quem memoro , per crebra foramina ferri
 parvas ad partis subtiliter insinuatus ,
 trudit et inpellit , quasi navem velaque ventus .
- 1034 denique res omnes debent in corpore habere
 aëra , quandoquidem raro sunt corpore et aër
 omnibus est rebus circum datus adpositusque .
 hic igitur , penitus qui in ferrost abditus aër ,
 sollicito motu semper iactatur eoque
 verberat anellum dubio procul et ciet intus ,
- 1040 scilicet : ille eodem fertur , quo praecipitavit
 iam semel et partem in vacuum conamina sumpsit .
 Fit quoque ut a lapide hoc ferri natura recedat
 inter dum , fugere atque sequi consueta vicissim .
 exultare etiam Samothracia ferrea vidi
- 1045 et ramenta simul ferri furere intus ahenis
 in scaphiis , lapis hic Magnes cum subditus esset :
 usque adeo fugere ab saxo gestire videtur .
 aere inter posito discordia tanta creatur
 propterea quia , ni mirum , prius aestus ubi aeris
- 1050 praecepit ferrique vias possedit apertas ,
 posterior lapidis venit aestus et omnia plena
 invenit in ferro , neque habet qua tranet ut ante :
 cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
 ferrea texta suo ; quo pacto respuit ab se
- 1055 atque per aes agitat , sine eo quod saepe resorbet .
 Illud in his rebus mirari mitte , quod aestus
 non valet e lapide hoc alias impellere item res .

- pondere enim fretae partim stant; quod genus aurum:
 et partim raro quia sunt cum corpore, ut aestus
 1060 pervolet intactus, nequeunt inpellier usquam;
 lignea materies in quo genere esse videtur.
 interutraque igitur ferri natura locata
 aeris ubi accepit quaedam corpuscula, tum fit,
 inpellant ut eam Magnesia flumine saxa.
 1065 nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena,
 ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
 quae memorare queam inter singulariter apta.
 saxa vides primum sola colescere calce.
 glutine materies taurino iungitur uno,
 1070 ut vitio venae tabularum saepius hiscant
 quam laxare queant compages taurea vincla.
 vitigeni latices aquai fontibus audent
 misceri, cum pix nequeat gravis et leve olivom.
 purpureusque colos conchyli iungitur uno
 1075 corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam;
 non si Neptuni fluctu renovare operam des;
 non, mare si totum velit eluere omnibus undis.
 denique non auro res aurum copulat una,
 aerieque aes plumbo fit uti iungatur ab albo?
 1080 cetera iam quam multa licet reperire! quid ergo?
 nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
 nec me tam multam hic operam consumere par est,
 sed breviter paucis praestat comprehendere multa.
 quorum ita texturae ceciderunt mutua contra,
 1085 ut cava convenient plenis haec illius illa
 huiusque inter se, iunctura haec optima constat.
 est etiam, quasi ut anellis hamisque plicata

1059 At || 1062 Inter utrasque || loata. || 1064 cum || flumina || 1067 se
 singulariter aptam. || 1068 vide || coolescere || 1069 una. || 1071 vincia. ||
 1076 nenovara || 1077 ciucra || 1078 res auro || 1079 Aeraque plumbo

- inter se quaedam possint coplata teneri;
 quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
- 1090 Nunc ratio quae sit morbis, aut unde repente
 mortiferam possit cladem conflare coorta
 morbida vis hominum generi pecudumque catervis,
 expediam. primum multarum semina rerum
 esse supra docui quae sint vitalia nobis,
- 1095 et contra quae sint morbo mortique necessesit
 multa volare: ea cum casu sunt forte coorta
 et perturbarunt caelum, fit morbidus aër.
 atque ea vis omnis morborum pestilitasque
 aut extrinsecus ut nubes nebulaeque superne
- 1100 per caelum veniunt, aut ipsa saepe coortae
 de terra surgunt, ubi putorem umida nactast
 intempestivis pluviisque et solibus icta.
 nonne vides etiam caeli novitate et aquarum
 temptari procul a patria qui cumque domoque
- 1105 adveniunt ideo quia longe discrepant res?
 nam quid Britannis caelum differre putamus,
 et quod in Aegypto est, qua mundi claudicat axis,
 quidve quod in Ponto est differre, et Gadibus atque
 usque ad nigra virum percocto saecla colore?
- 1110 quae cum quattuor inter se diversa videmus
 quattuor a ventis et caeli partibus esse,
 tum color et facies hominum distare videntur
 largiter et morbi generatim saecla tenere.
 est elephas morbus qui propter flumina Nili
- 1115 gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam.
 Athide temptantur gressus, oculique in Achaeis
 finibus. inde aliis alius locus est inimicus
 partibus ac membris: varius concinnat id aër.

1089 ferri || 1091 cradem || 1100 coorta. || 1109 calore. || 1115 ae-
 gypta

- proinde ubi se caelum quod nobis forte alienum
 • 1120 commovet atque aër inimicus serpere coepit,
 ut nebula ac nubes paulatim repit et omne
 qua graditur conturbat et immutare coactat,
 fit quoque ut, in nostrum cum venit denique caelum,
 corrumpat reddatque sui simile atque alienum.
- 1125 haec igitur subito clades nova pestilitasque
 aut in aquas cadit aut fruges persidit in ipsas
 aut alios hominum pastus pecudumque cibatus,
 aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso,
 et, cum spirantes mixtas hinc ducimus auras,
- 1130 illa quoque in corpus pariter sorbere necessest.
 consimili ratione venit bubus quoque saepe
 pestilitas et iam pigris balantibus aegror.
 nec refert utrum nos in loca deveniamus
 nobis adversa et caeli mutemus amictum,
- 1135 an caelum nobis ultro natura coortum
 deferat aut aliquid quo non consuevimus uti,
 quod nos adventu possit temptare recenti.
- Haec ratio quondam morborum et mortî ferai
 finibus in Cecropis funestos reddidit agros
 1140 vastavitque vias, exhaustit civibus urbem.
 nam penitus veniens Aegypti finibu' morbus,
 aëra permensus multum camposque natantis,
 incubuit tandem populo Pandionis omnei.
 inde catervatim morbo mortique dabantur.
- 1145 principio caput incensum fervore gerebant
 et duplicis oculos suffusa luce rubentes.
 sudabant etiam fauces intrinsecus atrae

1119 acenum. || 1121 Vc || 1122 graditus conturbas || 1124 reddetque ||
 1125 estilitasque. || 1132 calantibus || 1135 uitro || corruptum. || 1138
 mortiferae. || 1139 cecropit || 1141 venies || ortus. || 1143 omnem.

- sanguine, et ulceribus vocis via saepta coibat,
 atque animi interpres manabat lingua cruore,
 1150 debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
 inde ubi per fauces pectus compleerat et ipsum
 morbida vis in cor maestum confluxerat aegris,
 omnia tum vero vitae claustra lababant.
 spiritus ore foras taetrumolvebat odorem,
 1155 rancida quo perolent proiecta cadavera ritu.
 atque animi prorsum tum vires totius, omne
 languibat corpus, leti iam limine in ipso.
 intolerabilibusque malis erat anxius angor
 adsidue comes et gemitu commixta querella.
 1160 singultusque frequens noctem per saepe diemque
 corripere adsidue nervos et membra coactans
 dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.
 nec nimio cuiquam posses ardore tueri
 corporis in summo summam ferverescere partem,
 1165 sed potius tepidum manibus proponere tactum
 et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
 corpus, ut est per membra sacer dum diditur ignis.
 intima pars hominum vero flagrabat ad ossa,
 flagrabat stomacho flamma ut fornacibus intus.
 1170 nil adeo posses cuiquam leve tenveque membris
 vertere in utilitatem, at ventum et frigora semper.
 in fluvios partim gelidos ardentia morbo
 membra dabant, nudum iacentes corpus in undas.
 1178 multi praecipites lymphis putealibus alte
 1174 inciderunt, ipso venientes ore patente:
 insedabiliter sitis arida, corpora mersans,
 aequabat multum parvis umoribus imbrem.

1148 vicribus || coibet. || 1150 tacta. || 1153 tum *bis*. || 1156 tum
omissum. || 1165 totius || 1166 vicribus || 1167 vi est || 1171 Verteret ||
 frigore || 1178 nymphis

- nec requies erat ulla mali : defessa iacebant
 1179 corpora . mussabat tacito medicina timore ,
 quippe patentia cum totiens ac nuntia mortis
 lumina versarent oculorum expertia somno .
 multaue praeterea mortis tum signa dabantur ,
 perturbata animi mens in merore metuque ,
 triste supercilium , furiosus voltus et acer ,
 1185 sollicitae porro plenaeque sonoribus aures ,
 creber spiritus aut ingens raroque coortus ,
 sudorisque madens per collum splendidus umor ,
 tenvia sputa minuta , croci contacta colore
 salsaque , per fauces raucas vix edita tussi .
 1190 in manibus vero nervi trahere et tremere artus
 a pedibusque minutatim succedere frigus
 non dubitabat : item ad supremum denique tempus
 compressae nares , nasi primoris acumen
 tenve , cavati oculi , cava tempora , frigida pellis
 1195 duraque , inhorrescens rictum , frons tenta tumebat .
 nec nimio rigidi post artus morte iacebant .
 octavoque fere candenti lumine solis
 aut etiam nona reddebant lampade vitam .
 quorum siquis vix vitarat funera leti ,
 1200 ulceribus taetris et nigra proluvie alvi
 posterius tamen hunc tabes letumque manebat ,
 aut etiam multus capitis cum saepe dolore
 corruptus sanguis expletis naribus ibat :
 huc hominis totae vires corpusque fluebat .
 1205 profluvium porro qui taetri sanguinis acre
 exierat , tamen in nervos huic morbus et artus

1177 mari || 1180 ardentia morbis . || 1186 spiritum || 1187 unum . ||
 1189 rauca || tusse . || 1192 suremum || temps . || 1195 inhoretiaect
 rectum || mebat . || 1196 rigida || 1198 Avi || 1199 ut est || 1200 Vice-
 ribus || 1205 cul taetris

- ibat et in partis genitalis corporis ipsas .
 et graviter partim metuentes limina leti
 vivebant ferro privati parte virili ,
 1210 et manibus sine non nulli pedibusque manebant
 in vita tamen , et perdebant lumina partim :
 usque adeo mortis metus his incesserat acer .
 atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
 cunctarum , neque se possent cognoscere ut ipsi .
 1215 multaque humi cum inhumata iacerent corpora supra
 corporibus , tamen alituum genus atque ferarum
 aut proçul apsiliebat , ut acrem exeiret odorem ,
 aut , ubi gustarat , languebat morte propinqua .
 nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 1220 comparebat avis , nec tristia saecula ferarum
 exeibant silvis : languebant pleraque morbo
 et moriebantur . cum primis fida canum vis
 strata viis animam ponebat in omnibus aegre :
 extorquebat enim vitam vis morbida membris .
 1226 nec ratio remedi communis certa dabatur :
 nam quod ali dederat vitalis aëris auras
 volvere in ore licere et caeli templa tueri ,
 hoc aliis erat exitio letumque parabat .
 1230 Illud in his rebus miserandum magnopere unum
 aerumnabile erat , quod ubi se quisque videbat
 implicitum morbo , morti damnatus ut esset ,
 deficiens animo maesto cum corde iacebat ,
 funera respectans animam amittebat ibidem .
 1235 quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
 ex aliis alios avidi contagia morbi ,
 1245 lanigeras tam quam pecudes et bucera saecula .
 1237 idque vel in primis cumulabat funere funus .

1212 iis incusserat || 1213 ciam || 1217 exciret || 1220 tia || 1221 Exic-
 bant || 1228 turi. || 1235 apiscit.

- nam qui cumque suos fugitabant visere ad aegros,
 vitae nimium cupidos mortisque timentis
 1240 poenibat paulo post turpi morte malaque,
 desertos, opis expertis, incuria mactans.
 qui fuerant autem praesto, contagibus ibant
 atque labore, pudor quem tum cogebat obire
 blandaque lassorum vox mixta voce querellae.
 1246 optimus hoc leti genus ergo quisque subibat.
 1225 incomitata rapi cernebant funera vasta,
 1247 inque aliis alium populum sepelire suorum
 certantes: lacrimis lassi luctuque redibant:
 inde bonam partem in lectum maerore dabantur.
 1250 nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus
 nec mors nec luctus temptaret tempore talei.
 Praeterea iam pastor et armentarius omnis
 et robustus item curvi moderator aratri
 languebat, penitusque casa contrusa iacebant
 1255 corpora paupertate et morbo dedita morti.
 exanimis pueris super exanimata parentum
 corpora non numquam posses retroque videre
 matribus et patribus natos super edere vitam.
 nec minimam partem ex agris maeroris in urbem
 1260 confluit labes, quem contulit agricolarum
 copia conveniens ex omni morbida parte.
 omnia conplebant loca tectaque; quo magis astu
 confertos ita acervatim mors accumulabat.
 multa siti protracta viam per proque voluta
 1265 corpora silanos ad aquarum strata iacebant
 interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum,
 multaque per populi passim loca prompta viasque

1238 utsere || 1240 Poenibus at || 1238 incuria || 1225 certabant || 1249
 iectum || 1250 morbo. || 1251 tale. || 1260 languens || 1261 morbide ||
 1262 condiebant || aestus. || 1264 prostrata || 1265 tacebant.

- languida semanimo cum corpore membra videres
 horrida paedore et pannis cooperta perire ,
 1270 [corporis inluvie , pelli super ossibus una ,]
 ulceribus taetris prope iam sordique sepulta .
 omnia denique sancta deum delubra replerat
 corporibus mors exanimis onerataque passim
 cuncta cadaveribus caelestum templa tenebat ,
 1275 hospitibus loca quae complerant aedituentes .
 nec iam religio divom nec numina magni
 pendebantur enim : praesens dolor exsuperabat .
 nec mos ille sepulturae remanebat in urbe ,
 quo pius hic populus semper consuerat humari :
 1280 perturbatus enim totus trepidabat , et unus
 quisque suum pro re conpostum maestus humabat .
 multaque res subitae et paupertas horrida suasit :
 namque suos consanguineos aliena rogorum
 insuper extracta ingenti clamore locabant ,
 1285 subdebantque faces , multo cum sanguine saepe
 rixantes potius quam corpora desererentur .

1270 pellis || 1271 Viceribus || sordeque || 1272 rellerat. || 1274 manebat. ||
 1281 conpostum *omissum*. || 1282 res *omissum*. || subitaf || 1285 fauces

CAPITULA.

- 1 1, 44 TO MACARION CAE APHTARTON.
62 LAUS INVENTORIS.
84 EXEMPLUM RELIGIONIS.
107 FINIS DOLORIS.
- 5 112 DE ANIMA.
150 NIHIL DE NIHIL GIGNI.
215 NIHIL AD NIHILUM INTERIRE.
269 CORPORA QUAE NON VIDEANTUR.
277 DE VENTO.
- 10 298 DE ODORE, CALORE, FRIGORE, VOCE.
305 VESTES UVESCI ET ARESCI.
311 DE ANULO IN DIGITO ET CETERIS.
334 DE INANI.
- 14 370 DE PISCIBUS IN AQUA.
419 CORPUS ET INANE ESSE NATURAM RERUM.
- 15 430 TERTIAM NATURAM NULLAM ESSE RERUM.
498 SOLIDUM ESSE.
551 CONTRA IS APIRON TEN TOMEN.
565 DE MOLLI NATURA, AQUA, AËRE, ET CETERIS.
635 CONTRA HERACLITUM.
- 20 705 NEQUE IGNEM NEQUE AËRA NEQUE UMOREM PRINCIPIA ESSE.
716 CONTRA EMPEDOCLEN.
830 CONTRA ANAXAGORAN.
951 TO PAN APIRON: TO GAR PEPERASMENON ACRON ECHI.
1052 IS TO MESON E PHORA.

TITI LUCRETI CARI DE RERUM NATURA

LIBER I EXPLICIT,

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

- 1 II, 14 SARCOS EUSTATES CATASTEMA.
62 DE MOTU PRINCIPIORUM, ET INFINITA ESSE.
89 IMUM NIHIL ESSE.
112 QUAE IN SOLIS RADII APPAREANT.
- 5 142 DE CELERITATE MOTUS.
183 NIHIL SURSUM FERRI CORPUSCULORUM,
SED PRESSA A RADICIBUS EXURGERE CORPORA
221 DE CLINATIONE MOTUS.
333 DE FIGURA ATOMORUM.
- 10 388 DE LUMINE.
392 DE OLEO.
398 DE MELLE.
400 DE ABSENTHIO.
408 DE SERRAE STRIDORE.
- 15 447 DE ADAMANTE, FERRO, SILICE, AERE.
464 DE SUDORE SALSO.

- 471 DE AQUA MARINA.
 478 FIGURAS ESSE MULTAS.
 522 . . . . .
- 20 589 IN TERRA SEMINA INSUNT.
 598 DE MATRE MAGNA.
 646 TO MAKAPION KAI AΦΑPTON.
 730 NON NECESSARIO ALBA EX ALBIS PRINCIPIIS FIERI.
 755 COLORES NON ESSE.
- 25 801 DE COLORE COLUMBARUM.
 806 DE CAUDA PAVONIS.
 842 ATOMOS NEC COLOREM NEC ODOREM NEC SUCUM NEC FRIGUS NEC CALOREM HABERE.
 865 DE INSENSILI SENSILE GIGNI.
- 30 1048 OMNE INFINITUM IN OMNIS PARTIS.
 1058 APIROS MUNDOS.
 1105 MUNDUM NATUM, ET MULTOS SIMILIS.
 1147 IAM SENEM MUNDUM, ET OMNIA PUSILLA NASCI.
 TITI LUCRETI CARI DE RERUM NATURA
 LIBER II EXPLICIT, INCIPIT LIBER III.
- 1 III, 41 HOMINES MORTEM MAXIME TIMERE.
 94 DE ANIMI ET ANIMAE NATURA SENSUQUE.
 136 ANIMUM ET ANIMAM CONIUNCTA ESSE.
 182 DE MOBILITATE ANIMI.
- 5 228 TERTIAM ANIMAM ESSE MENTEM.
 241 QUARTAM SINE NOMINE ANIMAM.
 262 CONIUNCTIO ANIMI ET ANIMARUM.
 288 DE VARIETATE ANIMI.
 350 DE SENSU CORPORIS ET ANIMI.
- 10 370 CONTRA DEMOCRITUM DE ANIMO ET ANIMA.
 379 CORPUS NON SENTIRE PER SE SINE ANIMI MOTU.
 417 ANIMAM NATIVAM ET MORTALEM ESSE.
 445 ANIMUM ET CORPUS SIMUL NASCI ET CRESCERE
 ET SIMUL INTERIRE.
- 15 624 DE SENSIBUS ANIMAE ET ANIMI.
 673 . . . . .
 711 DIE NATALI ANIMAM NON ESSE PRIVATAM.
 978 QUAE AD INFEROS DICANTUR, EA VITAE VITIA ESSE.
 TITI LUCRETI CARI DE RERUM NATURA
 LIB. III EXPLICIT,
 INCIPIT LIBER QUARTUS.
- 1 IV, 1 SIBI IUCUNDISSIMUM ESSE QUOD CLARAM LUCEM MORTALIB. OSTENDAT.
 29 DE SIMULACRIS.
 98 DE IMAGINIBUS.
 116 QUAM PARVA SINT ANIMALIA.
 . . . ESSE ITEM MAIORA.
- 5 131 DE NUBIBUS [ET SIMULACRA GIGNI].
 7 176 DE CELERITATE [SIMULACRORUM].
 . . . TACTU VIDERI.
- 8 269 ULTRA SPECULUM CUR VIDEATUR.
 326 PLURES IMAGINES CUR FIANT.
- 10 312 EX TENEBRIS IN LUCE QUAE SINT VIDERI,
 [ET RUSUM EX LUCE QUAE SUNT IN TENEBRIS VIDERI NON POSSE.]
 353 DE TURRIBUS.
 364 DE UMBRA HOMINIS.
 387 DE VISU.
- 15 476 DE VERO SENSU, QUARE COGNOSCATUR.
 513 DE FALSO SENSU.
 524 DE AUDITIS.
 526 CORPOREAM ESSE VOCEM.

- 572 DE VOCIS IMAGINIBUS.
 20 595 QUA VISUS NON TRANET, VOCEM TRANARE.
 615 DE SAPORE.
 633 QUARE ALIA ALIIS CONTRARIA SINT.
 673 DE ODORE.
 722 DE ANIMI MOTU.
 25 779 QUARE QUOD LIBUERIT STATIM COGITEMUS.
 836 PRIUS OCULOS LINGUAM AURES ESSE NATA QUAM EORUM USUM.
 877 DE [MOTU MEMBRORUM, HOC EST DE] AMBULANDO.
 907 DE SOMNO, [QUEM ADMODUM FIAT.]
 962 DE SOMNIIS.
 30 1030 DE REBUS VENERIIS.
 TITI LUCRETI CARI DE RERUM NATURA
 LIB. III EXPLICIT, INCIPIT LIB. V.
 V. . PLUS HOMINIBUS PROFUISSE QUI SAPIENTIAM INVENERIT
 QUAM CEREREM LIBERUM IERCELEM.
 1 59 ANIMAM NATIVAM ESSE.
 64 MUNDUM ET NATUM ET MORTALEM ESSE.
 76 DE SOLIS ET LUNAE CURSU.
 92 MARE CAELUM TERRAM INTERITURA.
 5 132 ANIMUM ET ANIMAM NON POSSE SINE CORPORE ESSE.
 146 MUNDUM NON ESSE AB DIS CONSTITUTUM.
 200 [DIVISIO TERRAE VEL VITIUM.]
 240 QUOI PARS NATIVA SIT, TOTUM NATIVUM ESSE.
 251 DE TERRA.
 10 261 DE AQUA.
 273 DE AÈRE SIVE ANIMA.
 281 DE IGNI ET SOLE.
 294 DE LAMPADE ET LUCERNA.
 306 DE AEDIFICIIS, QUEM ADMODUM INTEREANT.
 15 324 QUARE NATIVA OMNIA DICAT.
 351 QUARE AETERNITAS ESSE POSSIT.
 376 ET NATIVA ESSE, [CUM SINT MORTALIA.]
 397 DE PHETONTE SOLIS FILIO.
 419 ORIGO MUNDI ET OMNIUM.
 20 471 DE SOLIS ET LUNAE MAGNITUDE [ET MOTU EORUM,
 ET QUEM ADMODUM NASCUNTUR].
 22 564 DE SOLIS MAGNITUDE.
 ... DE LUNA.
 23 590 DE CALORE SOLIS.
 621 DEMOCRITI DE SOLE.
 25 629 DE LUNAE CURSU.
 663 EX IDA VISIO SOLIS.
 680 DE DIE LONGO ET NOCTE BREVI.
 705 DE LUNAE LUMINE.
 20 737 DE ANNI TEMPORIBUS.
 ... DE ECLIPSI.
 30 774 DE SOLIS ET LUNAE OFFECTIONE.
 780 DE NOVITATE MUNDI ET DISPOSITIONE RERUM QUAE IN EO SUNT.
 878 DE CENTAURIS.
 892 DE SCYLLA.
 901 DE CHIMEERA.
 35 916 NON POTUISSE CHIMERAM ET SCYLLAM ET SIMILIA EORUM GIGNI.
 1161 QUOMODO HOMINIBUS INNATA SIT DEORUM OPINIO.
 1241 QUEM ADMODUM AURUM ARGENTUM PLUMBUM REPERTUM SIT.
 1281 QUEM ADMODUM FERRUM INVENTUM SIT.
 TITI LUCRETI CARI DE RERUM NATURA
 LIB. V EXPLICIT, INCIPIT LIB. VI.

- VI. . QUI PROCURATIONEM DIS ATTRIBUIT MUNDI, SIBI IPSUM
DE DIS IMMORTALIBUS SOLLICITUDINES CONSTITUERE.
- 1 96 DE TONITRU .
160 DE FULGURE .
204 IN NUBIBUS SEMINA IGNITA INESSE .
219 DE FULMINE .
- 5 225 IGNIS EX FULMINE NATURA .
246 FULMINA IN CRASSIORIBUS NUBIBUS ET ALTE GIGNI .
285 DE TONITRIBUS ET TERRAE MOTU .
357 AUTUMNO MAGIS FULMINA ET TONITRUA FIERI .
451 DE NUBIBUS .
- 10 493 SPIRACULA MUNDI .
495 DE IMBRIBUS .
526 DE ARQUO .
535 DE TERRAE MOTU .
608 QUARE MARE MAIUS NON FIAT .
- 15 639 DE AETNA .
712 DE NILO FLUVIO .
738 DE LACU AVERNI .
749 CORNICES ATHENIS AD AEDEM MINERVAE NON ESSE .
756 IN SYRIA QUADRIPEDES .
- 20 840 CUR AQUA IN PUTEIS FRIGIDIOR SIT AESTATE .
848 DE FONTE AD HAMMOMIS .
879 IN AQUA TAEDAM ARDERE .
- 23 888 DE FONTE ARADI IN MARE .
... DE LAPIDE MÁGNETE .
- 24 921 FLUERE AB OMNIBUS REBUS .
... RARAS RES OMNIS ESSE .
- 25 1090 PESTILENTIA UNDE CREATUR .
1138 DE PESTILENTIA ATHENIENSIVM .
- TITI LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER VI EXPLICIT
FELICITER .

39231/

12.